

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΕΘΝΕΣ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ»
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ
ΕΝΕΡΓΕΙΑ

Η ΒΙΩΣΙΜΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΔΑΣΙΚΩΝ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ
Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗΣ
ΑΛΛΑΓΗΣ. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ

THE SUSTAINABLE MANAGEMENT OF FOREST ECOSYSTEMS
AND THEIR CONTRIBUTION TO COMBATING CLIMATE
CHANGE. EUROPEAN AND NATIONAL DIMENSION

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Δήμητρα Μάλλιου

AM 2124M030

Αθήνα, 2026

Τριμελής Επιτροπή

Βασιλική Καραγεώργου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Χαράλαμπος Πλατιάς, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Χρήστος Κουρτέλης, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Δήμητρα Μάλλιου, 2026

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Δήλωση περί μη λογοκλοπής και ανάληψης προσωπικής ευθύνης

«Δηλώνω υπεύθυνα ότι η εργασία αυτή είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιείται πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς τις απαραίτητες αναφορές. Αναλαμβάνονται όλες οι νομικές και διοικητικές συνέπειες στην περίπτωση που αποδειχθεί ότι η εργασία αποτελεί προϊόν λογοκλοπής».

Ευχαριστίες

Η ανά χείρας διπλωματική εργασία σηματοδοτεί το τέλος των μεταπτυχιακών μου σπουδών στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Διεθνές & Ευρωπαϊκό Δίκαιο και Διακυβέρνηση» με ειδίκευση στο «Δίκαιο και Πολιτική για το Περιβάλλον και την Ενέργεια» στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, η ολοκλήρωση των οποίων δεν θα μπορούσε να έχει επιτευχθεί χωρίς την πολύτιμη βοήθεια και υποστήριξη ορισμένων ανθρώπων, τους οποίους θα ήθελα να ευχαριστήσω από καρδιάς.

Πρωτίστως, θα ήθελα να ευχαριστήσω την Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Πάντειου Πανεπιστημίου και επιβλέπουσα στην εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας, κυρία Βασιλική Καραγεώργου, για τις ουσιαστικές παρατηρήσεις και υποδείξεις της και για την πολύτιμη επιστημονική καθοδήγηση που μού προσέφερε καθ' όλο το διάστημα της εκπόνησης της παρούσας διπλωματικής εργασίας, αλλά και του Μεταπτυχιακού Προγράμματος.

Επιπλέον, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στο σύνολο των διδασκόντων/διδασκουσών του παρόντος Μεταπτυχιακού Προγράμματος για τις πολύτιμες γνώσεις και τη συνολική εκπαιδευτική υποστήριξη που μάς παρείχαν, αλλά και στους συμφοιτητές μου, με τους οποίους μοιραστήκαμε επιστημονικούς προβληματισμούς, ανησυχίες, αλλά και πολλές ευχάριστες στιγμές.

Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου στην οικογένειά μου και τους φίλους μου για την αμέριστη συμπαράσταση και την στήριξή τους καθ' όλη τη διάρκεια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος.

Μάλλiou Δήμητρα

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	11
Κεφάλαιο πρώτο	12
Τα δασικά οικοσυστήματα και η σημασία τους για το περιβάλλον.....	12
1.1: Ορισμός και βασικά χαρακτηριστικά των δασικών οικοσυστημάτων	12
1.2: Ο πολυλειτουργικός ρόλος των δασών	14
1.3: Η αλληλένδετη σχέση των δασικών οικοσυστημάτων και της κλιματικής αλλαγής	16
1.3.1: Η συμβολή των δασικών οικοσυστημάτων στον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής.....	16
1.3.2: Οι κύριες απειλές υπό το πρίσμα της κλιματικής κρίσης	21
Κεφάλαιο δεύτερο.....	24
Η βιώσιμη διαχείριση των δασών	24
2.1: Η αρχή της βιώσιμης χρήσης των φυσικών πόρων	24
2.2: Η έννοια της βιώσιμης διαχείρισης των δασών	26
2.3: Μέτρα προσαρμογής των δασών στην κλιματική αλλαγή	27
Κεφάλαιο τρίτο	32
Το ευρωπαϊκό νομικό πλαίσιο για την προστασία και διαχείριση των δασών και η σύνδεσή του με την κλιματική αλλαγή	32
3.1: Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα δάση πριν την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία και ο Κανονισμός (ΕΕ) 2018/841	32
3.2: Η προστασία των δασών μετά την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία.....	35
3.2.1: Η νέα δασική στρατηγική της ΕΕ για το 2030	36
3.2.2: Κανονισμός (ΕΕ) 2023/839	42
3.2.3: Ο Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1991 για την αποκατάσταση της φύσης.....	43
Κεφάλαιο τέταρτο.....	46
Το εθνικό νομικό πλαίσιο για την προστασία των δασών	46
4.1: Το Συνταγματικό πλαίσιο για την προστασία των δασών	46
4.1.1: Το άρθρο 24 §1 του Συντάγματος.....	47
4.1.2: Το συνταγματικό πλαίσιο για την προστασία των αναδασωτέων εκτάσεων (άρθρο 117§3,4 του Συντάγματος.....	51
4.2: Το βασικό νομοθετικό πλαίσιο για την προστασία των δασών	53
4.2.1 Ο Νόμος 998/1979, όπως ισχύει.....	53
4.2.2: Ο Νόμος 3208/2003	57
4.3: Ο Εθνικός Κλιματικός Νόμος και η σύνδεση με τον Κανονισμό (ΕΕ) 2018/841, όπως ισχύει.....	58

4.4: Η νομολογία του ΣτΕ για την προστασία των δασών.....	59
Συμπεράσματα	66
Βιβλιογραφία	68
Νόμος 3208/2003	78

Περίληψη

Η προστασία και η βιώσιμη διαχείριση των δασικών οικοσυστημάτων αποκτά ιδιαίτερη σημασία στο σύγχρονο περιβαλλοντικό και κλιματικό πλαίσιο, καθώς οι λειτουργίες τους διαδραματίζουν καίριο ρόλο στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Ταυτόχρονα, είναι γεγονός πως η κλιματική κρίση πλήττει, και αναμένεται να πλήξει έτι περαιτέρω, πολλές πτυχές του περιβάλλοντος, συμπεριλαμβανομένων και των δασικών οικοσυστημάτων, εντείνοντας τα ήδη υπάρχοντα προβλήματα και δημιουργώντας νέες προκλήσεις. Εν όψει των ανωτέρω, καθίσταται επιτακτική η ανάγκη για μακροπρόθεσμες και ορθολογικές προσεγγίσεις διαχείρισης των δασών, ικανές να διασφαλίσουν τη βιωσιμότητά τους, αλλά και την ενίσχυση της συμβολής τους στη ρύθμιση του κλίματος.

Υπό αυτό το πρίσμα, η Ευρωπαϊκή Ένωση (εφεξής καλούμενη για λόγους συντομίας ως «ΕΕ») έχει προβεί στην υιοθέτηση μιας μακροπρόθεσμης στρατηγικής και στη συγκρότηση του κατάλληλου νομοθετικού πλαισίου, προκειμένου να καταστούν δυνατά τα ανωτέρω. Αντίστοιχα, σε εθνικό επίπεδο η προστασία των δασών έχει αναχθεί σε συνταγματικώς κατοχυρωμένο δικαίωμα των πολιτών και αντίστοιχη υποχρέωση του κράτους, η διασφάλιση των οποίων υποστηρίζεται από τυπικούς νόμους.

Η παρούσα διπλωματική εργασία στοχεύει στην ανάλυση των νομικών δεσμεύσεων και του υφιστάμενου νομοθετικού πλαισίου της ΕΕ και της Ελλάδας, αναφορικά με τη βιώσιμη διαχείριση και προστασία των δασικών οικοσυστημάτων, ενόψει των συνθηκών και των προκλήσεων της κλιματικής αλλαγής. Προς τον σκοπό αυτό, θα εξετασθεί το ισχύον ευρωπαϊκό νομοθετικό πλαίσιο για τα δάση, και ιδίως ο Κανονισμός (ΕΕ) 2018/841 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 30ης Μαΐου 2018 σχετικά με τη συμπερίληψη των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου και των απορροφήσεων από δραστηριότητες χρήσης γης, αλλαγής χρήσης γης και δασοπονίας στο πλαίσιο για το κλίμα και την ενέργεια έως το 2030, οι σχετικές προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας και η Νέα δασική στρατηγική της ΕΕ για το 2030, ο Κανονισμός (ΕΕ) 2023/839 που τροποποίησε τον Κανονισμό (ΕΕ) 2018/841, αλλά και ο Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1991 για την αποκατάσταση της φύσης. Επιπροσθέτως, θα εξεταστεί το υφιστάμενο ελληνικό θεσμικό πλαίσιο που ρυθμίζει το εν λόγω ζήτημα και κυρίως τα άρθρα 24§1 και 117§3,4 του Συντάγματος και ο Νόμος υπ' αριθμόν 998/1979 περί προστασίας των δασών και των δασικών εν γένει εκτάσεων

της Χώρας, όπως ισχύει, με ιδιαίτερη μνεία στον Νόμο υπ' αριθμόν 3208/2003, που αφορά την προστασία των δασικών οικοσυστημάτων, την κατάρτιση δασολογίου, τη ρύθμιση εμπραγμάτων δικαιωμάτων επί δασών και δασικών εν γένει εκτάσεων, αλλά και η συναφής νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας (εφεξής καλούμενου για λόγους συντομίας ως «ΣτΕ»).

Απώτερος στόχος της παρούσης εργασίας είναι η ανάδειξη της σημασίας της αποτελεσματικής προστασίας των δασικών οικοσυστημάτων, και της διαχείρισής τους κατά τέτοιον τρόπο, ώστε να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση των συνεχών προκλήσεων που αντιμετωπίζει το περιβάλλον λόγω της αλλαγής του κλίματος.

Λέξεις-κλειδιά: δασικά οικοσυστήματα, βιώσιμη διαχείριση, προσαρμογή, ανθεκτικότητα, κλιματική αλλαγή.

Abstract

The protection and sustainable management of forest ecosystems is particularly important in the current environmental and climate framework, as their functions are crucial for combating climate change. At the same time, the climate crisis affects, and is expected to further affect, many aspects of the environment, including forest ecosystems, and thus it intensifies existing problems and it creates new challenges. In view of the above, there is an urgent need for long-term forest management approaches that can ensure their sustainability and boost their contribution to climate regulation.

In this context, the European Union has adopted a long-term strategy and has established an appropriate legislative framework to achieve the above. At the national level, forest protection is constitutionally enshrined both as a right of citizens and as a corresponding obligation of the State, the safeguarding of which is supported by statutory legislation.

The present thesis aims to examine the legal commitments and the existing legislative framework of the European Union and Greece, with regard to the sustainable management and protection of forest ecosystems in view of the effects and challenges of climate change. To this end, the current European legislative framework for forests will be examined, and in particular Regulation (EU) 2018/841 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 on the inclusion of greenhouse gas emissions and removals from land use, land use change and forestry in the 2030 climate and energy framework, the relevant provisions of the European Green Deal and the New EU Forest Strategy for 2030, Regulation (EU) 2023/839, and Regulation (EU) 2024/1991 on nature restoration. In addition, the existing Greek framework which regulates this issue will be examined, and in particular Articles 24§1 and 117§3,4 of the Constitution and Law No. 998/ 1979 on the protection of forests and forest areas in general in the country, as currently in force, with particular reference to Law No. 3208/2003 on the protection of forest ecosystems, the creation of a forest registry, the regulation of property rights over forests and forest areas in general, as well as the relevant case law of the Council of State

The overall objective of this thesis is to highlight the importance of protecting forest ecosystems and managing them in such a way that forests are able to contribute

to addressing the ongoing challenges that the environment is facing due to climate change.

Keywords: forest ecosystems, forests, multifunctional role, legislation, EU, Greece, sustainable management, adaptation, resilience, climate change.

Εισαγωγή

Η κλιματική αλλαγή συνιστά μία από τις σημαντικότερες περιβαλλοντικές και κοινωνικοοικονομικές προκλήσεις της σύγχρονης εποχής, με ολοένα εντονότερες επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον, τα οικοσυστήματα και τους φυσικούς πόρους¹. Οι μεταβαλλόμενες κλιματικές συνθήκες επηρεάζουν ραγδαία τη σταθερότητα και την ανθεκτικότητα των οικοσυστημάτων, και καθιστούν επιτακτική την ανάγκη για μια ολιστική και μακροπρόθεσμη προσέγγιση της περιβαλλοντικής προστασίας, η οποία λαμβάνει υπόψη τόσο τις περιβαλλοντικές, όσο και τις κοινωνικές και οικονομικές παραμέτρους της κλιματικής κρίσης.

Στο πλαίσιο αυτό, τα δασικά οικοσυστήματα διαδραματίζουν καίριο ρόλο: αφενός συγκαταλέγονται μεταξύ των πλέον ευάλωτων φυσικών οικοσυστημάτων απέναντι στις μεταβαλλόμενες κλιματικές συνθήκες, καθώς πλήττονται έντονα από φαινόμενα όπως η αύξηση της θερμοκρασίας, οι παρατεταμένες ξηρασίες, οι δασικές πυρκαγιές και η απώλεια βιοποικιλότητας, και αφετέρου, συμβάλλουν ουσιωδώς στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, κυρίως -αλλά όχι αποκλειστικά- μέσω της δέσμευσης διοξειδίου του άνθρακα στην ατμόσφαιρα².

Η αυξανόμενη πίεση που ασκείται στα δασικά οικοσυστήματα λόγω της κλιματικής κρίσης, καθιστά αναγκαία τη διαμόρφωση και εφαρμογή μιας ολοκληρωμένης διαχείρισης αυτών, με έμφαση στις αρχές της βιωσιμότητας, της πρόληψης και της προσαρμογής³. Η βιώσιμη διαχείριση των δασικών οικοσυστημάτων δεν περιορίζεται πλέον στην προστασία τους ως φυσικών πόρων, αλλά συνδέεται άρρηκτα με την ευρύτερη στρατηγική αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής και τη διασφάλιση της μακροχρόνιας οικολογικής ισορροπίας.

Υπό το πρίσμα αυτό, το δίκαιο καλείται να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο. Η θεσμική προστασία των δασών, η ένταξή τους στον κλιματικό σχεδιασμό και η διαμόρφωση δεσμευτικών κανόνων για τη διαχείρισή τους αποτελούν αναγκαίες προϋποθέσεις για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης. Η ΕΕ, ως

¹ Ripple W.J., Wolf C., Newsome T.M., Barnard P., Moomaw W.R. (Ιανουάριος 2020). World Scientists' Warning of a Climate Emergency, *BioScience*, 70(1), σελ. 8–12. <https://doi.org/10.1093/biosci/biz088>

² Roshani, Sajjad, H., Kumar, P., Masroor, M., Rahaman, M. H., Rehman, S., Ahmed, R., & Sahana, M. (2022). Forest Vulnerability to Climate Change: A Review for Future Research Framework. *Forests*, 13(6), 917, σελ. 2. <https://doi.org/10.3390/f13060917>

³ Bolte, A., Ammer, C., Löff, M., Nabuurs, G.J., Schall, P., Spathelf, P. (2009). Adaptive Forest Management: A Prerequisite for Sustainable Forestry in the Face of Climate Change. In: Spathelf, P. (eds) Sustainable Forest Management in a Changing World. *Managing Forest Ecosystems*, τόμος 19. Springer, Dordrecht, σελ. 115. https://doi.org/10.1007/978-90-481-3301-7_8

παγκόσμιος ηγέτης στα ζητήματα του κλίματος, έχει υιοθετήσει πολυάριθμες πολιτικές και έχει θέσει φιλόδοξους στόχους για το περιβάλλον και το κλίμα, ενώ έχει αναγνωρίσει την ανάγκη για βιώσιμη και αειφόρο διαχείριση των δασών και τη σημασία της για την επίτευξη των τιθέμενων στόχων. Αντίστοιχα, ο εθνικός νομοθέτης επιδιώκει να διασφαλίσει την προστασία των δασών, να προωθήσει την ανθεκτικότητά τους απέναντι στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και να ενισχύσει τη συμβολή τους στην αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης.

Μέσω της εξέτασης της έννοιας του δάσους, και της βιώσιμης διαχείρισής του, αλλά και της μελέτη του ισχύοντος ευρωπαϊκού και εθνικού νομικού πλαισίου, η παρούσα εργασία επιδιώκει να συμβάλει στον προβληματισμό γύρω από τη σημασία της αποτελεσματικής προστασίας και βιώσιμης διαχείρισης των δασικών οικοσυστημάτων υπό τις συνθήκες της κλιματικής αλλαγής.

Κεφάλαιο πρώτο

Τα δασικά οικοσυστήματα και η σημασία τους για το περιβάλλον

1.1: Ορισμός και βασικά χαρακτηριστικά των δασικών οικοσυστημάτων

Η κατανόηση της έννοιας και των βασικών χαρακτηριστικών των δασικών οικοσυστημάτων, αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την αξιολόγηση της οικολογικής, κοινωνικής και οικονομικής τους σημασίας, καθώς και για τη διαμόρφωση αποτελεσματικών πολιτικών προστασίας και διαχείρισής τους.

Ο Οργανισμός Τροφίμων και Γεωργίας των Ηνωμένων Εθνών (εφεξής «FAO»), ορίζει τα δασικά οικοσυστήματα ως *«οικολογικά συστήματα που αποτελούνται από αλληλεπιδρώντα βιοτικά και αβιοτικά στοιχεία του περιβάλλοντος, στα οποία τα δέντρα αποτελούν ουσιώδες συστατικό, καλύπτοντας το 20% ή περισσότερο της έκτασης τους»*⁴. Αναλυτικότερα, ως βιοτικά στοιχεία νοούνται όλοι οι έμβιοι οργανισμοί, όπως είναι τα φυτά, τα ζώα και οι μικροοργανισμοί, ενώ ο όρος «αβιοτικά στοιχεία» αναφέρεται στα μη έμβια στοιχεία του περιβάλλοντος, στα οποία αναπτύσσονται και επιβιώνουν τα βιοτικά στοιχεία, παραδείγματος χάριν στο έδαφος, στο νερό, στον αέρα και στο κλίμα.

⁴ Food and Agriculture Organization of the United Nations. (χ.χ.). *Annex 6: Definitions and basic principles of sustainable forest management in relation to criteria and indicators.* <https://www.fao.org/4/x6896e/x6896e0e.htm?utm>

Η ομαλή λειτουργία των δασικών οικοσυστημάτων, λοιπόν, προκύπτει από τη συνεχή αλληλεπίδραση μεταξύ βιοτικών και αβιοτικών στοιχείων, καθώς τα αβιοτικά στοιχεία θέτουν τα πλαίσια μέσα στα οποία οι ζωντανοί οργανισμοί μπορούν να επιβιώσουν και να αναπτυχθούν, ενώ οι βιοτικοί παράγοντες επηρεάζουν και διαμορφώνουν τη φυσική δομή του περιβάλλοντος⁵. Μέσω της ανωτέρω αλληλεπίδρασης, τα δασικά οικοσυστήματα διαμορφώνουν πολύπλοκες σχέσεις ισορροπίας και προσαρμογής, οι οποίες αποτελούν το θεμέλιο της ανθεκτικότητας και της μακροχρόνιας βιωσιμότητάς τους.

Ο ως άνω διεθνής ορισμός βρίσκεται σε αρμονία με την ερμηνευτική δήλωση του άρθρου 24 του Συντάγματος, σύμφωνα με την οποία «Ως δάσος ή δασικό οικοσύστημα νοείται το οργανικό σύνολο άγριων φυτών με ξυλώδη κορμό πάνω στην αναγκαία επιφάνεια του εδάφους, τα οποία μαζί με την εκεί συνυπάρχουσα χλωρίδα και πανίδα αποτελούν μέσω της αμοιβαίας αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασής τους, ιδιαίτερη βιοκοινότητα (δασοβιοκοινότητα) και ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον (δασογενές)⁶». Συνεχίζοντας, η ερμηνευτική δήλωση του ως άνω άρθρου, σχετικά με την έννοια της δασικής έκτασης αναφέρει: «Δασική έκταση υπάρχει όταν στο παραπάνω σύνολο η άγρια ξυλώδης βλάστηση, υψηλή ή θαμνώδης, είναι αραιά⁷».

Καθίσταται, λοιπόν, σαφές, πως τόσο ο διεθνής ορισμός του FAO, όσο και ο συνταγματικός προσδιορισμός που παρατέθηκε ανωτέρω, προσεγγίζουν την έννοια του δασικού οικοσυστήματος όχι απλώς ως σύνολο δέντρων ή ως γεωγραφική έκταση, αλλά ως συνεκτικό οικοσύστημα, το οποίο λειτουργεί ως ενιαία μονάδα, ανάγοντας την αλληλεπίδραση μεταξύ των στοιχείων του σε βασικό χαρακτηριστικό του εν λόγω οικοσυστήματος. Η αναγνώριση αυτής της ενότητας αποτελεί θεμέλιο για τη διαμόρφωση αποτελεσματικών νομικών και πολιτικών μέτρων προστασίας, καθώς αναδεικνύει την ανάγκη αντιμετώπισης των δασών όχι αποσπασματικά, αλλά ως ολοκληρωμένα συστήματα που απαιτούν συντονισμένη και βιώσιμη διαχείριση.

Ακόμη, σύμφωνα με τη Eurostat «ως δάσος νοείται μια χερσαία έκταση με συγκόμωση (ή ισοδύναμη πυκνότητα κορμών) άνω του 10% και επιφάνεια μεγαλύτερη από 0,5 εκτάρια. Τα δένδρα θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να φτάσουν σε ύψος

⁵ Dziak M. (2022). EBSCO, *Biotic and abiotic factors*. <https://www.ebsco.com/research-starters/biology/biotic-and-abiotic-factors>

⁶ Ερμηνευτική δήλωση του Άρθρου 24 του Συντάγματος

⁷ Ερμηνευτική δήλωση του Άρθρου 24 του Συντάγματος, βλ. όπ.π.

τουλάχιστον 5 μέτρων κατά την ωριμότητα επιτόπου⁸». Ο ορισμός της Eurostat προσφέρει μια ποσοτική και σαφή προσέγγιση του δάσους, καθορίζοντας για τον προσδιορισμό του κριτήρια όπως η έκταση, η πυκνότητα των κορμών και το ύψος των δέντρων και αναγνωρίζοντας τα δέντρα ως θεμελιώδες στοιχείο του δάσους, ευθυγραμμιζόμενος απόλυτα με τον δοθέντα από τον FAO ορισμό, ο οποίος επίσης αναγνωρίζει τα δέντρα ως βασικό στοιχείο των δασικών οικοσυστημάτων.

Από τα ανωτέρω, καθίσταται σαφές ότι τα δάση αποτελούν δυναμικά και σύνθετα συστήματα, των οποίων η ισορροπία βασίζεται στην αλληλεπίδραση πολλών παραγόντων. Πέραν όμως από την οικολογική τους διάσταση, τα δάση επιτελούν έναν ευρύτερο πολυλειτουργικό ρόλο, ο οποίος εκτείνεται σε περιβαλλοντικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, και ο οποίος τα ανάγει σε αναντικατάστατο πυλώνα της οικολογικής ισορροπίας, της ανθρώπινης δραστηριότητας και της ευημερίας των κοινωνιών, όπως θα αναδειχθεί κατωτέρω.

1.2: Ο πολυλειτουργικός ρόλος των δασών

Ο πολυλειτουργικός ρόλος των δασών συνιστά αφ' ενός θεμελιώδη παραδοχή της σύγχρονης δασικής ευρωπαϊκής πολιτικής, αφ' ετέρου δε, η διασφάλιση της ικανότητας των δασών να εκπληρώνουν τις πολλαπλές λειτουργίες τους αποτελεί κρίσιμο διακύβευμα υπό τις συνθήκες της κλιματικής κρίσης, όπως θα αναλυθεί εκτενέστερα κατωτέρω⁹. Πιο συγκεκριμένα, τα δάση, πέραν της αδιαμφισβήτητης οικολογικής τους αξίας, επιτελούν ποικίλες λειτουργίες οικονομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού χαρακτήρα, συμβάλλοντας καθοριστικά στην ευημερία και ολιστική ανάπτυξη των κοινωνιών. Αποτελούν πηγή φυσικών πόρων και εισοδήματος, χώρο αναψυχής και πολιτιστικής αναφοράς, μέσο βελτίωσης της ποιότητας ζωής των ανθρώπων, αλλά και κρίσιμο παράγοντα περιβαλλοντικής σταθερότητας και ανθεκτικότητας έναντι της κλιματικής αλλαγής¹⁰.

Όπως προαναφέρθηκε, τα δάση επιτελούν σπουδαίο οικονομικό ρόλο και αποτελούν θεμέλιο της οικονομικής ζωής, παρέχοντας πλήθος φυσικών πόρων, όπως

⁸ Rossi R. (2025, Οκτώβριος). Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, *The European Union and forests*. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/105/the-european-union-and-forests?>

⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, “*Νέα δασική στρατηγική της ΕΕ για το 2030*”, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες 16.7.2021, COM(2021) 572 final, σελ. 2

¹⁰ Miao C., Wang J., Wang D. (2024, Οκτώβριος 4). Research progress on urban forest ecosystem services and multifunctionality. *International Journal of Environmental Science and Technology* 22:11557–11566. <https://doi.org/10.1007/s13762-024-06045-1>

είναι η ξυλεία, η βιομάζα και τα μη ξυλώδη προϊόντα (π.χ. φυτά που αξιοποιούνται για φαρμακευτικούς ή καλλωπιστικούς σκοπούς). Η αξιοποίηση των εν λόγω πόρων συνεπάγεται άμεσα οικονομικά οφέλη, καθώς ενισχύει την παραγωγή αγαθών και την παροχή υπηρεσιών, αλλά και την ανταγωνιστικότητα των τοπικών και εθνικών οικονομιών¹¹.

Επιπροσθέτως, η ως άνω αξιοποίηση συνεπάγεται τη δημιουργία πολυάριθμων θέσεων εργασίας, τόσο σε «άμεσους» προς τους εν λόγω πόρους τομείς, όπως η υλοτομία και η επεξεργασία ξύλου, όσο και σε «δευτερογενείς» τομείς, όπως η μεταποίηση και διανομή των ανωτέρω προϊόντων και ο οικοτουρισμός, και τη συνακόλουθη εξασφάλιση εισοδήματος σε σημαντικό μέρος του πληθυσμού, και, ως εκ τούτου, τη στήριξη και ενίσχυση των τοπικών οικονομιών¹².

Παράλληλα, η ανάπτυξη νέων μορφών αξιοποίησης των δασικών πόρων, όπως η παραγωγή βιοενέργειας ή η χρήση μη ξυλωδών προϊόντων για φαρμακευτικούς και βιομηχανικούς σκοπούς, προσφέρει επιπρόσθετες και διαρκώς εξελισσόμενες ευκαιρίες οικονομικής δραστηριοποίησης και καινοτομίας¹³.

Συνολικά, ο οικονομικός ρόλος των δασών δεν περιορίζεται στην παραγωγή υλικών αγαθών· η αξία τους αντικατοπτρίζεται στην ενίσχυση της απασχόλησης, στην τόνωση των τοπικών και εθνικών οικονομιών και στη δημιουργία δυνατοτήτων για νέες, καινοτόμες μορφές αξιοποίησης των πόρων που παρέχουν. Με αυτόν τον τρόπο, τα δάση συμβάλλουν καθοριστικά στην οικονομική σταθερότητα και ανάπτυξη, αλλά και στην τόνωση πολλών τοπικών κοινωνιών.

Περαιτέρω, τα δάση επιτελούν σπουδαία κοινωνική λειτουργία, συμβάλλοντας στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των ανθρώπων και στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής. Αποτελούν χώρο αναψυχής και άθλησης, ενισχύοντας την επαφή του ανθρώπου με τη φύση, και προσφέροντας έτσι ανεκτίμητα οφέλη για τη ψυχική και σωματική υγεία¹⁴. Επιπλέον, η συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών στη διαχείριση και προστασία των δασών, ενισχύει το αίσθημα υπευθυνότητας και ενδυναμώνει την κοινωνική συνοχή.

¹¹ Interreg Europe. (2024, Αύγουστος 27). *The Economic Importance of Forests*. <https://www.interregurope.eu/fbi4eu/news-and-events/news/the-economic-importance-of-forests>

¹² Ecotree. (2023, Μάιος 5). *What is sustainable forestry and what are the benefits?* <https://ecotree.green/en/companies/blog/what-is-sustainable-forestry-and-what-are-the-benefits?>

¹³ Food and Agriculture Organization of the United Nations. (χ.χ.). *Sustainable forest-based bioeconomy approaches*. <https://www.fao.org/forestry/our-focus/forest-products/bioeconomy/en?>

¹⁴ PEFC. (χ.χ.). *Benefits of forests*. <https://www.pefc.org/what-we-do/why-forests-are-important/the-benefits-of-forests?>

Ακόμα, τα δάση διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στην εκπαίδευση και την ευαισθητοποίηση γύρω από περιβαλλοντικά ζητήματα. Μέσω δραστηριοτήτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, όπως σχολικά προγράμματα και οργανωμένες εκπαιδευτικές εκδρομές, οι νέοι αποκτούν γνώσεις για την οικολογική σημασία των δασών και τις πρακτικές βιώσιμης διαχείρισής τους, καλλιεργώντας μια γενιά με ενεργό ενδιαφέρον για την προστασία της φύσης¹⁵.

Τέλος, η κοινωνική αξία των δασών συνδέεται άρρηκτα και με την πολιτιστική κληρονομιά: πολλές παραδοσιακές δραστηριότητες, τοπικές γιορτές, παραδόσεις και κατασκευαστικές τέχνες σχετίζονται με τα δασικά οικοσυστήματα¹⁶, ενώ οι κοινότητες αντλούν από αυτά πνευματική και πολιτιστική έμπνευση. Έτσι, τα δάση λειτουργούν ως ζωντανοί χώροι πολιτισμού, ενισχύοντας την κοινωνική ταυτότητα και την αίσθηση του ανήκειν¹⁷.

Παράλληλα με τον οικονομικό και κοινωνικό τους ρόλο, τα δάση παρέχουν ουσιώδη περιβαλλοντικά οφέλη, όπως είναι η διατήρηση της βιοποικιλότητας, η προστασία εδαφών και υδάτων και η ρύθμιση του κλίματος, τα οποία αποτελούν σημαντικό όπλο στον αγώνα κατά της κλιματικής κρίσης, όπως θα αναλυθεί εκτενέστερα στην επόμενη ενότητα.

1.3: Η αλληλένδετη σχέση των δασικών οικοσυστημάτων και της κλιματικής αλλαγής

1.3.1: Η συμβολή των δασικών οικοσυστημάτων στον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής

Όπως προαναφέρθηκε, τα δάση, πέραν του κοινωνικοοικονομικού τους ρόλου, επιτελούν και ιδιαίτερα σημαντικές περιβαλλοντικές λειτουργίες, οι οποίες είναι καθοριστικές για τη διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας και τη σταθερότητα του κλίματος. Μέσω αυτών των λειτουργιών, τα δασικά οικοσυστήματα συνεισφέρουν ουσιαστικά στη ρύθμιση των φυσικών διεργασιών του πλανήτη, συμβάλλουν στη διατήρηση της βιοποικιλότητας, στην προστασία του εδάφους και των υδάτινων

¹⁵ Torkar Gr., Krašovec Ur. (2019). Students' attitudes toward forest ecosystem services, knowledge about ecology, and direct experience with forests. *Elsevier*, τόμος 37. <https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2019.100916>

¹⁶ *Νέα δασική στρατηγική της ΕΕ για το 2030*, βλ. όπ.π., σελ. 10

¹⁷ Food and Agriculture Organization of the United Nations. (χ.χ.). *The cultural and symbolic importance of forest resources*. <https://www.fao.org/4/t9450e/t9450e06.htm?>

πόρων, και παράλληλα διαδραματίζουν καίριο ρόλο στον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής.

Αρχικά, τα δασικά οικοσυστήματα λειτουργούν ως φυσικές «δεξαμενές» άνθρακα. Μέσω της διεργασίας της φωτοσύνθεσης, απορροφούν το διοξείδιο του άνθρακα από την ατμόσφαιρα και το αποθηκεύουν στη βιομάζα τους -στους κορμούς, τα φύλλα, τις ρίζες, αλλά και στο ίδιο το έδαφος. Η διαδικασία αυτή, μειώνει τη συγκέντρωση αερίων του θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα, συμβάλλοντας ουσιαστικά στην επιβράδυνση της υπερθέρμανσης του πλανήτη¹⁸. Μάλιστα, τα δάση συγκρατούν τεράστιες ποσότητες άνθρακα και αποτελούν τον δεύτερο σημαντικότερο μηχανισμό αποθήκευσής του μετά τους ωκεανούς, γεγονός που καθιστά τη διατήρησή τους κρίσιμη για τη σταθερότητα του παγκόσμιου κλίματος¹⁹.

Συνεπώς, η αποτροπή της αποψίλωσης των δασών και η αποκατάσταση υποβαθμισμένων εκτάσεων έχουν διπλό όφελος, καθώς αφενός περιορίζουν τις εκπομπές που θα απελευθερώνονταν στην ατμόσφαιρα μέσω της καύσης ή της αποσύνθεσης της οργανικής τους ύλης, και αφετέρου επιτρέπουν στα δάση να ανακτήσουν τη λειτουργία τους ως «καταβόθρες» άνθρακα²⁰.

Ωστόσο, η συμβολή των δασών στον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής δεν περιορίζεται στη δέσμευση άνθρακα, καθώς τα δασικά οικοσυστήματα επηρεάζουν ένα ευρύ φάσμα φυσικών διεργασιών που σχετίζονται με το κλίμα. Ειδικότερα, τα φυλλώματα των δέντρων συμβάλλουν στη ρύθμιση της θερμοκρασίας και της σχετικής υγρασίας του αέρα, στην ομαλή κυκλοφορία των υδάτων, ενώ παράλληλα προσφέρουν αντιανεμική προστασία και προστατεύουν τα εδάφη από τη διάβρωση και την αποξήρανση. Περαιτέρω, τα δασικά οικοσυστήματα λειτουργούν ως «φυσικοί ρυθμιστές» του υδρολογικού κύκλου, συγκρατώντας το νερό, περιορίζοντας την επιφανειακή απορροή και συμβάλλοντας στη φυσική ανανέωση των υπόγειων υδάτων. Με αυτόν τον τρόπο, τα δάση ενισχύουν την ανθεκτικότητα των οικοσυστημάτων απέναντι σε ακραία καιρικά φαινόμενα, όπως πλημμύρες και παρατεταμένες ξηρασίες, που γίνονται ολοένα και πιο συχνά εξαιτίας της κλιματικής κρίσης²¹.

¹⁸ Food and Agriculture Organization of the United Nations. (χ.χ.). *Sustainable forest management*. <https://www.fao.org/forestry/sfm/forests-and-climate-change/en?>

¹⁹ Canadian Council of Forest Ministers. (χ.χ.). *Forests: A stabilizing force for the climate*. <https://www.ccfm.org/climate-conscious/forests-a-stabilizing-force-for-the-climate/?>

²⁰ Griscom, B. W., et al. (2017). Natural climate solutions. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 114(44), 11645–11650. <https://doi.org/10.1073/pnas.1710465114>

²¹ Fischer R., (2024). The Role of Forest Ecosystems in Regulating Hydrological Cycles and Water Quality. *Journal of Biodiversity, Bioprospecting and Development*. 10(2024):105, σελ.1.

Επιπροσθέτως, μια από τις σημαντικότερες περιβαλλοντικές λειτουργίες των δασικών οικοσυστημάτων αποτελεί η διατήρηση και προστασία της βιοποικιλότητας. Τα δάση φιλοξενούν μια πλούσια ποικιλία φυτικών και ζωικών ειδών, τα οποία αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, δημιουργώντας πολύπλοκα τροφικά πλέγματα και οικολογικές διεργασίες. Αυτή η ποικιλία διασφαλίζει την ισορροπία των οικοσυστημάτων, ενισχύει τη γονιμότητα του εδάφους, βελτιώνει την ανθεκτικότητα απέναντι σε παράγοντες πίεσης όπως η ξηρασία, οι πυρκαγιές ή οι ασθένειες, και καθιστά τα δάση πιο ικανά να προσαρμοστούν στις μεταβαλλόμενες κλιματικές συνθήκες. Η διατήρηση της βιοποικιλότητας δεν αποτελεί μόνο ζήτημα προστασίας της φύσης, αλλά και ουσιαστική στρατηγική για τον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής, καθώς οικοσυστήματα με πλούσια βιοποικιλότητα μπορούν να δεσμεύουν περισσότερο άνθρακα, να ρυθμίζουν καλύτερα τον υδρολογικό κύκλο και να περιορίζουν την αποσύνθεση οργανικής ύλης που απελευθερώνει αέρια του θερμοκηπίου²².

Η καθοριστική συμβολή των δασικών οικοσυστημάτων στον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής, όπως εκτέθηκε ανωτέρω, δεν αναγνωρίζεται μόνο από την περιβαλλοντική επιστήμη, αλλά αναγνωρίζεται και αποτυπώνεται ρητώς και σε σειρά νομικών κειμένων, σε διεθνές, ενωσιακό και εθνικό επίπεδο. Τα δάση αντιμετωπίζονται ολοένα και περισσότερο ως κρίσιμες φυσικές υποδομές για την αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης και την επίτευξη των κλιματικών στόχων, λόγω των λειτουργιών τους και ιδίως μέσω της ιδιότητάς τους ως φυσικών καταβοθρών άνθρακα²³.

Σε διεθνές επίπεδο, η συμβολή των δασικών οικοσυστημάτων στον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής έχει αναγνωρισθεί ήδη από τις απαρχές της διαμόρφωσης του διεθνούς περιβαλλοντικού δικαίου. Ειδικότερα, η Σύμβαση-Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή ενσωματώνει από την υιοθέτησή της την έννοια των «καταβοθρών και δεξαμενών αερίων του θερμοκηπίου», στις οποίες περιλαμβάνονται

<https://www.hilarispublisher.com/open-access/the-role-of-forest-ecosystems-in-regulating-hydrological-cycles-and-water-quality-108442.html>

²² Aerts R., Olivier H. (2011). Forest restoration, biodiversity and ecosystem functioning. *BMC Ecology*, 11:29, σελ. 3. doi:10.1186/1472-6785-11-29

²³ Shukla R., Skea J., Calvo Buendía E., Masson-Delmotte V., Pörtner H.O., Roberts D. C., Zhai P., Slade R., Connors S., Van Diemen R., Ferrat M., Haughey E., Luz S., Neogi S., Pathak M., Petzold J., Portugal Pereira J., Vyas P., Huntley E., Kissick K., M. Belkacemi M., Malley J., (eds.). (2019). *IPCC, 2019: Climate Change and Land: an IPCC special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems*, σελ. 5. <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2019/11/SRCCL-Full-Report-Compiled-191128.pdf>

τα δασικά οικοσυστήματα²⁴. Περαιτέρω, η Σύμβαση υποχρεώνει τα συμβαλλόμενα μέρη να προωθούν τη βιώσιμη διαχείριση και τη διατήρηση των φυσικών καταβόθρων άνθρακα, συμπεριλαμβανομένων των δασών, αναγνωρίζοντας ότι η προστασία τους αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της παγκόσμιας προσπάθειας περιορισμού των εκπομπών²⁵.

Στο ίδιο πνεύμα, η Συμφωνία των Παρισίων, ομοίως αναγνωρίζει τον ρόλο των δασών στη δέσμευση και αποθήκευση αερίων του θερμοκηπίου, καλώντας τα συμβαλλόμενα μέρη να διασφαλίζουν και να ενισχύουν τις φυσικές καταβόθρες και δεξαμενές άνθρακα, συμπεριλαμβανομένων των δασών²⁶, αλλά και ενθαρρύνοντας, μέσω κινήτρων, την εφαρμογή πολιτικών αποφυγής της αποψίλωσης και της υποβάθμισης των δασικών οικοσυστημάτων²⁷.

Όσον αφορά στην ΕΕ, η αναγνώριση της συμβολής των δασικών οικοσυστημάτων στον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής εντάσσεται στον πυρήνα της ενωσιακής κλιματικής και περιβαλλοντικής πολιτικής. Αρχικά, η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία, με την οποία η Ένωση θέτει τον δεσμευτικό στόχο της κλιματικής ουδετερότητας έως το 2050²⁸, αναγνωρίζει τα δάση ως κρίσιμο εργαλείο για την απορρόφηση διοξειδίου του άνθρακα και υπογραμμίζει ότι η προστασία, η αποκατάσταση και η βιώσιμη διαχείριση των δασικών οικοσυστημάτων αποτελούν αναγκαία προϋπόθεση για την επίτευξη των κλιματικών στόχων της Ένωσης, σε συνδυασμό με τη μείωση των εκπομπών στους λοιπούς τομείς της οικονομίας^{29,30}.

Ακόμα, όπως αναλυτικότερα θα καταδειχθεί στο 3^ο Κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, ο Κανονισμός (ΕΕ) 2018/841 ενσωματώνει τη χρήση γης, την αλλαγή χρήσης γης και τη δασοπονία στο ενωσιακό πλαίσιο κλιματικής πολιτικής, αναγνωρίζοντας τη δασική γη ως βασική καταβόθρα άνθρακα³¹.

²⁴ United Nations. (1992). *United Nations Framework Convention on Climate Change*, άρθρο 1, παρ. 7, 8

²⁵ *United Nations Framework Convention on Climate Change*, βλ. ό.π., άρθρο 4, παρ. 1, στ. d

²⁶ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Συμφωνία του Παρισιού*, 19.10.2026, άρθρο 5, παρ. 1

²⁷ *Συμφωνία του Παρισιού*, βλ. ό.π.

²⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία*, Βρυξέλλες, 11.12.2019, COM(2019) 640 final, ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΜΙΑ ΕΠΕΙΓΟΥΣΑ ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΜΕΤΑΤΡΕΠΕΤΑΙ ΣΕ ΜΟΝΑΔΙΚΗ ΕΥΚΑΙΡΙΑ

²⁹ *Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία*, βλ. ό.π., 2.1.1. Αύξηση του επιπέδου φιλοδοξίας της ΕΕ για το κλίμα για το 2030 και το 2050

³⁰ *Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία*, βλ. ό.π., 2.1.7. Διατήρηση και αποκατάσταση των οικοσυστημάτων και της βιοποικιλότητας

³¹ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Κανονισμός (ΕΕ) 2018/841 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 30ής Μαΐου 2018 σχετικά με τη συμπερίληψη των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου και των απορροφήσεων από δραστηριότητες χρήσης γης, αλλαγής χρήσης γης και δασοπονίας στο πλαίσιο για το κλίμα και την ενέργεια έως το 2030, καθώς και για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 525/2013 και της απόφασης (ΕΕ) αριθ. 529/2013/ΕΕ*, άρθρο 4

Παράλληλα, η Νέα Δασική Στρατηγική της ΕΕ για το 2030 ενισχύει τη λειτουργική σύνδεση μεταξύ δασικής πολιτικής και κλιματικής δράσης, διακηρύσσοντας ρητώς ότι υγιή, ανθεκτικά και πλούσια σε βιοποικιλότητα δάση είναι απαραίτητα για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής³². Η Στρατηγική θέτει ως κεντρικό στόχο την ενίσχυση των φυσικών καταβροθρών άνθρακα, μέσω της προστασίας παλαιών δασών, της αποκατάστασης υποβαθμισμένων εκτάσεων και της προώθησης πρακτικών βιώσιμης δασικής διαχείρισης³³.

Τέλος, και ο Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1991 για την Αποκατάσταση της Φύσης, αναγνωρίζει με τη σειρά του τον κρίσιμο ρόλο που διαδραματίζουν τα δάση στον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής³⁴ και εισάγει δεσμευτικούς στόχους αποκατάστασης οικοσυστημάτων, μεταξύ των οποίων τα δασικά οικοσυστήματα κατέχουν κεντρική θέση. Μέσω της υποχρέωσης βελτίωσης κρίσιμων δεικτών δασικής κατάστασης και της αποκατάστασης υποβαθμισμένων δασών, ο Κανονισμός ενισχύει ουσιαστικά τη λειτουργία των δασών ως φυσικών καταβροθρών άνθρακα και μηχανισμών σταθεροποίησης του κλίματος³⁵.

Σε εθνικό επίπεδο, η σημασία των δασικών οικοσυστημάτων για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής αποτυπώνεται τόσο στο συνταγματικό πλαίσιο προστασίας του περιβάλλοντος, όσο και σε ειδικότερες νομοθετικές διατάξεις. Αν και το Σύνταγμα δεν αναφέρεται ρητώς στην κλιματική αλλαγή, η προστασία των δασών εντάσσεται οργανικά στον πυρήνα της περιβαλλοντικής μέριμνας του άρθρου 24, το οποίο θεμελιώνει υποχρέωση του Κράτους για τη διατήρηση των δασικών οικοσυστημάτων ως στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος με πολλαπλές οικολογικές λειτουργίες³⁶. Η σύνδεση δασών και κλιματικής πολιτικής, καθίσταται πλέον ρητή με τον Νόμο 4936/2022 («Εθνικός Κλιματικός Νόμος»), ο οποίος αναγνωρίζει τον ρόλο των φυσικών καταβροθρών άνθρακα, όπως είναι τα δάση, στην επίτευξη των εθνικών στόχων μείωσης εκπομπών, και συνεπώς στον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής³⁷.

Εξ όλων των ανωτέρω, καθίσταται σαφές πως τα δασικά οικοσυστήματα αποτελούν βασικό πυλώνα της περιβαλλοντικής σταθερότητας και κρίσιμο όπλο για

³² Νέα δασική στρατηγική της ΕΕ για το 2030, βλ.όπ.π., σελ.13

³³ Νέα δασική στρατηγική της ΕΕ για το 2030, βλ. όπ.π., σελ.14

³⁴ Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1991 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 24ης Ιουνίου 2024 για την αποκατάσταση της φύσης και την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 2022/869, 29.7.2024, αιτιολογική σκέψη 1

³⁵ Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1991, βλ.όπ.π., άρθρο 12

³⁶ Άρθρο 24, παρ. 1 του Συντάγματος

³⁷ Νόμος υπ. αριθμ. 4936/2022, (ΦΕΚ Α' 105/27-05-2022), άρθρο 2, παρ. 1, άρθρο 3, περ. 7 και Μέρος Β', Κεφάλαιο Β'

τον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής. Ωστόσο, η διατήρηση των λειτουργιών τους δεν είναι δεδομένη, καθώς υπό το πρίσμα της κλιματικής κρίσης, ποικίλοι παράγοντες απειλούν να μειώσουν την ικανότητά τους να παρέχουν τα ανωτέρω πολύτιμα οφέλη.

1.3.2: Οι κύριες απειλές υπό το πρίσμα της κλιματικής κρίσης

Όπως προαναφέρθηκε, τα δασικά οικοσυστήματα δέχονται πολλαπλές πιέσεις που απειλούν την υγεία και τη διατήρησή τους. Οι ανθρωπογενείς δράσεις, όπως είναι ενδεικτικά η αποψίλωση και η υποβάθμιση των δασών, η μετατροπή της γης για γεωργία ή αστική χρήση και η παράνομη υλοτομία, συνιστούν σοβαρούς παράγοντες φθοράς των δασικών οικοσυστημάτων. Παράλληλα, η κλιματική κρίση και οι συνέπειές της, η άνοδος της θερμοκρασίας, η μείωση των βροχοπτώσεων, η αύξηση της συχνότητας των ξηρασιών και των ακραίων καιρικών φαινομένων, ενισχύει και περιπλέκει αυτές τις απειλές, δημιουργώντας νέες προκλήσεις για τη διατήρηση και την ανθεκτικότητα των δασών υπό τις μεταβαλλόμενες και επιδεινούμενες περιβαλλοντικές συνθήκες.

Αναλυτικότερα, λόγω των υψηλότερων θερμοκρασιών και των παρατεταμένων περιόδων ξηρασίας, οι δασικές πυρκαγιές έχουν αυξηθεί σε συχνότητα και ένταση, έχοντας ως αποτέλεσμα την καταστροφή μεγάλων δασικών εκτάσεων, τη σημαντική απώλεια χλωρίδας και πανίδας, την υποβάθμιση των εδαφών, αλλά και την απελευθέρωση μεγάλης ποσότητας αερίων του θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα³⁸, ενώ ταυτόχρονα τα ολοένα συχνότερα ακραία καιρικά φαινόμενα, όπως οι καταιγίδες και οι πλημμύρες, προκαλούν φυσικές καταστροφές και επιδρούν αρνητικά στην αναγέννηση των δασών³⁹. Επιπλέον, οι παρατεταμένες περίοδοι ξηρασίας και οι μεταβολές στην υγρασία του εδάφους, επηρεάζουν αρνητικά τη φυσιολογία των δέντρων, μειώνοντας την ανθεκτικότητά τους απέναντι σε ασθένειες και προσβολές από παράσιτα, και έχοντας ως συνακόλουθο τη μείωση των λειτουργιών τους ή ακόμη και την υψηλότερη θνησιμότητά τους⁴⁰.

³⁸ Ομάδα Εργασίας του Έργου LIFE+ AdaptFor. (2014). Κατευθύνσεις για την προσαρμογή της διαχείρισης των ελληνικών δασών στην κλιματική αλλαγή. *Γενική Διεύθυνση Ανάπτυξης και Προστασίας Δασών και Αγροπεριβάλλοντος - Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής και Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων - Υγροτόπων (EKBY)*. Θέρμη. Σελ. 44, https://www.life-adaptfor.gr/wp-content/uploads/2017/08/Guidelines_GR.pdf

³⁹ Climate Hubs. (χ.χ.). *Alter forest structure to reduce severity or extent of extreme weather events*. <https://www.climatehubs.usda.gov/approach/alter-forest-structure-reduce-severity-or-extent-extreme-weather-events?>

⁴⁰ Δασαρχείο. (2022, Αύγουστος 20). *Η κλιματική αλλαγή επηρεάζει την ικανότητα επανάκαμψης των δασικών οικοσυστημάτων*. <https://dasarxeio.com/2022/08/02/115507/>

Επιπροσθέτως, οι παρατηρούμενες ραγδαίες κλιματικές μεταβολές, προκαλούν σημαντικές αλλαγές στη σύνθεση και τη δομή των δασικών οικοσυστημάτων, τροποποιώντας τα τοπικά μικροκλίματα και επηρεάζοντας άμεσα τη βιοποικιλότητα. Οι αυξήσεις της θερμοκρασίας, οι μεταβολές στα πρότυπα βροχοπτώσεων και η συχνότητα των ακραίων καιρικών φαινομένων, επηρεάζουν άμεσα τη διαθεσιμότητα του νερού, τη γονιμότητα των εδαφών και τις σχέσεις αλληλεπίδρασης μεταξύ φυτικών και ζωικών ειδών. Αυτές οι αλλαγές, συχνά ευνοούν είδη ανθεκτικά σε συνθήκες ξηρασίας ή υψηλής θερμοκρασίας, ενώ περιορίζουν την εξάπλωση και αναπαραγωγή ευαίσθητων ειδών, με αποτέλεσμα τη μείωση της γενετικής ποικιλότητας και την αλλοίωση των τροφικών πλεγμάτων⁴¹. Τελικό αποτέλεσμα είναι η αποδυνάμωση της συνολικής οικολογικής σταθερότητας, καθώς η προσαρμοστικότητα και η ανθεκτικότητα των δασικών οικοσυστημάτων μειώνεται υπό την πίεση της κλιματικής κρίσης.

Οι πιέσεις που υφίστανται τα δασικά οικοσυστήματα έχουν αναγνωριστεί ρητώς και από το περιβαλλοντικό δίκαιο, στο οποίο αποτυπώνεται η στενή σχέση μεταξύ της κλιματικής κρίσης και της υποβάθμισης των δασών. Ενδεικτικά, η Σύμβαση-Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή, αναγνωρίζει ότι οι μεταβολές του κλίματος δύνανται να έχουν αρνητικές επιπτώσεις στα φυσικά οικοσυστήματα, στα οποία συμπεριλαμβάνονται και τα δάση⁴², ενώ και η Συμφωνία των Παρισίων επιβεβαιώνει την ανάγκη προστασίας των οικοσυστημάτων από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής⁴³. Στον ευρωπαϊκό χώρο, η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία αναγνωρίζει με σαφήνεια πως τα δάση απειλούνται από την κλιματική αλλαγή⁴⁴, ενώ στην Τεχνική Αξιολόγηση που συνοδεύει την Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο σχετικά με τους βιώσιμους κύκλους άνθρακα, υπογραμμίζεται πως η κλιματική αλλαγή και οι επιπτώσεις της, ιδίως η ξηρασία, οι πλημμύρες και οι πυρκαγιές, επηρεάζουν τα οικοσυστήματα⁴⁵. Στην ελληνική έννομη τάξη, χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί Εθνική Στρατηγική για τα Δάση, όπου υπογραμμίζεται πως οι συνέπειες της κλιματικής

⁴¹ Convention on Biological Diversity. (2008, Ιανουάριος 30). *Climate Change and Forest Biological Diversity*. <https://www.cbd.int/forest/cc.shtml?>

⁴² *United Nations Framework Convention on Climate Change*, βλ. όπ.π., σελ. 1

⁴³ *Η Συμφωνία του Παρισίου*, βλ. όπ.π., σελ. 1 και άρθρο 7 παρ. 2, 5

⁴⁴ *Η ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία*, βλ. όπ.π., σελ. 17

⁴⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT, Sustainable carbon cycles for a 2050 climate-neutral EU - Technical Assessment, Accompanying the Communication from the Commission to the European Parliament and the Council -Sustainable Carbon Cycles*, Βρυξέλλες, 15.12.2021, SWD(2021) 450 final

αλλαγής, όπως αυτές ανωτέρω εκτέθηκαν, απειλούν τη βιωσιμότητα, τη βιοποικιλότητα, αλλά και την παραγωγικότητα των δασικών οικοσυστημάτων⁴⁶, αλλά και η Εθνική Στρατηγική για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή, η οποία αναφέρει σαφώς πως η υγεία, η σταθερότητα και η δυναμική αύξηση των δασών απειλούνται από την κλιματική κρίση καθώς τα δασικά οικοσυστήματα είναι ιδιαίτερα ευάλωτα στους συναφείς κινδύνους⁴⁷.

Εξ όλων των ανωτέρω, προκύπτει ότι τα δασικά οικοσυστήματα συνιστούν κρίσιμο περιβαλλοντικό αγαθό, του οποίου η λειτουργική ισορροπία συνδέεται άμεσα τόσο με τη σταθερότητα του κλίματος, όσο και με την ευρύτερη οικολογική ισορροπία. Λόγω των πολλαπλών λειτουργιών τους, συνιστούν σημαντικό όπλο στον αγώνα έναντι της κλιματικής αλλαγής, οι συνέπειες της οποίας ασκούν σε αυτά συνεχώς αυξανόμενες πιέσεις. Οι απειλές με τις οποίες έρχονται αντιμέτωπα τα δασικά οικοσυστήματα υπό το πρίσμα της κλιματικής κρίσης, αναδεικνύουν την ανάγκη διαμόρφωσης στρατηγικών προσαρμογής και βιώσιμης διαχείρισής τους, ώστε να παραμείνουν ανθεκτικά στις μεταβαλλόμενες κλιματικές συνθήκες και να διασφαλιστεί ο προσπορισμός των ποικίλων ωφελειών που απορρέουν από αυτά, όπως αναλύθηκαν ανωτέρω, τόσο για τις παρούσες, όσο και για τις μελλοντικές γενιές.

⁴⁶ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας. (2018). *Σχέδιο Στρατηγικής Ανάπτυξης της Δασοπονίας 2018-2038 (Εθνική Στρατηγική για τα Δάση)*, άρθρο 6, περ. 2

⁴⁷ Υπουργείο Περιβάλλοντος & Ενέργειας, Γενική Διεύθυνση Περιβαλλοντικής Πολιτικής, Διεύθυνση Κλιματικής Αλλαγής & Ποιότητας της Ατμόσφαιρας. (2016). *Εθνική Στρατηγική για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή*, σελ.27

Κεφάλαιο δεύτερο

Η βιώσιμη διαχείριση των δασών

2.1: Η αρχή της βιώσιμης χρήσης των φυσικών πόρων

Η βιώσιμη χρήση των φυσικών πόρων αποτελεί θεμελιώδη αρχή του σύγχρονου περιβαλλοντικού δικαίου, καθώς υπαγορεύει την ορθολογική αξιοποίησή τους με τρόπο που επιτρέπει τόσο την κάλυψη των αναγκών της παρούσας γενιάς, όσο και τη διατήρηση της δυνατότητας των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες⁴⁸. Η αντίληψη αυτή, συνδέεται άρρηκτα με την έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης⁴⁹, όπως διατυπώθηκε στην Έκθεση Brundtland (1987), η οποία κατέδειξε ότι η οικονομική πρόοδος και η προστασία του περιβάλλοντος δεν αποτελούν αντιθετικούς στόχους, αλλά αλληλοσυμπληρούμενες επιδιώξεις, ικανές να προωθήσουν η μία την άλλη, όταν η διαχείριση των φυσικών πόρων γίνεται με μακροπρόθεσμο ορίζοντα⁵⁰.

Η πραγμάτωση της εν λόγω αρχής στηρίζεται στην εξισορρόπηση τριών πυλώνων, και δη, του περιβάλλοντος, της οικονομίας και της κοινωνίας, προκειμένου η ανάπτυξη να μην υπερβαίνει τη φέρουσα ικανότητα των φυσικών συστημάτων και να αποφεύγεται η μη αναστρέψιμη υποβάθμισή τους^{51,52}. Συγκεκριμένα, η βιώσιμη χρήση των φυσικών πόρων, δεν περιορίζεται στη μείωση της υπερκατανάλωσης, αλλά περιλαμβάνει και την προσεκτική αξιοποίησή αυτών, με στόχο την ανανέωση των πόρων, την προστασία της οικολογικής ισορροπίας και την ελαχιστοποίηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων⁵³.

Η εν λόγω αρχή διαθέτει σαφείς οικονομικές και κοινωνικές προεκτάσεις, καθώς η διατήρηση των φυσικών πόρων αποτελεί προϋπόθεση για τη μακροχρόνια διασφάλιση των οικοσυστημικών υπηρεσιών, οι οποίες στηρίζουν κρίσιμους τομείς της

⁴⁸ Ηνωμένα Έθνη. (1972, Ιούνιος 5-16). *Report of the United Nations conference on the human environment*, αρχή 2

⁴⁹ Μια ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να διακυβεύει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες

⁵⁰ Έκθεση Brundtland. (1987). *Το κοινό μας μέλλον (Our Common Future)*

⁵¹ Ηνωμένα Έθνη. (2012). *The future we want*, RIO+ United Nations Conference on Sustainable Development, σελ. 1, διαθέσιμο στο: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/733FutureWeWant.pdf>

⁵² Bansard J., Schröder M. (2021, Απρίλιος). *The Sustainable Use of Natural Resources: The Governance Challenge*, IISDO. <https://www.iisd.org/system/files/2021-04/still-one-earth-natural-resources.pdf>

⁵³ Bansard J., Schröder M., βλ. ό.π.

ανθρώπινης δραστηριότητας και οικονομίας⁵⁴, ενώ, παράλληλα, η δίκαιη και ισότιμη πρόσβαση όλων στους πόρους συνιστά βασική παράμετρο της κοινωνικής δικαιοσύνης και σταθερότητας⁵⁵. Περαιτέρω, η ορθολογική χρήση των πόρων συνδέεται άμεσα με την επίτευξη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης της Ατζέντας 2030, οι οποίοι θέτουν ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο για την προστασία του φυσικού κεφαλαίου και την ευημερία των κοινωνιών⁵⁶.

Η αρχή της βιώσιμης χρήσης των φυσικών πόρων αποκτά ιδιαίτερη σημασία στο πλαίσιο των δασικών πόρων, οι οποίοι συνιστούν ανανεώσιμους αλλά ταυτόχρονα ιδιαίτερα ευάλωτους φυσικούς πόρους με πολυδιάστατες οικολογικές και κοινωνικοοικονομικές λειτουργίες, όπως εκτέθηκε ανωτέρω⁵⁷⁵⁸. Η ανανεώσιμη φύση των δασικών πόρων εδράζεται στην ικανότητά τους να αναγεννώνται μέσω φυσικών βιολογικών διεργασιών, υπό την προϋπόθεση ότι η ανθρώπινη εκμετάλλευση δεν υπερβαίνει τον ρυθμό φυσικής αποκατάστασής τους⁵⁹⁶⁰. Καθίσταται, λοιπόν, σαφές πως η εν λόγω ιδιότητα δεν είναι ανεξάντλητη, καθώς η υπέρβαση των οικολογικών ορίων εκμετάλλευσης των δασικών πόρων, δύναται να οδηγήσει σε υποβάθμιση ή και απώλεια της ικανότητας φυσικής αναγέννησης των δασών⁶¹. Η μη ορθολογική ή με βραχυπρόθεσμο ορίζοντα αξιοποίησή τους, λοιπόν, μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα τη μη αναστρέψιμη υποβάθμιση, με άμεσες επιπτώσεις τόσο στη βιοποικιλότητα όσο και στη ρύθμιση του κλίματος.

Υπό το πρίσμα αυτό, η βιώσιμη χρήση των δασικών πόρων συνιστά κρίσιμη προϋπόθεση για τη διατήρηση του ρόλου των δασών ως καταβοθρών άνθρακα και ως μηχανισμών ενίσχυσης της ανθεκτικότητας έναντι της κλιματικής αλλαγής, γεγονός

⁵⁴ Millenium Ecosystem Assessment. (2005). *Ecosystems and Human Well-being: Synthesis*. Island Press, Washington, DC, σελ. 5.

<https://www.millenniumassessment.org/documents/document.356.aspx.pdf>

⁵⁵ UNDP, Human Development Reports. (2011, Ιανουάριος 1). *Human Development Report 2011: Sustainability and Equity*, Νέα Υόρκη, σελ.6

⁵⁶ Ηνωμένα Έθνη. (χ.χ.). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. Παράγραφος 33. <https://sdgs.un.org/2030agenda>

⁵⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2013). *Forest Resource Sustainability through Bio-Based-Composite Development*. <https://cordis.europa.eu/article/id/86046-forests-a-renewable-resource-for-everyday-materials>

⁵⁸ Roshani, Sajjad, H., Kumar, P., Masroor, M., Rahaman, M. H., Rehman, S., Ahmed, R., & Sahana, M., βλ. ό.π.

⁵⁹ OECD. (2008). *OECD Glossary of Statistical Terms*, OECD Publishing, Παρίσι. Σελ. 460. <https://doi.org/10.1787/9789264055087-en>.

⁶⁰ Kimmins J. P. (1973, Μάιος). The Renewability of Natural Resources: Implications for Forest Management, *Journal of Forestry*, 71(5), σελ. 290–292. <https://doi.org/10.1093/jof/71.5.290>

⁶¹ Climate Impact Partners. (2025, Οκτώβριος 6). *The Causes of Deforestation*. <https://www.climateimpact.com/news-insights/insights/the-causes-of-deforestation/>

που καθιστά αναγκαία την εξειδίκευση της εν λόγω αρχής, μέσω ειδικών κανόνων βιώσιμης διαχείρισης, οι οποίοι αναλύονται αμέσως κατωτέρω.

2.2: Η έννοια της βιώσιμης διαχείρισης των δασών

Η έννοια της βιώσιμης διαχείρισης των δασών αποτελεί φυσική και λογική προέκταση των γενικότερων αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης και της βιώσιμης χρήσης των φυσικών πόρων, καθώς αναφέρεται στην ορθολογική αξιοποίησή τους και στην ταυτόχρονη προστασία τους, μέσα σε ένα πλαίσιο περιβαλλοντικής, οικονομικής και κοινωνικής ισορροπίας. Αναλυτικότερα, σύμφωνα με τον ορισμό που έχει υιοθετήσει το Φόρουμ των Ηνωμένων Εθνών για τα Δάση «η βιώσιμη διαχείριση των δασών πρόκειται για ένα δυναμικό και εξελισσόμενο μοντέλο, το οποίο στοχεύει στη διατήρηση και ενίσχυση της οικονομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής αξίας όλων των ειδών δασών, προς όφελος των σημερινών και των μελλοντικών γενεών⁶²».

Στο σημείο αυτό, αξίζει να σημειωθεί πως η αναφορά του ανωτέρω ορισμού στη βιώσιμη διαχείριση των δασών ως «δυναμικό και εξελισσόμενο μοντέλο», υπογραμμίζει την ανάγκη για προσαρμοστική διαχείριση, η οποία ανταποκρίνεται στις διαρκώς μεταβαλλόμενες περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες⁶³. Ειδικότερα, η δυναμική αυτή προσέγγιση, όπως θα αναλυθεί εκτενέστερα στη συνέχεια, εστιάζει στη συνεχή παρακολούθηση των δασικών οικοσυστημάτων, στην αξιολόγηση των επιπτώσεων των ανθρωπογενών και φυσικών παραγόντων, και στην έγκαιρη προσαρμογή των διαχειριστικών πρακτικών, ώστε να καθίσταται δυνατή η διατήρηση της υγείας, της λειτουργικότητας και της ανθεκτικότητας των δασών. Παράλληλα, η προαναφερθείσα αναγνώριση των δασικών οικοσυστημάτων ως ολοκληρωμένων μονάδων, συνεπάγεται ότι η διαχείρισή τους πρέπει να λαμβάνει υπόψη όλες τις αλληλεπιδράσεις που συμβαίνουν εντός αυτών, καθώς μόνο μια τέτοια ολιστική προσέγγιση του ζητήματος μπορεί να είναι πράγματι αποτελεσματική.

Παράλληλα, σε διεθνές επίπεδο, η έννοια της βιώσιμης διαχείρισης των δασών εξειδικεύεται περαιτέρω μέσω επτά θεματικών κριτηρίων, τα οποία έχουν

⁶² Sarre A., Sabogal C. (2013, Ιανουάριος). *Is SFM an impossible dream?* Unasylva 240, τόμος 64, σελ. 27. <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/acc38ce8-20ea-4b8f-a55b-2d6a8262946e/content/i3364e04.pdf>

⁶³ Williams B.K. (2011, Μάιος). Adaptive management of natural resources—framework and issues. *Journal of Environmental Management*. 92(5), 1346-1353. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2010.10.041>

αναγνωριστεί ως βασικό πλαίσιο αναφοράς για την αειφόρο διαχείριση των δασών, και τα οποία είναι: η διατήρηση της βιοποικιλότητας, της παραγωγικής ικανότητας και της υγείας των δασικών οικοσυστημάτων, των εδαφικών και υδάτινων πόρων, η διατήρηση της συμβολής των δασών στους παγκόσμιους κύκλους άνθρακα (5) και των μακροπρόθεσμων πολλαπλών κοινωνικοοικονομικών ωφελειών των δασών (6), και τέλος, η κατάσταση του οικείου νομικού, θεσμικού και οικονομικού πλαισίου (7) ⁶⁴.

Από την παράθεση των ως άνω επτά κριτηρίων, αλλά και από την ανάλυση που προηγήθηκε σχετικά με τον πολυλειτουργικό ρόλο των δασών και την έννοια της βιώσιμης χρήσης των φυσικών πόρων, καθίσταται σαφές ότι η βιώσιμη διαχείριση των δασικών οικοσυστημάτων δεν περιορίζεται - και δεν θα μπορούσε να περιορίζεται - μόνο σε περιβαλλοντικό επίπεδο. Αντιθέτως, ενσωματώνει κρίσιμες οικονομικές και κοινωνικές παραμέτρους, οι οποίες καθορίζουν την πρακτική εφαρμογή της. Σε οικονομικό επίπεδο, διασφαλίζει ότι η εκμετάλλευση των δασών γίνεται με τρόπο που εξασφαλίζει τη μακροπρόθεσμη παραγωγικότητα, δημιουργεί ευκαιρίες απασχόλησης και προστατεύει τους φυσικούς πόρους από την υπερεκμετάλλευση. Σε κοινωνικό επίπεδο, επιδιώκει την ισότιμη πρόσβαση στους φυσικούς πόρους, ενθαρρύνει τη συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών στη λήψη αποφάσεων για τα συναφή ζητήματα και διαφυλάσσει την πολιτιστική κληρονομιά των διαφόρων κοινωνιών⁶⁵.

Συνεπώς, η βιώσιμη διαχείριση των δασών επιδιώκει να διατηρήσει και να ενισχύσει ταυτόχρονα όλα τα οφέλη που προσφέρουν τα δάση – περιβαλλοντικά, οικονομικά και κοινωνικά – εξασφαλίζοντας ότι οι πόροι τους παραμένουν διαθέσιμοι και ωφέλιμοι τόσο για τις σημερινές όσο και για τις μελλοντικές γενιές. Με αυτόν τον τρόπο, η εφαρμογή της βιώσιμης διαχείρισης των δασικών οικοσυστημάτων δεν αφορά μόνο την προστασία της φύσης, αλλά και την προώθηση της συνολικής ευημερίας των κοινωνιών που εξαρτώνται από τα δάση.

2.3: Μέτρα προσαρμογής των δασών στην κλιματική αλλαγή

Όπως προαναφέρθηκε, η κλιματική αλλαγή επιδρά με ολοένα εντονότερο τρόπο στα δασικά οικοσυστήματα, μεταβάλλοντας τη σύνθεση, τη δομή και τη λειτουργικότητά τους και απειλώντας τη μακροχρόνια βιωσιμότητά τους. Υπό τις

⁶⁴ McDonald G.T., Lane M.B. (2004, Ιανουάριος). Converging global indicators for sustainable forest management, *ELSEVIER*, 6(1), σελ. 68.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1389934102001016>

⁶⁵ Food and Agriculture Organization of the United Nations. (χ.χ.). *SFM for social development*.
<https://www.fao.org/forestry/sfm/sfm-for-social-development/en?>

συνθήκες αυτές, καθίσταται επιτακτική η ανάγκη υιοθέτησης μέτρων προσαρμογής των δασών στην κλιματική αλλαγή, τα οποία στοχεύουν στην ενίσχυση της φυσικής τους ανθεκτικότητας, στην επίτευξη μεγαλύτερης οικολογικής σταθερότητας και στην ενδυνάμωση της ικανότητάς τους να ανταποκριθούν σε παρούσες και μελλοντικές κλιματικές πιέσεις.

Στο εν λόγω πλαίσιο, η έννοια της «προσαρμογής» τίθεται στο επίκεντρο του δικαίου του περιβάλλοντος και της κλιματικής αλλαγής⁶⁶ και των συναφών νομικών κειμένων, προκειμένου να εκπληρωθούν οι τιθέμενοι κλιματικοί στόχοι. Σύμφωνα με τον ορισμό της Διακυβερνητικής Επιτροπής για την Κλιματική Αλλαγή (IPCC), η «προσαρμογή» αναφέρεται στην ικανότητα των φυσικών και ανθρωπογενών συστημάτων να ρυθμίζουν τις δομές και τις λειτουργίες τους έναντι πραγματικών ή αναμενόμενων κλιματικών μεταβολών, με σκοπό τη μείωση των αρνητικών επιπτώσεων ή την αξιοποίηση πιθανών ωφελειών⁶⁷. Καθίσταται, λοιπόν, σαφές, πως η προσαρμογή πρόκειται για μια διαρκή διαδικασία, η οποία χαρακτηρίζεται από αβεβαιότητα ως προς την έκταση και την ένταση των μελλοντικών κλιματικών μεταβολών, αλλά και ως προς το λοιπό κοινωνικο-οικονομικό πλαίσιο που θα επικρατεί, γι' αυτό μάλιστα απαιτεί συστηματικό σχεδιασμό και ενσωμάτωση ευέλικτων διαχειριστικών εργαλείων^{68,69}.

Η προσαρμογή των δασικών οικοσυστημάτων στην κλιματική αλλαγή μπορεί να λάβει είτε παθητικό είτε ενεργητικό χαρακτήρα⁷⁰. Αναλυτικότερα, η παθητική προσαρμογή έχει ως γνώμονα τη φυσική ανθεκτικότητα των δασικών οικοσυστημάτων και την ικανότητά τους να αυτορυθμίζονται μέσω των διαδοχικών σταδίων εξέλιξής τους. Συνεπώς, αποτελεί κατάλληλη επιλογή για συστήματα με υψηλή οικολογική σταθερότητα και αποδεδειγμένη ανθεκτικότητα⁷¹. Ωστόσο, στις περισσότερες περιπτώσεις, η ραγδαία εξέλιξη της κλιματικής κρίσης υπερβαίνει τη φυσική ικανότητα

⁶⁶ Η Συμφωνία του Παρισιού, βλ.όπ.π., άρθρο 7, παρ. 1

⁶⁷ IPCC Sixth Assessment Report. (χ.χ.). Προσαρμογή. Στο *Annex II: Glossary*. Ανακτήθηκε 29 Οκτωβρίου 2025, από <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/chapter/annex-ii/>

⁶⁸ Νέα δασική στρατηγική της ΕΕ για το 2030, βλ. όπ.π., σελ.1

⁶⁹ Spittlehouse D. L., Stewart R. B. (2003, Ιανουάριος). Adaptation to climate change in forest management. *BC Journal of Ecosystems and Management*, τόμος 4, αριθμ.1, σελ. 2. DOI:10.22230/jem.2004v4n1a254

⁷⁰ Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1991 του ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 24ης Ιουνίου 2024 για την αποκατάσταση της φύσης και την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 2022/869, 29.7.2024, άρθρο 3, περ. 3

⁷¹ Jandl R., Bolte A., Spathelf P., Prescott C. (2019, Ιούνιος). Forest adaptation to climate change—is non-management an option? *Annals of Forest Science*, 76:48, σελ. 3. <https://doi.org/10.1007/s13595-019-0827-x>

προσαρμογής των δασικών οικοσυστημάτων, καθιστώντας αναγκαία την υιοθέτηση ενεργών μέτρων διαχείρισης⁷².

Ως γενικό πλαίσιο άσκησης της ενεργητικής προσαρμογής υιοθετείται ένα ευέλικτο και δυναμικό μοντέλο διαχείρισης, το οποίο επιτρέπει την προσαρμογή των δασικών πρακτικών στις μεταβαλλόμενες κλιματικές συνθήκες. Αντί της «στατικής» λήψης αποφάσεων, η προσέγγιση αυτή στηρίζεται στη διαρκή ενσωμάτωση νέων επιστημονικών δεδομένων, στη συστηματική παρακολούθηση της κατάστασης των δασικών οικοσυστημάτων και στην αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των εφαρμοζόμενων μέτρων, ώστε οι διαχειριστικές επιλογές να αναπροσαρμόζονται συνεχώς, με τρόπο σταδιακό και επιστημονικά τεκμηριωμένο, παρά την υφιστάμενη προαναφερθείσα αβεβαιότητα. Η εν λόγω ευελιξία, επιτρέπει την έγκαιρη ανίχνευση αναδυόμενων κινδύνων -όπως επιδημίες εντόμων, εξάπλωση παθογόνων ή μεταβολές στη διαθεσιμότητα υγρασίας- και την εφαρμογή στοχευμένων παρεμβάσεων που ενισχύουν τη συνολική ανθεκτικότητα των δασικών οικοσυστημάτων⁷³.

Ειδικότερα, θεμελιώδη στρατηγική ενεργητικής προσαρμογής των δασών αποτελεί -κατά πρώτον- η ενίσχυση της γενετικής και δομικής ποικιλότητάς τους. Η εισαγωγή ή ενίσχυση μιγμάτων ειδών με διαφορετική αντοχή σε θερμοκρασιακές μεταβολές, ξηρασία και προσβολές, μειώνει τον κίνδυνο ολικής κατάρρευσης του οικοσυστήματος σε περίπτωση κλιματικών διαταραχών⁷⁴. Παράλληλα, η ύπαρξη διαφορετικών δομικών επιπέδων (ποικίλα ηλικιακά στάδια, στρώματα φυλλωμάτων κλπ) ενισχύει την οικολογική σταθερότητα, καθώς συμβάλλει στην ταχεία ανάκαμψη των οικείων οικοσυστημάτων έπειτα από ακραία κλιματικά γεγονότα⁷⁵.

Επιπροσθέτως, κρίσιμη παράμετρο για την ανθεκτικότητα αποτελεί η λήψη μέτρων πρόληψης των φυσικών διαταραχών, όπως είναι οι πυρκαγιές, οι έντονοι άνεμοι και οι επιδημίες εντόμων, των οποίων η ένταση και η συχνότητα αυξάνονται λόγω της κλιματικής κρίσης. Η αποτελεσματική μείωση της έκθεσης των δασικών οικοσυστημάτων στις εν λόγω διαταραχές, προϋποθέτει στοχευμένες παρεμβάσεις, όπως η διαχείριση και μείωση της καύσιμης ύλης, καθώς και η δημιουργία ζωνών

⁷² Spittlehouse D. L., Stewart R. B., βλ. όπ.π.

⁷³ Millar C.I., Stephenson N. L., Stephens S. L. (2007, Δεκέμβριος 1). Climate change and forests of the future: managing in the face of uncertainty. *Ecological Application*, 17(8), σελ. 2145-2146. <https://doi.org/10.1890/06-1715.1>

⁷⁴ Forest Research. (χ.χ.). *Tree species diversity*. <https://www.forestresearch.gov.uk/climate-change/adaptation-measures/tree-species-diversity/>

⁷⁵ Forest Research. (χ.χ.). *Diversifying structure*. <https://www.forestresearch.gov.uk/climate-change/adaptation-measures/diversifying-structure/>

αντιπυρικής προστασίας, οι οποίες ανακόπτουν τη διάδοση των πυρκαγιών σε συνθήκες αυξημένου κινδύνου. Τα ανωτέρω μέτρα εντάσσονται στο ευρύτερο πλαίσιο πρόληψης και ανθεκτικότητας, αποσκοπώντας στη μείωση των επιπτώσεων που επέρχονται εξαιτίας των ακραίων φαινομένων⁷⁶.

Παράλληλα, είναι σημαντικό τα δασικά οικοσυστήματα να διατηρούν επαρκώς την ικανότητά τους να ανακάμπτουν φυσικά μετά από διαταραχές. Σε αυτό το πλαίσιο, πρακτικές όπως η διατήρηση μέρους της νεκρής ξυλώδους ύλης, η ενίσχυση της φυσικής αναγέννησης και η αποφυγή υπερβολικά επεμβατικών παρεμβάσεων, συμβάλλουν στην αποκατάσταση των οικοσυστημάτων, καθώς υποστηρίζουν τις φυσικές διεργασίες ανάκαμψης και προστατεύουν τη δομή και τη βιοποικιλότητά τους, χωρίς περαιτέρω υποβάθμιση⁷⁷.

Επιπλέον, η σύγχρονη έρευνα αναδεικνύει τη σημασία των λεγόμενων «κλιματικών καταφυγίων» (climate refugia), περιοχών, δηλαδή, που, λόγω των ιδιαίτερων μικροκλιματικών τους χαρακτηριστικών, διατηρούν πιο σταθερές περιβαλλοντικές συνθήκες σε σχέση με το ευρύτερο τοπίο. Οι περιοχές αυτές μπορούν να λειτουργήσουν ως ασφαλείς θύλακες για τα είδη και τα οικοσυστήματα σε περιόδους έντονων κλιματικών πιέσεων, συμβάλλοντας τόσο στη διατήρηση της βιοποικιλότητας, όσο και στη φυσική αναγέννηση των δασών⁷⁸.

Τα ανωτέρω, αντανακλώνται σε επίπεδο δικαίου της ΕΕ, με τον ενωσιακό νομοθέτη να αναγνωρίζει πως οι ραγδαίες επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής απαιτούν συστημική αντιμετώπιση του ζητήματος και τη λήψη ενεργών μέτρων προσαρμογής των οικοσυστημάτων σε αυτές^{79,80}. Προς την κατεύθυνση αυτή και συναφώς με τα ανωτέρω, προβλέπεται -μεταξύ άλλων- η υποχρέωση των κρατών

⁷⁶ Dr. Hamilton M., Dr. Paige Fischer A., Dr. Guikemaet S.D., Dr. Keppel-Aleks G. (2018, Σεπτέμβριος 18). Behavioral adaptation to climate change in wildfire-prone forests. *WIREs Climate Change*, 9(6), σελ. 17. <https://doi.org/10.1002/wcc.553>

⁷⁷ Lindenmayer D.B., Noss R.F. (2006, Ιούνιος 30). Salvage Logging, Ecosystem Processes, and Biodiversity Conservation, *Conservation Biology*, 20(4), σελ. 949–958. <https://doi.org/10.1111/j.1523-1739.2006.00497.x>

⁷⁸ Επίσημη Ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. (2022, Σεπτέμβριος 28). *Identifying future climate refugia in Mediterranean Europe*. https://environment.ec.europa.eu/news/identifying-future-climate-refugia-mediterranean-europe-2022-09-28_en?prefLang=el

⁷⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Διαμορφώνοντας μια Ευρώπη ανθεκτική στην κλιματική αλλαγή - η νέα στρατηγική της ΕΕ για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή*. Βρυξέλλες, 24.2.2021, COM(2021) 82 final, σελ. 9-10

⁸⁰ Κανονισμός (ΕΕ) 2021/1119 του ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 30ής Ιουνίου 2021 για τη θέσπιση πλαισίου με στόχο την επίτευξη κλιματικής ουδετερότητας και για την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΚ) αριθ. 401/2009 και (ΕΕ) 2018/1999 («ευρωπαϊκό νομοθέτημα για το κλίμα»), L 243/1, 9.7.2021, αιτιολογική σκέψη 32

μελών να επιτυγχάνουν αύξηση της ποικιλότητας των ειδών των δένδρων⁸¹, αναγνωρίζεται η ανάγκη λήψης μέτρων πρόληψης των ακραίων καιρικών φαινομένων και των φυσικών διαταραχών⁸², ενώ ταυτόχρονα υπογραμμίζεται η σημασία ενσωμάτωσης μέτρων που ενισχύουν τη φυσική ανθεκτικότητα των οικοσυστημάτων στις σχετικές πολιτικές της Επιτροπής⁸³.

Συνεπώς, οι στρατηγικές προσαρμογής συνδέονται άρρηκτα με τη διατήρηση και ενίσχυση κρίσιμων οικοσυστημικών υπηρεσιών, όπως η προστασία των εδαφών, η διατήρηση και ενίσχυση της βιοποικιλότητας και η ρύθμιση υδρολογικών κύκλων, υπηρεσίες οι οποίες δεν συνιστούν μόνο περιβαλλοντική αναγκαιότητα, αλλά και μηχανισμό μείωσης της έκθεσης των κοινωνιών στις συνέπειες της κλιματικής κρίσης⁸⁴.

Από τη συνολική εξέταση των ανωτέρω, προκύπτει ότι η βιώσιμη χρήση και διαχείριση των δασικών πόρων και οικοσυστημάτων, συνδέεται άμεσα με την ανάγκη θέσπισης σαφών και αποτελεσματικών ρυθμιστικών πλαισίων, ικανών να ανταποκριθούν στις προκλήσεις της κλιματικής αλλαγής. Η αυξημένη ευαλωτότητα των δασών στις επιπτώσεις της κλιματικής κρίσης καθιστά ανεπαρκείς τις αποσπασματικές ή μη δεσμευτικές προσεγγίσεις. Υπό το πρίσμα αυτό, το δίκαιο αναδεικνύεται σε βασικό εργαλείο εξειδίκευσης και εφαρμογής των αρχών της βιωσιμότητας και της προσαρμογής, μέσω συγκεκριμένων κανόνων, πολιτικών και μηχανισμών προστασίας.

⁸¹ Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1991, βλ. όπ.π. άρθρο 12, παρ. 3, περ. ζ

⁸² Διαμορφώνοντας μια Ευρώπη ανθεκτική στην κλιματική αλλαγή - η νέα στρατηγική της ΕΕ για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, βλ. όπ.π.,σελ. 2-3

⁸³ Διαμορφώνοντας μια Ευρώπη ανθεκτική στην κλιματική αλλαγή - η νέα στρατηγική της ΕΕ για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, όπ.π.

⁸⁴ IPCC Sixth Assessment Report. (χ.χ.). Chapter 2: Terrestrial and Freshwater Ecosystems and Their Services. <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/chapter/chapter-2/>

Κεφάλαιο τρίτο

Το ευρωπαϊκό νομικό πλαίσιο για την προστασία και διαχείριση των δασών και η σύνδεσή του με την κλιματική αλλαγή

3.1: Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα δάση πριν την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία και ο Κανονισμός (ΕΕ) 2018/841

Η προστασία των δασών στο ενωσιακό θεσμικό και πολιτικό οικοδόμημα δεν υπήρξε εξαρχής σαφώς οριοθετημένη. Αντιθέτως, τα δάση εντάχθηκαν σταδιακά στο πεδίο δράσης της Ένωσης, μέσω διαφορετικών πολιτικών και τομεακών παρεμβάσεων⁸⁵, οι οποίες, αν και δεν είχαν πρωταρχικό αντικείμενο τη δασική πολιτική, επηρέασαν ουσιωδώς τη διαχείριση και προστασία των δασικών οικοσυστημάτων. Η εξέλιξη αυτή έχει αποτελέσει αντικείμενο προβληματισμού, ιδίως ως προς το ερώτημα αν και σε ποιο βαθμό μπορεί να γίνει λόγος για μια κοινή ευρωπαϊκή δασική πολιτική, ιδίως λόγω της έλλειψης ρητής αρμοδιότητας της Ένωσης στο δασικό τομέα⁸⁶. Πιο συγκεκριμένα, η ΕΕ, ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, επιχείρησε να διαμορφώσει έναν κοινό προσανατολισμό των κρατών μελών στον εν λόγω τομέα, χωρίς όμως να υποκαθιστά τις εθνικές αρμοδιότητές τους. Τόσο η Δασική Στρατηγική του 1998, στόχος της οποίας ήταν η διασφάλιση της αποτελεσματικής οργάνωσης και της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής δασικής βιομηχανίας και περιείχε προβλέψεις αφορώσες στη βιώσιμη διαχείριση των δασών⁸⁷, όσο και οι μεταγενέστερες συναφείς πρωτοβουλίες της Επιτροπής, αποσκοπούσαν κυρίως στον συντονισμό άλλων ενωσιακών πολιτικών που επηρέαζαν με έμμεσο τρόπο τα δασικά οικοσυστήματα, εξασφαλίζοντας παράλληλα τον απαραίτητο βαθμό ευελιξίας των σχετικών προβλέψεων, προκειμένου να μην καταστρατηγείται η αρχή της επικουρικότητας⁸⁸. Η λογική αυτή παρέμεινε κυρίαρχη και κατά την επόμενη δεκαετία, όπως αποτυπώνεται και στη Νέα Δασική Στρατηγική του 2013, η οποία υπογραμμίζει πως στοχεύει στη συνοχή μεταξύ των πολιτικών, των στόχων και των υποχρεώσεων της ΕΕ και των κρατών μελών για τα συναφή ζητήματα⁸⁹.

⁸⁵ Παρεμβάσεις που αφορούν ιδίως τον συναφή προς τα δάση τομέα της γεωργίας, του περιβάλλοντος και της ενέργειας, στους οποίους η Ένωση έχει συντρέχουσα αρμοδιότητα.

⁸⁶ Gordeeva E., Wolfslehner B., Weber N. (2025, Ιανουάριος 30). 25 Years of EU Forest Policy—An Analysis. *Forests*, 16, 256, σελ.2. <https://doi.org/10.3390/f16020256>

⁸⁷ Gordeeva E., Wolfslehner, B., Weber, N., βλ. ό.π., σελ.3

⁸⁸ Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, *Η δασική στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Βρυξέλλες, 18.11.1998, OOM(1998) 649 τελικό, σελ. 8-9 και 17-19

⁸⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Μια νέα δασική στρατηγική της ΕΕ: για τα δάση και τον δασικό τομέα*, Βρυξέλλες, 20.9.2013 COM(2013) 659 final

Ωστόσο, ήδη πριν από τη θεσμική τομή της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, παρατηρείται μια ποιοτική μετατόπιση στον τρόπο με τον οποίο τα δάση αντιμετωπίζονται σε ενωσιακό επίπεδο. Η ενίσχυση της κλιματικής πολιτικής της Ένωσης και η ανάδειξη της σημασίας των δασών ως φυσικών καταβόθρων άνθρακα, οδήγησαν στη σταδιακή ενσωμάτωση των δασών και της χρήσης γης στο ευρωπαϊκό πλαίσιο για το κλίμα. Η εξέλιξη αυτή κορυφώθηκε με την υιοθέτηση του Κανονισμού (ΕΕ) 2018/841, ο οποίος ενέταξε συστηματικά και με δεσμευτικό τρόπο τον τομέα της χρήσης γης, της αλλαγής χρήσης γης και της δασοπονίας (εφεξής καλούμενος για λόγους συντομίας ως «τομέας LULUCF») στην κλιματική πολιτική έως το 2030⁹⁰.

Ειδικότερα, ο Κανονισμός (ΕΕ) 2018/841 σχετικά με τη συμπερίληψη των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου και των απορροφήσεων από δραστηριότητες χρήσης γης, αλλαγής χρήσης γης και δασοπονίας στο πλαίσιο για το κλίμα και την ενέργεια έως το 2030, εντάχθηκε στο ευρωπαϊκό πλαίσιο δράσης για την ενέργεια και το κλίμα για την περίοδο 2021–2030 (από το έτος 2021 έως το έτος 2025 και από το έτος 2026 - έως το έτος 2030⁹¹) και ρύθμισε τη συμβολή του τομέα της χρήσης γης, των αλλαγών χρήσης γης και των δασών στην επίτευξη των κλιματικών στόχων της Ένωσης. Βασιζόμενος στους ήδη υφιστάμενους κανόνες λογιστικής καταγραφής για τις εκπομπές και τις απορροφήσεις αερίων του θερμοκηπίου από τον εν λόγω τομέα⁹², τους οποίους επικαιροποίησε και βελτίωσε, ο Κανονισμός καθόρισε ρητά τις υποχρεώσεις των κρατών μελών ως προς την εφαρμογή τους⁹³. Ειδικότερα, τα κράτη μέλη όφειλαν βάσει του Κανονισμού να διασφαλίζουν ότι ο τομέας LULUCF στο σύνολό του, δεν θα παράγει καθαρές εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, αλλά αντιθέτως, θα λειτουργεί σε βάθος χρόνου ως καταβόθρα άνθρακα⁹⁴.

Η ένταξη του τομέα της χρήσης γης στο πλαίσιο της ενωσιακής νομοθεσίας για το κλίμα, αποτέλεσε σημαντικό βήμα προόδου, προς την πορεία μιας ολιστικής προσέγγισης της πολιτικής για το κλίμα στην Ευρώπη⁹⁵. Αναλυτικότερα, ο τομέας

⁹⁰ Κανονισμός (ΕΕ) 2018/841, βλ. όπ.π., αιτιολογικές σκέψεις 3-7 και άρθρο 1

⁹¹ Κανονισμός (ΕΕ) 2018/841, βλ. όπ.π., αιτιολογική σκέψη 29

⁹² Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, «Απόφαση αριθ. 529/2013/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 2013, σχετικά με λογιστικούς κανόνες για τις εκπομπές και τις απορροφήσεις αερίων θερμοκηπίου από δραστηριότητες σχετιζόμενες με τις χρήσεις γης, τις αλλαγές χρήσεων γης και τη δασοπονία και πληροφόρηση για δράσεις σχετιζόμενες με τις δραστηριότητες αυτές», 18.6.2013, σελ. 80

⁹³ Κανονισμός (ΕΕ) 2018/841, βλ. όπ.π., αιτιολογική σκέψη 11

⁹⁴ Κανονισμός (ΕΕ) 2018/841, βλ. όπ.π., άρθρο 4

⁹⁵ Romppanen S. (2020). The LULUCF Regulation: the new role of land and forests in the EU climate and policy framework. *Journal of Energy & Natural Resources Law*, 38(3), σελ. 262 <https://doi.org/10.1080/02646811.2020.1756622>

LULUCF περιλαμβάνει τις δασικές και καλλιεργούμενες εκτάσεις, τους βοσκότοπους, τις εκτάσεις οικιστικής χρήσης, τις λοιπές γαίες και υγροβιοτόπους, καθώς και τις μεταβολές αυτών⁹⁶. Κάθε αλλαγή στη χρήση ή στη διαχείριση των ως άνω εκτάσεων μπορεί να μεταβάλει το ισοζύγιο άνθρακα, είτε ενισχύοντας τις φυσικές απορροφήσεις, είτε οδηγώντας σε πρόσθετες εκπομπές, και συνεπώς, ο εν λόγω τομέας κατέχει ιδιαίτερη σημασία για την ενωσιακή κλιματική πολιτική, καθώς μέσω των κατάλληλων πολιτικών διαχείρισης μπορεί να λειτουργήσει ως καθαρή φυσική δεξαμενή άνθρακα και να συμβάλει στη μείωση των καθαρών εκπομπών. Η αξιοποίησή του είναι, λοιπόν, ουσιώδης για την επίτευξη του στόχου μείωσης των συνολικών εκπομπών κατά τουλάχιστον 40 % έως το 2030 σε σύγκριση με τα επίπεδα του 1990, στόχο τον οποίο έθεσε αρχικά η ΕΕ στο πλαίσιο της εκπλήρωσης των δεσμεύσεών της βάσει της Συμφωνίας του Παρισιού⁹⁷.

Κατ' εφαρμογή του Κανονισμού, κάθε κράτος μέλος όφειλε να καταρτίζει εθνικά σχέδια λογιστικής καταγραφής δασικών εκτάσεων, τα οποία περιελάμβαναν επίπεδα αναφοράς δασικών εκτάσεων, λειτουργούσαν ως σημείο αναφοράς για την αξιολόγηση της προόδου κάθε κράτους μέλους στον εν λόγω τομέα και εντάσσονταν σε ένα κοινό ενωσιακό πλαίσιο, ώστε να διασφαλίζεται η συνέπεια των λογιστικών δεδομένων⁹⁸. Τα εν λόγω σχέδια αξιολογούνταν τεχνικά από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία μπορούσε να ζητήσει συμπληρώσεις ή τροποποιήσεις, διασφαλίζοντας την ενωσιακή συγκρισιμότητα και τη μεθοδολογική συνέπεια μεταξύ των κρατών μελών⁹⁹¹⁰⁰. Κατ' αυτόν τον τρόπο, εξασφαλιζόταν η διαφάνεια των σχετικών διαδικασιών, η οποία ενισχυόταν περαιτέρω μέσω της υποχρέωσης δημοσιοποίησης των σχετικών σχεδίων και της κατάρτισης έκθεσης συμμόρφωσης, την οποία τα κράτη μέλη όφειλαν να υποβάλουν στην Επιτροπή, προκειμένου να ελέγχεται η σημειωθείσα πρόοδος¹⁰¹.

Παρότι ο Κανονισμός έθετε ως δεσμευτικό στόχο οι εκπομπές του τομέα LULUCF να μην υπερβαίνουν τις αντίστοιχες απορροφήσεις (no-debit approach), εξασφάλιζε στα κράτη μέλη σημαντικό βαθμό ευελιξίας ως προς τον τρόπο επίτευξής του. Κάθε κράτος μέλος μπορούσε να επιλέγει τα δικά του μέσα πολιτικής επίτευξης

⁹⁶ Κανονισμός (ΕΕ) 2018/841, βλ. ό.π., άρθρο 2

⁹⁷ Κανονισμός (ΕΕ) 2018/841, βλ. ό.π., αιτιολογική σκέψη 1,2

⁹⁸ Κανονισμός (ΕΕ) 2018/841, βλ. ό.π., αιτιολογική σκέψη 17-19

⁹⁹ Κανονισμός (ΕΕ) 2018/841, βλ. ό.π., άρθρο 8, παρ.6

¹⁰⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT ASSESSMENT OF THE NATIONAL FORESTRY ACCOUNTING PLANS», Βρυξέλλες, 18.6.2019, SWD(2019) 213 final, σελ. 10

¹⁰¹ Κανονισμός (ΕΕ) 2018/841, βλ. ό.π., άρθρο 14

του στόχου, να εξισορροπεί τις εκπομπές και απορροφήσεις μεταξύ διαφορετικών κατηγοριών γης, καθώς και -υπό προϋποθέσεις- να αξιοποιεί μηχανισμούς μεταφοράς πιστώσεων άνθρακα για άλλα έτη ή μεταξύ κρατών μελών, εφόσον το συνολικό ισοζύγιο εκπομπών και απορροφήσεων παρέμενε εντός των οριζόμενων ορίων¹⁰². Περαιτέρω ευελιξία προβλεπόταν για τις εκπομπές που οφείλονται σε φυσικές διαταραχές, οι οποίες μπορούσαν να εξαιρεθούν από τη λογιστική καταγραφή, εφόσον πληρούνταν συγκεκριμένα κριτήρια¹⁰³. Ακόμα, προβλέφθηκε η τακτική επανεξέταση του Κανονισμού, έτσι ώστε να ευθυγραμμίζεται με τις διεθνείς εξελίξεις και τους μεταβαλλόμενους κλιματικούς στόχους της Ένωσης¹⁰⁴.

Δεδομένου ότι, όπως προαναφέρθηκε, ο εν λόγω Κανονισμός υπόκειται σε τακτική επανεξέταση με γνώμονα την πορεία επίτευξης των ενωσιακών κλιματικών στόχων, αξίζει να αναφερθεί πως η πρώτη περίοδος εφαρμογής του (2021–2025) συμπίπτει με μια κρίσιμη μεταβολή στο ενωσιακό πλαίσιο κλιματικής δράσης: την αναβάθμιση του δεσμευτικού στόχου μείωσης των εκπομπών από τουλάχιστον –40% σε τουλάχιστον –55% έως το 2030, όπως θεσπίστηκε δυνάμει του Ευρωπαϊκού Νομοθετήματος για το Κλίμα το 2021¹⁰⁵. Η αύξηση αυτή της φιλοδοξίας, κατέστησε αναγκαία την ενίσχυση της συνεισφοράς στην επίτευξη του νέου στόχου όλων των τομέων, συμπεριλαμβανομένου και του LULUCF, με αποτέλεσμα την τροποποίηση του Κανονισμού, όπως θα εξετασθεί κατωτέρω, ο οποίος λειτουργεί πλέον όχι μόνο ως μηχανισμός «λογιστικής συμμόρφωσης», αλλά ως εργαλείο που καλείται να στηρίξει ουσιαστικά τον νέο, αυστηρότερο κλιματικό στόχο της Ένωσης.

3.2: Η προστασία των δασών μετά την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία

Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία συνιστά το κεντρικό εργαλείο της Ένωσης για τη μετάβαση σε μια κλιματικά ουδέτερη οικονομία έως το 2050. Παρουσιάστηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2019, ως ένα ολοκληρωμένο σχέδιο μετασχηματισμού του ευρωπαϊκού οικονομικού και κοινωνικού μοντέλου, ενσωματώνοντας το κλίμα, το περιβάλλον και τη βιωσιμότητα στον πυρήνα της ενωσιακής πολιτικής δράσης. Η ΕΕ, λοιπόν, ως παγκόσμιος ηγέτης στα συναφή

¹⁰² Κανονισμός (ΕΕ) 2018/841, βλ. όπ.π., αιτιολογική σκέψη 21 και άρθρα 11-13

¹⁰³ Κανονισμός (ΕΕ) 2018/841, βλ. όπ.π., άρθρο 10

¹⁰⁴ Κανονισμός (ΕΕ) 2018/841, βλ. όπ.π., άρθρο 17

¹⁰⁵ Κανονισμός (ΕΕ) 2021/1119 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 30ής Ιουνίου 2021 για τη θέσπιση πλαισίου με στόχο την επίτευξη κλιματικής ουδετερότητας και για την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΚ) αριθ. 401/2009 και (ΕΕ) 2018/1999 («ευρωπαϊκό νομοθέτημα για το κλίμα»), L 243/I, 9.7.2021, άρθρο 4, παρ. 1

ζητήματα, αντιμετωπίζει τους κλιματικούς και περιβαλλοντικούς στόχους όχι αποσπασματικά, αλλά ως οριζόντια παράμετρο που διατρέχει το σύνολο των επιμέρους τομεακών πολιτικών¹⁰⁶.

Στο ανωτέρω πλαίσιο, τα δάση αναγνωρίζονται ως κρίσιμο στοιχείο της ενωσιακής κλιματικής στρατηγικής, ιδίως λόγω του ρόλου τους ως φυσικών καταβροθρών άνθρακα, αλλά και της συμβολής τους στη διατήρηση της βιοποικιλότητας και στην προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή. Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία αναγνωρίζει ότι η επίτευξη της κλιματικής ουδετερότητας δεν μπορεί να βασιστεί αποκλειστικά στη μείωση των εκπομπών, αλλά προϋποθέτει και την ενίσχυση των φυσικών απορροφήσεων, στις οποίες τα δασικά οικοσυστήματα διαδραματίζουν καίριο ρόλο¹⁰⁷.

Η βασική καινοτομία της Πράσινης Συμφωνίας έγκειται στο γεγονός ότι τα δάση εντάσσονται πλέον συστηματικά στον σχεδιασμό της ενωσιακής κλιματικής δράσης και δεν αντιμετωπίζονται απλώς ως τομέας που επηρεάζεται έμμεσα από άλλες πολιτικές. Η μετατόπιση αυτή αποτυπώνει μια πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση, η οποία συνδέει τη μείωση των εκπομπών με την προστασία και ενίσχυση των φυσικών οικοσυστημάτων.

Στο πλαίσιο της ανωτέρω Συμφωνίας, και προς τον σκοπό επίτευξης του φιλόδοξου στόχου που τέθηκε με αυτήν, υιοθετήθηκαν πολυάριθμες στρατηγικές και πολιτικές, οδηγώντας στη διαμόρφωση ενός συνεκτικού πλαισίου δράσης. Από αυτές, για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας, θα εξετασθεί η νέα δασική στρατηγική της ΕΕ για το 2030, η οποία εξειδικεύει τις γενικές κατευθύνσεις της Πράσινης Συμφωνίας στον τομέα των δασικών οικοσυστημάτων, ο Κανονισμός (ΕΕ) 2023/839, ο οποίος τροποποιεί τον προαναφερθέντα Κανονισμό (ΕΕ) 2018/841, και ο Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1991 για την αποκατάσταση της φύσης.

3.2.1: Η νέα δασική στρατηγική της ΕΕ για το 2030

Η Νέα Δασική Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το 2030 πρόκειται για ένα ολοκληρωμένο θεσμικό πλαίσιο, το οποίο αναγνωρίζει τον πολυλειτουργικό ρόλο των δασών και αποσκοπεί στην ενίσχυση της συμβολής τους στην αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης και στην επίτευξη του αναθεωρημένου ενωσιακού στόχου μείωσης

¹⁰⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία*, Βρυξέλλες, 11.12.2019 COM(2019) 640 final, σελ. 2-3

¹⁰⁷ *Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία*, βλ. ό.π., σελ. 17

των εκπομπών κατά τουλάχιστον 55 % έως το 2030¹⁰⁸. Η εν λόγω Στρατηγική εντάσσει τα δάση στον πυρήνα του ευρωπαϊκού κλιματικού σχεδιασμού, επιδιώκοντας όχι μόνο την προστασία και αποκατάστασή τους, αλλά και τη διαμόρφωση ενός μακροπρόθεσμου μοντέλου βιώσιμης και ανθεκτικής διαχείρισης που ανταποκρίνεται στις περιβαλλοντικές, κοινωνικές και οικονομικές προκλήσεις της τρέχουσας δεκαετίας.

Η αρχή της επικουρικότητας

Η Νέα Δασική Στρατηγική προτείνει, λοιπόν, ένα σύνολο δεσμεύσεων και δράσεων, το οποίο ενισχύει τον ρόλο της ΕΕ στον σχεδιασμό, την παρακολούθηση και τον συντονισμό των πολιτικών που σχετίζονται με τα δάση, σεβόμενη παράλληλα την αρχή της επικουρικότητας¹⁰⁹¹¹⁰. Η εν λόγω αρχή, κρίσιμη για την εύρυθμη λειτουργία της ενωσιακής έννομης τάξης, υπαγορεύει ότι η Ένωση παρεμβαίνει μόνο όταν οι στόχοι μιας δράσης δεν μπορούν να επιτευχθούν επαρκώς από τα κράτη μέλη, αλλά δύνανται -λόγω της κλίμακας ή των αποτελεσμάτων τους- να επιτευχθούν καλύτερα σε ενωσιακό επίπεδο¹¹¹. Συνεπώς, η ΕΕ δεν υποκαθιστά τις εθνικές πολιτικές, αλλά τις συμπληρώνει με κοινά εργαλεία, στόχους και πρότυπα, ιδίως ως προς την παρακολούθηση και την τήρηση δεδομένων¹¹². Έτσι, η Στρατηγική επιδιώκει να συνενώσει τις εθνικές προσπάθειες των κρατών μελών σε ένα συνεκτικό ευρωπαϊκό πλαίσιο, εξασφαλίζοντας αφενός τον σεβασμό των γεωγραφικών, οικολογικών και κοινωνικοοικονομικών ιδιαιτεροτήτων κάθε κράτους μέλους και, αφετέρου, την επίτευξη αποτελεσμάτων που απαιτούν συντονισμένη ενωσιακή δράση, όπως η αντιμετώπιση των διασυνοριακών περιβαλλοντικών κινδύνων.

Η ενίσχυση της δασικής βιοοικονομίας και η αρχή της αλυσιδωτής χρήσης

Κεντρικό άξονα της Νέας Δασικής Στρατηγικής αποτελεί η ενίσχυση της δασικής βιοοικονομίας στο πλαίσιο της μετάβασης σε μια κλιματικά ουδέτερη και κυκλική οικονομία. Η ΕΕ υποστηρίζει την αυξημένη χρήση δασικών προϊόντων μεγάλης διάρκειας ζωής και χαμηλού ανθρακικού αποτυπώματος, ως υποκατάστατο

¹⁰⁸ Επίσημος Ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. (χ.χ.). *EU Forest Strategy for 2030*. https://environment.ec.europa.eu/strategy/forest-strategy_en?

¹⁰⁹ Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, 29.7.1992, άρθρο 5

¹¹⁰ Νέα δασική στρατηγική της ΕΕ για το 2030, βλ. ό.π., σελ. 2

¹¹¹ Van Hecke S. (2003, Απρίλιος, 3). The Principle of Subsidiarity: Ten Years of Application in the European Union. *Regional & Federal Studies*, 2003, 13:1, 55-80, DOI: 10.1080/714004786

¹¹² Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, άρθρο 4

υλικών υψηλής έντασης άνθρακα, συμβάλλοντας τόσο στη μείωση των εκπομπών όσο και στην ανάπτυξη πράσινων οικονομικών δραστηριοτήτων¹¹³. Στο πλαίσιο αυτό, η κυκλική οικονομία προωθείται όχι μόνο ως εργαλείο περιορισμού της κατασπατάλησης των φυσικών πόρων, αλλά και ως στρατηγική μεγιστοποίησης της αξίας κάθε μονάδας ξυλώδους βιομάζας, παρατείνοντας τον κύκλο ζωής των προϊόντων και μειώνοντας την ανάγκη για νέες υλοτομίες¹¹⁴. Το ανωτέρω συνδέεται άμεσα με τη μετάβαση σε μια κλιματικά ουδέτερη οικονομία, όπου η παραγωγή και κατανάλωση υλικών οφείλει να συμβάλλει στον περιορισμό των εκπομπών και στην ενίσχυση των φυσικών καταβροθών άνθρακα.

Στο ανωτέρω περιβαλλοντικό και οικονομικό πλαίσιο εντάσσεται και η αρχή της «αλυσιδωτής χρήσης» της ξυλείας, η οποία προωθεί μια ιεραρχημένη και αποδοτική αξιοποίηση των δασικών πόρων¹¹⁵. Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, η ξυλώδης βιομάζα πρέπει να κατευθύνεται κατά προτεραιότητα σε προϊόντα μεγάλης διάρκειας ζωής και υψηλής προστιθέμενης αξίας, όπως κατασκευαστικά υλικά, έπιπλα ή προϊόντα μηχανικής ξυλείας, όπου ο άνθρακας παραμένει δεσμευμένος για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Μόνο αφού εξαντληθούν οι δυνατότητες επαναχρησιμοποίησης, ανακύκλωσης ή μετατροπής των προϊόντων αυτών, η ξυλεία μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως πηγή ενέργειας, κλείνοντας έτσι τον κύκλο αξιοποίησης της βιομάζας¹¹⁶. Η πρακτική αυτή συνάδει πλήρως με τις αρχές της κυκλικής οικονομίας, καθώς συμβάλλει στην αποδοτικότερη χρήση των πόρων, στη μείωση των εκπομπών μέσω της παράτασης του χρόνου δέσμευσης του άνθρακα και, συνακολούθως, στη μείωση της πίεσης που ασκείται στα δασικά οικοσυστήματα¹¹⁷.

Πέραν των ανωτέρω, η Στρατηγική αναγνωρίζει επίσης, τη σημασία της ενίσχυσης της δασικής βιοοικονομίας που δεν βασίζεται στη ξυλεία, όπως ο βιώσιμος οικοτουρισμός, ως μέσο ενίσχυσης της σχέσης των πολιτών με τα δασικά οικοσυστήματα και ως μοχλό τοπικής ανάπτυξης. Στο πλαίσιο αυτό, προωθείται η ανάπτυξη ήπιων μορφών αναψυχής και περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, οι οποίες ενισχύουν την κατανόηση των οικολογικών αξιών των δασών, ενώ παράλληλα

¹¹³ Νέα δασική στρατηγική της ΕΕ για το 2030, βλ. ό.π., σελ. 3

¹¹⁴ Chen, L., Msigwa, G., Yang, M. et al. (2022, Απρίλιος, 8). Strategies to achieve a carbon neutral society: a review. *Environmental Chemistry Letters*, 20, 2277–2310, σελ. 2291, 2300. <https://doi.org/10.1007/s10311-022-01435-8>

¹¹⁵ Mair C., Tobias S. (2017, Αύγουστος 30). Cascading Utilization of Wood: a Matter of Circular Economy? *Current Forestry Reports*, 281-295, σελ.282, DOI 10.1007/s40725-017-0067-y

¹¹⁶ Νέα δασική στρατηγική της ΕΕ για το 2030, βλ. ό.π., σελ. 6

¹¹⁷ Mair Claudia, Stern Tobias, σελ. 282, βλ. ό.π.

στηρίζουν τις τοπικές οικονομίες, ιδίως στις αγροτικές και ορεινές περιοχές¹¹⁸. Η προσέγγιση αυτή συνδέεται άμεσα με τον στόχο της Στρατηγικής για βιώσιμη διαχείριση, καθώς ο οικοτουρισμός θεωρείται εργαλείο που μπορεί να συμβάλει στην επιτάχυνση της πράσινης μετάβασης του τουριστικού τομέα, υπό την προϋπόθεση ότι αναπτύσσεται με σεβασμό στη φέρουσα ικανότητα και στις αρχές διατήρησης της βιοποικιλότητας.

Η αύξηση των δασών, τα οικονομικά κίνητρα και τα χρηματοδοτικά εργαλεία

Ένα ακόμη κεντρικό σημείο της Νέας Δασικής Στρατηγικής αποτελεί η αύξηση τόσο της έκτασης, όσο και της οικολογικής ποιότητας των δασών, με στόχο την ενίσχυση της ανθεκτικότητάς τους απέναντι σε ακραία φαινόμενα και φυσικές διαταραχές, τα οποία εντείνονται λόγω της κλιματικής κρίσης¹¹⁹. Ειδικότερα, ιδιαίτερη μέριμνα προβλέπεται για τα πρωτογενή και παλαιά δάση της Ευρώπης, τα οποία αναγνωρίζονται ως ανεκτίμητοι θύλακες βιοποικιλότητας και φυσικές καταβόθρες άνθρακα¹²⁰. Επιπροσθέτως, η Επιτροπή δεσμεύεται για την αποκατάσταση των υποβαθμισμένων δασικών οικοσυστημάτων και την ενίσχυση της βιώσιμης διαχείρισης των δασών, που θα οδηγήσουν σε ανθεκτικότερα δάση, ικανά να προσαρμόζονται στις μεταβαλλόμενες κλιματικές συνθήκες και να εκπληρώνουν τις κοινωνικοοικονομικές και περιβαλλοντικές λειτουργίες τους¹²¹. Προς την κατεύθυνση αυτή, η Στρατηγική εισάγει ένα ενισχυμένο σύστημα παρακολούθησης και αξιολόγησης των δασικών οικοσυστημάτων, αναγνωρίζοντας ότι η αποτελεσματική αποκατάσταση και διαχείρισή τους προϋποθέτει αξιόπιστα, συγκρίσιμα και επικαιροποιημένα δεδομένα. Έτσι, προβλέπεται η ανάπτυξη ενός ενωσιακού πλαισίου κοινών δεικτών που θα επιτρέπουν τη συστηματική καταγραφή της κατάστασης των δασών, ενώ παράλληλα, προωθείται η θέσπιση ενός ενωσιακού σήματος ποιότητας, από το οποίο θα μπορούν να επωφεληθούν οι πλέον φιλικές προς τη βιοποικιλότητα πρακτικές δασικής διαχείρισης, και το οποίο θα λειτουργεί ως μηχανισμός διαφάνειας και αξιοπιστίας, διευκολύνοντας τους πολίτες και τις επιχειρήσεις να αναγνωρίζουν δασικά προϊόντα και πρακτικές που συμμορφώνονται με ενισχυμένα περιβαλλοντικά και κοινωνικά πρότυπα¹²². Παράλληλα, προβλέπεται αύξηση της δασοκάλυψης σε ολόκληρη την

¹¹⁸ Νέα δασική στρατηγική της ΕΕ για το 2030, ό.π., σελ. 11

¹¹⁹ EU Forest Strategy for 2030, βλ. ό.π.

¹²⁰ Νέα δασική στρατηγική της ΕΕ για το 2030, βλ. ό.π., σελ. 14

¹²¹ Νέα δασική στρατηγική της ΕΕ για το 2030, βλ. ό.π.

¹²² Νέα δασική στρατηγική της ΕΕ για το 2030, βλ. ό.π., σελ.14-18

Ένωση, υπό την προϋπόθεση ότι η φύτευση θα γίνεται σύμφωνα με οικολογικές αρχές και με σεβασμό στην τοπική βιοποικιλότητα¹²³.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να σημειωθεί πως ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται και στα οικονομικά και χρηματοδοτικά εργαλεία που μπορούν να ενισχύσουν τη βιώσιμη διαχείριση των δασών και να στηρίξουν τις δράσεις προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή. Η Στρατηγική αναγνωρίζει ότι η μετάβαση σε ανθεκτικά και οικολογικά ισορροπημένα δάση προϋποθέτει την ύπαρξη κατάλληλων κινήτρων για τους ιδιοκτήτες και διαχειριστές δασών, ώστε να υιοθετούν πρακτικές που ενισχύουν τη βιοποικιλότητα, περιορίζουν τους κινδύνους διαταραχών και ενδυναμώνουν τον ρόλο των δασών ως φυσικών καταβροθρών άνθρακα¹²⁴. Στο πλαίσιο αυτό, η Κοινή Γεωργική Πολιτική διαδραματίζει καίριο ρόλο, καθώς μέσω των στρατηγικών σχεδίων των κρατών μελών χρηματοδοτεί δράσεις όπως η αποκατάσταση δασικών εκτάσεων, η πρόληψη πυρκαγιών και η αναδάσωση με κλιματικά ανθεκτικά είδη¹²⁵. Παράλληλα, προωθείται η επέκταση των πληρωμών για οικοσυστημικές υπηρεσίες, όπως είναι η προστασία του πόσιμου νερού και η διατήρηση της βιοποικιλότητας, ως μηχανισμός αναγνώρισης των μη παραγωγικών αλλά κρίσιμων λειτουργιών των δασών. Η ενίσχυση των χρηματοδοτικών εργαλείων, τόσο ενωσιακών όσο και εθνικών, στοχεύει στη διαμόρφωση σταθερών και ελκυστικών συνθηκών για βιώσιμες επενδύσεις στα δασικά οικοσυστήματα, προωθώντας έτσι την επίτευξη των κλιματικών και περιβαλλοντικών στόχων της Ένωσης¹²⁶.

Το νέο Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Παρακολούθησης των Δασών

Ο εν λόγω Κανονισμός αναγνωρίζει, επίσης, την ύπαρξη αξιόπιστων, συγκρίσιμων και επικαιροποιημένων δεδομένων για την κατάσταση των δασών, ως απαραίτητη προϋπόθεση της αποτελεσματικότητας της δασικής πολιτικής. Προς τον σκοπό αυτό, προβλέπεται η δημιουργία ενός νέου Ευρωπαϊκού Πλαισίου Παρακολούθησης των Δασών, το οποίο θα συγκεντρώνει εναρμονισμένα δεδομένα σχετικά με την υγεία των δασών, τις φυσικές διαταραχές, τη βιοποικιλότητα αλλά και τις απορροφήσεις άνθρακα, η λειτουργία του οποίου στηρίζεται σε τακτική υποβολή

¹²³ Νέα δασική στρατηγική της ΕΕ για το 2030, όπ.π., σελ. 3

¹²⁴ Nabuurs, G.-J., Delacote, P., Ellison, D., Hanewinkel, M., Hetemäki, L., & Lindner, M. (2017, Δεκέμβριος 6). By 2050 the Mitigation Effects of EU Forests Could Nearly Double through Climate Smart Forestry. *Forests*, 8(12), 484, σελ. 6-8, <https://doi.org/10.3390/f8120484>

¹²⁵ Επίσημος Ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (χ.χ.). Κοινή Γεωργική Πολιτική. https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy_el

¹²⁶ Νέα δασική στρατηγική της ΕΕ για το 2030, βλ. όπ.π., σελ. 19-23

εκθέσεων από τα κράτη μέλη, με στόχο τη διαφάνεια, τη βελτίωση της ποιότητας των δεδομένων και τη συνεκτική παρακολούθηση της προόδου της Ένωσης προς τους κλιματικούς της στόχους¹²⁷.

Η συμμετοχική προσέγγιση

Παράλληλα, η Νέα Δασική Στρατηγική της ΕΕ υιοθετεί μια βαθιά συμμετοχική προσέγγιση, αναγνωρίζοντας ότι η αποτελεσματική προστασία και βιώσιμη διαχείριση των δασών προϋποθέτει την ενεργό συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων φορέων¹²⁸. Στο πλαίσιο αυτό, θεσπίζει ένα ενισχυμένο μοντέλο διακυβέρνησης, το οποίο βασίζεται στη μόνιμη συνεργασία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των κρατών μελών, μέσω ενός συνεκτικού συστήματος συντονισμού και ανταλλαγής πληροφοριών. Παράλληλα, ενθαρρύνει τη συστηματική συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών, των ΜΚΟ, των επιστημονικών και ερευνητικών ιδρυμάτων, των διαχειριστών δασών και των τοπικών κοινοτήτων, τόσο στη διαμόρφωση όσο και στην εφαρμογή των πολιτικών για τα δάση¹²⁹.

Επιπλέον, προωθείται η ενεργός συμμετοχή των πολιτών και τοπικών κοινωνιών σε δράσεις αναδάσωσης, οικότουρισμού και περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, ως μέσα ενίσχυσης της σχέσης των ανθρώπων με τα δασικά οικοσυστήματα και ενδυνάμωσης της κοινωνικής υπευθυνότητας απέναντι στη φύση¹³⁰. Με τον τρόπο αυτό, η Στρατηγική διαμορφώνει ένα μοντέλο συνεργατικής, πολυεπίπεδης και δημοκρατικά νομιμοποιημένης δασικής διακυβέρνησης, όπου η λήψη αποφάσεων δεν αποτελεί αποκλειστικά θεσμική διαδικασία, αλλά κοινή προσπάθεια όλων όσων επηρεάζονται από τις πολιτικές για τα δάση και όλων όσων εξαρτώνται από αυτές για το μέλλον τους.

Η εκτίμηση των επιπτώσεων

Τέλος, επισημαίνεται ότι κάθε νέα πρωτοβουλία της Ένωσης στον τομέα της δασικής παρακολούθησης και συλλογής δεδομένων θα πρέπει να συνοδεύεται από

¹²⁷ Νέα δασική στρατηγική της ΕΕ για το 2030, βλ. ό.π., σελ. 24-26

¹²⁸ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. (2022). *ΕΚΘΕΣΗ σχετικά με τη νέα δασική στρατηγική της ΕΕ για το 2030 – βιώσιμη διαχείριση των δασών στην Ευρώπη* (2022/2016(INI)), σελ. 8. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2022-0225_EL.pdf

¹²⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2021, Ιούλιος 16). *Questions and Answers: European Green Deal: new EU Forest Strategy for 2030*, Βρυξέλλες. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_21_3548

¹³⁰ Νέα δασική στρατηγική της ΕΕ για το 2030, βλ.ό.π., σελ. 29

εκτίμηση επιπτώσεων, διασφαλίζοντας την αναλογικότητα των παρεμβάσεων, την επιστημονική τους τεκμηρίωση και τον πλήρη σεβασμό της κατανομής αρμοδιοτήτων μεταξύ Ένωσης και κρατών μελών, ενώ ακόμα τονίζεται η σημασία ενός ισχυρού θεματολογίου έρευνας και καινοτομίας, ικανού να ενισχύσει τις επιστημονικές γνώσεις για τα δασικά οικοσυστήματα και να στηρίξει την ανάπτυξη νέων πρακτικών βιώσιμης διαχείρισης, εργαλείων παρακολούθησης και τεχνολογιών που συμβάλλουν στην κλιματική ανθεκτικότητα των δασών¹³¹.

3.2.2: Κανονισμός (ΕΕ) 2023/839

Όπως προαναφέρθηκε, ο Κανονισμός (ΕΕ) 2023/839 τροποποίησε τον Κανονισμό (ΕΕ) 2018/841, προκειμένου να ευθυγραμμιστεί το καθεστώς του τομέα LULUCF με τον αναβαθμισμένο ενωσιακό στόχο μείωσης των εκπομπών κατά τουλάχιστον 55 % έως το 2030. Η εν λόγω τροποποίηση δεν μεταβάλλει τη βασική λογική του Κανονισμού του 2018, αλλά μέσω της αυστηροποίησης του προγενέστερου καθεστώτος, ενισχύεται ο ρόλος των φυσικών απορροφήσεων άνθρακα.

Πιο συγκεκριμένα, σε αντίθεση με τον προϊσχύσαντα Κανονισμό, ο οποίος δέσμευε τα κράτη μέλη να διασφαλίζουν πως οι εκπομπές του τομέα LULUCF δεν θα υπερβαίνουν τις αντίστοιχες απορροφήσεις¹³², ο αναθεωρημένος κανονισμός θεσπίζει ένα αυστηρότερο κανονιστικό πλαίσιο, θέτοντας συλλογικό στόχο για καθαρές απορροφήσεις αερίων του θερμοκηπίου 310 εκατομμυρίων τόνων ισοδυνάμου διοξειδίου του άνθρακα έως το 2030¹³³. Επιπροσθέτως, απλουστεύει το λογιστικό πλαίσιο, καταργώντας τα επίπεδα αναφοράς δασικών εκτάσεων τα οποία, όπως προαναφέρθηκε, λειτουργούσαν ως σημείο αναφοράς για την αξιολόγηση της προόδου κάθε κράτους μέλους, και προβλέποντας μεθοδολογική προσαρμογή στα δεδομένα απογραφής εκπομπών αερίου του θερμοκηπίου του εκάστοτε κράτους μέλους, αποσκοπώντας στην τήρηση της περιβαλλοντικής ακεραιότητας¹³⁴.

¹³¹ *Νέα δασική στρατηγική της ΕΕ για το 2030*, βλ.ό.π., σελ. 30

¹³² Κανονισμός (ΕΕ) 2018/841, βλ. ό.π., άρθρο 4

¹³³ Κανονισμός (ΕΕ) 2023/839 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 19ης Απριλίου 2023 για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 2018/841 όσον αφορά το πεδίο εφαρμογής, την απλούστευση των κανόνων υποβολής εκθέσεων και συμμόρφωσης, και τον καθορισμό των στόχων των κρατών μελών για το 2030, και του κανονισμού (ΕΕ) 2018/1999 όσον αφορά τη βελτίωση της παρακολούθησης, της υποβολής εκθέσεων, της παρακολούθησης της προόδου και της επανεξέτασης, 21.4.2023, άρθρο 4, παρ. 2

¹³⁴ Κανονισμός (ΕΕ) 2023/839, βλ. ό.π., αιτιολογική σκέψη 19

Εκ των ανωτέρω προκύπτει πως ο Κανονισμός 2023/839 λειτουργεί συμπληρωματικά προς τη Νέα Δασική Στρατηγική, συνθέτοντας έναν συνεκτικό μηχανισμό που ενισχύει την ικανότητα της Ένωσης να επιτύχει τις αυξημένες κλιματικές φιλοδοξίες της και την ενισχυμένη προστασία των δασικών οικοσυστημάτων, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας.

3.2.3: Ο Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1991 για την αποκατάσταση της φύσης

Ο Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1991 για την Αποκατάσταση της Φύσης, αποτελεί το πρώτο δεσμευτικό νομοθετικό κείμενο της ΕΕ που θέτει υποχρεωτικούς στόχους αποκατάστασης οικοσυστημάτων σε ενωσιακό επίπεδο¹³⁵. Εντάσσεται οργανικά στην Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία και στη Στρατηγική για τη Βιοποικιλότητα 2030, και επιδιώκει να αναστρέψει τη συνεχιζόμενη υποβάθμιση της φύσης και να καταστήσει τα ευρωπαϊκά οικοσυστήματα περισσότερο ανθεκτικά στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής¹³⁶. Ο Κανονισμός υιοθετεί μια ολιστική προσέγγιση, αναγνωρίζοντας ότι η απώλεια βιοποικιλότητας και η υποβάθμιση των οικοσυστημάτων υπονομεύουν την ασφάλεια τροφίμων, την κλιματική προσαρμογή, τις φυσικές καταβόθρες άνθρακα και την ευημερία των πολιτών.

Κεντρικό εργαλείο εφαρμογής του Κανονισμού αποτελούν τα Εθνικά Σχέδια Αποκατάστασης, τα οποία κάθε κράτος μέλος οφείλει να καταρτίσει και να υποβάλει στην Επιτροπή εντός προκαθορισμένων προθεσμιών. Η κατάρτιση των εν λόγω σχεδίων βασίζεται σε μία αρχική, λεπτομερή χαρτογράφηση της κατάστασης των οικοσυστημάτων σε εθνικό επίπεδο, ώστε να αποτυπώνεται το επίπεδο υποβάθμισης, οι πιέσεις που ασκούνται και οι προτεραιότητες αποκατάστασης. Στα Σχέδια αυτά καθορίζονται οι εθνικοί στόχοι αποκατάστασης των κρατών μελών, τα ειδικά μέτρα και οι δράσεις που πρόκειται να εφαρμοστούν ανά τύπο οικοσυστήματος, καθώς και οι μηχανισμοί παρακολούθησης, αξιολόγησης και αναθεώρησης της προόδου, που αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση επίτευξης των τιθέμενων στόχων¹³⁷¹³⁸.

¹³⁵ Επίσημος Ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. (χ.χ.). *Nature Restoration Regulation*. https://environment.ec.europa.eu/topics/nature-and-biodiversity/nature-restoration-regulation_en?

¹³⁶ Ferrucci N. (2025, Μάιος 6). The European Union Regulation on Restoring Nature: a glance at some profiles of forestry interest. *L'Italia Forestale e Montana*, 80 (1): 45-50. <https://dx.doi.org/10.36253/ifm-1161>

¹³⁷ Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1991, βλ. όπ.π., Κεφάλαιο III «Εθνικά Σχέδια Αποκατάστασης»

¹³⁸ European Environment Agency. (2025, Ιούλιος 22). *Nature protection and restoration*. Ανακτήθηκε 4 Νοεμβρίου, από <https://www.eea.europa.eu/en/topics/in-depth/nature-protection-and-restoration>

Τα Εθνικά Σχέδια Αποκατάστασης υπόκεινται σε έλεγχο και αξιολόγηση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία, σε στενή συνεργασία με το εκάστοτε κράτος μέλος, εξετάζει τη συμβατότητά τους με τους δεσμευτικούς στόχους του Κανονισμού, την επάρκεια των προτεινόμενων μέτρων και τη συνοχή τους με άλλες ενωσιακές πολιτικές για το κλίμα, τη βιοποικιλότητα και τις χρήσεις γης¹³⁹. Η διαδικασία αυτή ενισχύει τη διαφάνεια και τη λογοδοσία των κρατών μελών, καταδεικνύει την ανάγκη διακυβερνητικής πολιτικής στον εν λόγω τομέα, ενώ ταυτόχρονα επιδιώκει να διασφαλίσει ότι οι εθνικές στρατηγικές αποκατάστασης συμβάλλουν ουσιαστικά στην επίτευξη των ενωσιακών στόχων έως το 2030, 2040 και 2050, σύμφωνα με μια μακροπρόθεσμη και προοδευτικά κλιμακούμενη προσέγγιση¹⁴⁰.

Τα δασικά οικοσυστήματα βρίσκονται στον πυρήνα του εν λόγω Κανονισμού, αντικατοπτρίζοντας τον κρίσιμο ρόλο τους -μεταξύ άλλων- στη δέσμευση άνθρακα, στη ρύθμιση του μικροκλίματος, στη συγκράτηση των υδάτων και στη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Στον εν λόγω τομέα, λοιπόν, τα κράτη μέλη θα πρέπει να επιτύχουν βελτίωση σε τουλάχιστον έξι από τους επτά δείκτες δασικής κατάστασης που ορίζονται στον Κανονισμό, και οι οποίοι αφορούν την ποσότητα νεκρού ξύλου, την ποικιλία ηλικιακών τάξεων εντός των δασικών οικοσυστημάτων, τη συνδεσιμότητα των δασών, τα αποθέματα οργανικού άνθρακα στα εδάφη, το ποσοστό των δασικών εκτάσεων που φιλοξενούν τοπικά είδη δέντρων, καθώς και τη ποικιλότητα των δέντρων που τα απαρτίζουν. Τέλος, υποβαθμισμένα δασικά οικοσυστήματα θα πρέπει να αποκατασταθούν με τρόπο συμβατό με τις φυσικές διαδικασίες¹⁴¹, ενώ ορίζεται πως κατά τη λήψη μέτρων αποκατάστασης των δασικών οικοσυστημάτων θα πρέπει να λαμβάνεται υπ' όψιν ο κίνδυνος δασικών πυρκαγιών¹⁴².

Στο σημείο αυτό, αξίζει να σημειωθεί πως οι προαναφερόμενοι εφτά δείκτες αποτελούν σημαντικό εργαλείο για την παρακολούθηση της οικολογικής υγείας των δασών και, συνεπώς, για την επίτευξη των υποχρεώσεων του τομέα LULUCF, όπως αναλυτικώς εκτέθηκαν ανωτέρω. Ο Κανονισμός συμβάλλει άμεσα στην ενίσχυση των φυσικών καταβοθρών άνθρακα, προωθώντας την αποκατάσταση των δασών, των δασικών υγροτόπων και οικοσυστημάτων, και άλλων δεξαμενών άνθρακα¹⁴³. Κατά συνέπεια, αποτελεί κρίσιμο συμπλήρωμα του Κανονισμού 2018/841, όπως ισχύει,

¹³⁹ Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1991, βλ. ό.π., άρθρο 17

¹⁴⁰ Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1991, βλ. ό.π., άρθρο 12

¹⁴¹ Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1991, βλ. ό.π., άρθρο 12

¹⁴² Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1991, βλ. ό.π., αιτιολογική σκέψη 63

¹⁴³ *Nature Restoration Regulation*, βλ.ό.π.

καθώς οι δράσεις αποκατάστασης ενισχύουν τις δυνατότητες δέσμευσης άνθρακα και σταθεροποιούν τα οικοσυστήματα απέναντι σε κλιματικούς κινδύνους. Η εν λόγω προσέγγιση μετατοπίζει, λοιπόν, την έμφαση από την απλή προστασία των δασών προς την ενεργητική αποκατάστασή τους και την αντιστροφή της υποβάθμισής σε αυτά¹⁴⁴.

Ο Κανονισμός 2024/1991 ενσωματώνει με σαφή και συστηματικό τρόπο τη συμμετοχική διακυβέρνηση ως βασική προϋπόθεση για την επιτυχή αποκατάσταση των οικοσυστημάτων. Αναγνωρίζεται ρητώς, ότι οι στόχοι αποκατάστασης δεν μπορούν να επιτευχθούν χωρίς την ενεργό εμπλοκή των ιδιοκτητών γης, των διαχειριστών φυσικών πόρων και των τοπικών κοινωνιών, οι οποίοι καλούνται να διαδραματίσουν ουσιαστικό ρόλο τόσο στον σχεδιασμό, όσο και στην εφαρμογή των Εθνικών Σχεδίων Αποκατάστασης¹⁴⁵. Στο πλαίσιο αυτό, ο Κανονισμός υπογραμμίζει τη σημασία της δημιουργίας οικονομικά ελκυστικών και λειτουργικών χρηματοδοτικών μηχανισμών, οι οποίοι ενθαρρύνουν την οικειοθελή συμμετοχή γεωργών, δασοκόμων και άλλων διαχειριστών γης σε πρακτικές αποκατάστασης, διασφαλίζοντας παράλληλα τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα των παρεμβάσεων¹⁴⁶.

Παράλληλα, καθιερώνεται ρητή υποχρέωση των κρατών μελών να διασφαλίζουν ότι η κατάρτιση των Εθνικών Σχεδίων Αποκατάστασης είναι ανοικτή, διαφανής και χωρίς αποκλεισμούς, με παροχή έγκαιρων και ουσιαστικών ευκαιριών συμμετοχής στο κοινό και σε όλα τα σχετικά ενδιαφερόμενα μέρη¹⁴⁷¹⁴⁸. Η συμμετοχική αυτή διαδικασία εκτείνεται σε όλα τα στάδια, από την προετοιμασία και την επανεξέταση έως την εφαρμογή των Σχεδίων, και συνοδεύεται από την υποχρέωση προώθησης του διαλόγου και της διάδοσης επιστημονικά τεκμηριωμένων πληροφοριών σχετικά με τη βιοποικιλότητα και τα οφέλη της αποκατάστασης¹⁴⁹.

Συμπερασματικά, το ενωσιακό νομικό πλαίσιο για τα δάση διαμορφώνει τις βάσεις για μια ολιστική και δυναμική διαχείριση των δασών. Μέσω του Κανονισμού LULUCF, της Νέας Δασικής Στρατηγικής για το 2030 και του Κανονισμού για την Αποκατάσταση της Φύσης, τα δάση αντιμετωπίζονται όχι μόνο ως αντικείμενο προστασίας, αλλά και ως κρίσιμος συντελεστής επίτευξης των φιλόδοξων κλιματικών

¹⁴⁴ Ferrucci N., βλ.όπ.π., σελ. 46

¹⁴⁵ Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1991, βλ. όπ.π., αιτιολογική σκέψη 53

¹⁴⁶ Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1991, βλ. όπ.π., αιτιολογική σκέψη 54

¹⁴⁷ Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1991, βλ. όπ.π., άρθρο 14, παρ. 20

¹⁴⁸ Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1991, βλ. όπ.π., αιτιολογική σκέψη 65

¹⁴⁹ Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1991, βλ. όπ.π., αιτιολογική σκέψη 83

στόχων της Ένωσης. Έτσι, η έμφαση μετατοπίζεται από την αποσπασματική προστασία των δασών σε μια συνεκτική στρατηγική, που εντάσσει τα δασικά οικοσυστήματα στον πυρήνα της ευρωπαϊκής κλιματικής πολιτικής.

Κεφάλαιο τέταρτο

Το εθνικό νομικό πλαίσιο για την προστασία των δασών

4.1: Το Συνταγματικό πλαίσιο για την προστασία των δασών

Η προστασία των δασών και των δασικών οικοσυστημάτων στο ελληνικό δίκαιο κατοχυρώνεται κατ' αρχάς σε συνταγματικό επίπεδο. Ειδικότερα, το άρθρο 24 του Συντάγματος κατοχυρώνει την προστασία του περιβάλλοντος και περιλαμβάνει ρυθμίσεις που αφορούν το περιβάλλον εν γένει, φυσικό και πολιτιστικό¹⁵⁰, αλλά και ειδικές προβλέψεις που αφορούν συγκεκριμένα τα δάση και τις δασικές εκτάσεις¹⁵¹. Για τους σκοπούς της παρούσης εργασίας, το ενδιαφέρον θα επικεντρωθεί στο φυσικό περιβάλλον, μέρος του οποίου αποτελούν τα δάση και τα δασικά οικοσυστήματα, αλλά και στα εδάφια που αφορούν αμιγώς τα τελευταία.

Αναλυτικότερα, το άρθρο 24 του Συντάγματος, και ιδίως η παράγραφος 1 αυτού, ανάγει το φυσικό περιβάλλον σε αυτοτελώς προστατευόμενο αγαθό, αναγνωρίζοντας τη σημασία του για την εξασφάλιση -μέσω των λειτουργιών του- της οικολογικής ισορροπίας και των φυσικών πόρων προς όφελος και των επόμενων γενεών¹⁵². Το περιεχόμενό του συμπληρώνεται και προεκτείνεται από το άρθρο 117 παράγραφοι 3 και 4 του Συντάγματος, όπου θεσπίζονται ειδικές ρυθμίσεις αυξημένης τυπικής ισχύος που αποβλέπουν στην προστασία των δασών και των δασικών εκτάσεων¹⁵³. Η προστασία του περιβάλλοντος, λοιπόν, και η ανάγκη διαφύλαξης του δασικού πλούτου σύμφωνα με την αρχή της αειφορίας, δεν συνιστούν απλώς κατευθυντήριες αρχές του ελληνικού κράτους, αλλά συνταγματική επιταγή, με την οποία κάθε δημόσια πολιτική οφείλει να ευθυγραμμίζεται.

¹⁵⁰ Σύνταγμα, άρθρο 24, παρ. 1, εδ. α'

¹⁵¹ Σύνταγμα, άρθρο 24, παρ. 1, εδ. γ' και δ'

¹⁵² Βλ. ΣτΕ 2537/1996, ΣτΕ 3478/00 και ΣτΕ 613/02

¹⁵³ Παπαδημητρίου Γ. (1994, Οκτώβριος). Το περιβαλλοντικό Σύνταγμα, θεμελίωση, περιεχόμενο και λειτουργία. *Νόμος + Φύση*. <https://nomosphysis.org.gr/7006/to-periballontiko-suntagma-themeliosi-perioxomeno-kai-leitourgia-oktobrios-1994/>

4.1.1: Το άρθρο 24 §1 του Συντάγματος

Η νομική φύση του δικαιώματος στο περιβάλλον

Το άρθρο 24 §1 του Συντάγματος θεσπίζει ένα διττό κανονιστικό πλαίσιο, στο οποίο η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος αναδεικνύεται αφενός ως θετική υποχρέωση του κράτους και αφετέρου ως δικαίωμα του κάθε πολίτη, άρρηκτα συνδεδεμένο με την ποιότητα της ζωής του. Η νομική φύση του δικαιώματος σε ένα υγιές περιβάλλον είναι σύνθετη, καθώς δεν πρόκειται για ένα αμιγώς κοινωνικό δικαίωμα, αλλά ενσωματώνει χαρακτηριστικά τόσο των ατομικών, όσο και των πολιτικών δικαιωμάτων, έτσι ώστε να γίνεται λόγος για ένα δικαίωμα «μικτό». Ως κοινωνικό δικαίωμα, παρέχει σε κάθε πολίτη τη δυνατότητα να διεκδικήσει την ικανοποίησή του και τον νομιμοποιεί να κινήσει τις προβλεπόμενες διαδικασίες, προκειμένου το κράτος να προβεί στις οφειλόμενες ενέργειες για την προστασία του περιβάλλοντος. Παράλληλα, ως ατομικό δικαίωμα υποχρεώνει το κράτος να απέχει από οποιαδήποτε βλαπτική για το περιβάλλον ενέργεια, αλλά και να προβαίνει στη θέσπιση των κατάλληλων, για την προστασία του, ρυθμίσεων. Τέλος, η πολιτική διάσταση του δικαιώματος θεμελιώνεται στη δυνατότητα των πολιτών να συμμετέχουν ενεργά στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων που αφορούν τη διαχείριση και προστασία του περιβάλλοντος, ενισχύοντας τη δημοκρατική νομιμοποίηση και τη συλλογική ευθύνη στον εν λόγω τομέα¹⁵⁴¹⁵⁵.

Η υποχρέωση λήψης προληπτικών και κατασταλτικών μέτρων για την προστασία του περιβάλλοντος

Σύμφωνα με το εδάφιο β' του άρθρου 24 §1 του Συντάγματος, το κράτος υποχρεούται να λαμβάνει προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος¹⁵⁶. Αυτή η συνταγματική επιταγή, συνεπάγεται την υποχρέωση των κρατικών αρχών να προβαίνουν σε θετικές ενέργειες που αποβλέπουν στη διαφύλαξη του φυσικού κεφαλαίου της χώρας, θεσπίζοντας και εφαρμόζοντας πρόσφορα για τον ανωτέρω σκοπό νομοθετικά και διοικητικά μέτρα, προληπτικά και κατασταλτικά¹⁵⁷. Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερη σημασία αποκτά η ειδική περιβαλλοντική αρχή της

¹⁵⁴ Διβάνη Χρ. (χ.χ.). *Το συνταγματικό δικαίωμα στο περιβάλλον και οι δυνατότητες δικαστικής προστασίας στα Διοικητικά, Πολιτικά και Ποινικά Δικαστήρια*, σελ.5. <https://www.ethemis.gr/12th-ethemis-congress/downloads/divani.pdf>

¹⁵⁵ Σιούτη Γλ., «Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος», 3^η Έκδοση, 2018, σελ. 42

¹⁵⁶ Σύνταγμα, άρθρο 24, παρ. 1, εδ. β'

¹⁵⁷ Βλ. ΣτΕ 2731/97, ΣτΕ 613/02

πρόληψης, η οποία αποτελεί θεμελιώδη άξονα της περιβαλλοντικής προστασίας, όχι μόνο σε εθνικό, αλλά και σε διεθνές και ενωσιακό επίπεδο. Σύμφωνα με την εν λόγω αρχή, επιβάλλεται η λήψη μέτρων πριν από την επέλευση περιβαλλοντικής βλάβης, με σκοπό την αποτροπή της και όχι την εκ των υστέρων αντιμετώπιση αυτής. Αποσκοπεί δε, στην έγκαιρη αναγνώριση και αντιμετώπιση (υπαρκτών και βέβαιων) κινδύνων για τα οικοσυστήματα, καθιστώντας την προληπτική δράση στον εν λόγω τομέα απαραίτητη προϋπόθεση για την πλήρη και αποτελεσματική προστασία του περιβάλλοντος¹⁵⁸¹⁵⁹. Αντίθετα, τα κατασταλτικά μέτρα συνεπάγονται την ενεργό παρέμβαση του κράτους για την αποκατάσταση του περιβάλλοντος, όπου έχει ήδη επέλθει βλάβη, μέσω μέτρων επανόρθωσης, ελέγχου και επιβολής κυρώσεων¹⁶⁰. Τα ανωτέρω, αντανακλούν την ανάγκη διαμόρφωσης ενός ολοκληρωμένου συστήματος περιβαλλοντικής προστασίας, στο οποίο η προληπτική και η κατασταλτική δράση του κράτους λειτουργούν συμπληρωματικά, εξασφαλίζοντας τόσο την αποτροπή της βλάβης όσο και την αποτελεσματική αποκατάστασή της όταν αυτή επέλθει, και κατ' επέκταση την αποτελεσματική διαφύλαξη του φυσικού περιβάλλοντος.

Η υποχρέωση σύνταξης δασολογίου

Όπως προαναφέρθηκε, το άρθρο 24§1 του Συντάγματος περιλαμβάνει ρητή μνεία στην προστασία των δασών και των δασικών εκτάσεων. Ειδικότερα, ο συντακτικός και αναθεωρητικός νομοθέτης, αναφέρει πως τα ειδικότερα ζητήματα της προστασίας των δασών θα ορίζονται από νόμο¹⁶¹. Συνεχίζοντας, θεσπίζει ως δεσμευτική υποχρέωση του κράτους τη σύνταξη δασολογίου, δηλαδή την καταγραφή και αποτύπωση των εθνικών δασών και δασικών εκτάσεων, σύμφωνα με τους κανόνες της δασικής επιστήμης¹⁶². Πράγματι, η αποτελεσματική προστασία των δασικών πόρων προϋποθέτει την προηγούμενη καταγραφή και, επομένως, ακριβή γνώση του προστατευτέου αντικειμένου¹⁶³, χωρίς την οποία η συνταγματική επιταγή προστασίας των δασών, παραμένει κενή περιεχομένου. Συνεπώς, η κατάρτιση δασολογίου αποτελεί προϋπόθεση για τη λήψη ολοκληρωμένων μέτρων προστασίας, ενώ, σύμφωνα με τα

¹⁵⁸ *Principles of EU Environmental Law*, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, διαθέσιμο στο: https://www.era-comm.eu/Introduction_EU_Environmental_Law/EN/module_2/module_2_9.html

¹⁵⁹ Βλ. ΣτΕ 2759/1994, ΣτΕ 2760/1994, ΣτΕ 2731/1997 και ΣτΕ 3698/2000

¹⁶⁰ Βλ. ΣτΕ 2680/2004, ΣτΕ 1057/2000, ΣτΕ 576-578/1999, ΣτΕ 2937-2941/1998 και ΣτΕ 1440/1997

¹⁶¹ Άρθρο 24, παρ. 1, εδ. γ' του Συντάγματος

¹⁶² Άρθρο 24, παρ. 1, εδ. δ' του Συντάγματος

¹⁶³ Κούλια Κ. (2015). *Εθνική Νομοθεσία και Νομολογία για την Προστασία των Δασικών Οικοσυστημάτων*, σελ. 37

ανωτέρω, η παράλειψη της Διοίκησης να προβεί στις συναφείς ενέργειες συνιστά παράλειψη οφειλόμενης νόμιμης ενέργειας, ακυρωτέα δικαστικώς¹⁶⁴. Παράλληλα, η πρακτική σημασία της κατάρτισης δασολογίου ενισχύεται και από το γεγονός ότι αίρει τις αμφιβολίες σχετικά με τον χαρακτήρα μιας έκτασης ως δάσους ή μη, επιτρέπει την έγκαιρη ανάληψη δράσεων σε περίπτωση κινδύνων ή αλλοιώσεων του δασικού χαρακτήρα και διευκολύνει την άμεση αποκατάσταση περιοχών που έχουν υποστεί υποβάθμιση λόγω αυθαίρετων επεμβάσεων ή φυσικών καταστροφών¹⁶⁵. Με τον τρόπο αυτό, η συνταγματική επιταγή για σύνταξη δασολογίου αναδεικνύεται ως θεμελιώδης προϋπόθεση για τη βιώσιμη διαχείριση των δασικών οικοσυστημάτων και την αποτελεσματική εφαρμογή της περιβαλλοντικής προστασίας που επιβάλλει το άρθρο 24.

Η απαγόρευση μεταβολής του προορισμού των δασών και των δασικών εκτάσεων

Η συνταγματική προστασία των δασών και των δασικών εκτάσεων εξασφαλίζεται περαιτέρω, μέσω της απαγόρευσης μεταβολής του προορισμού τους, όπως αυτή προβλέπεται στο άρθρο 24§1, εδάφιο ε' του Συντάγματος, με εξαίρεση μεταβολές που υπαγορεύονται από την εθνική οικονομία ή το δημόσιο συμφέρον. Αξίζει να σημειωθεί πως πριν την αναθεώρηση του 2001, το Σύνταγμα έκανε σχετικό λόγο μόνο για τα δημόσια δάση και δασικές εκτάσεις, χωρίς να περιλαμβάνει αντίστοιχη πρόβλεψη για τα ιδιωτικά δάση. Μάλιστα, νομολογιακά είχε γίνει δεκτό πως όσον αφορά τα τελευταία, καμία μεταβολή της μορφής τους δεν ήταν επιτρεπτή¹⁶⁶, ενώ οι ιδιοκτήτες τους είχαν πρόσθετη υποχρέωση να συντηρούν και να βελτιώνουν τις εν λόγω εκτάσεις¹⁶⁷. Η τάση αυτή άρχισε σταδιακά να υποχωρεί και τελικά αποτυπώθηκε και στο αναθεωρημένο άρθρο 24§1, όπου απαλείφθηκε ο όρος «δημόσια», με αποτέλεσμα η απαγόρευση μεταβολής του προορισμού να ισχύει πλέον ενιαία τόσο για τα δημόσια όσο και για τα ιδιωτικά δάση και τις δασικές εκτάσεις.

Όπως προαναφέρθηκε, η συνταγματική απαγόρευση μεταβολής του προορισμού των δασών και των δασικών εκτάσεων, αν και αυστηρή, δεν είναι απόλυτη. Στο ως άνω άρθρο, προβλέπεται ότι είναι επιτρεπτή κατ' εξαίρεση η αλλαγή του

¹⁶⁴ Βλ. ΣτΕ 2818/1997

¹⁶⁵ Μενουδάκος Κ., «Το οδοιπορικό της νομολογίας για την προστασία των δασικών οικοσυστημάτων» σε Μελισσά Δ. και Σερράο Κ., «Δασικός χώρος και Σχεδιασμός», 2019, σελ. 12

¹⁶⁶ Βλ. Ολομ. ΣτΕ 3754/1981 και ΣτΕ 2196/1982

¹⁶⁷ Βλ. ΣτΕ 1518/1980 και 3277/86

προορισμού τους σε περίπτωση που «προέχει για την Εθνική Οικονομία η αγροτική εκμετάλλευση ή άλλη τους χρήση, που την επιβάλλει το δημόσιο συμφέρον»¹⁶⁸. Η σχετική εξαίρεση, ωστόσο, έχει ερμηνευθεί στενά από τη νομολογία, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι δεν υπονομεύεται ο βασικός κανόνας της διατήρησης του δασικού χαρακτήρα μιας έκτασης.

Σύμφωνα με την πάγια θέση του Συμβουλίου της Επικρατείας, η επίκληση του δημοσίου συμφέροντος δεν μπορεί να είναι αόριστη· απαιτείται ειδική, συγκεκριμένη και νομικά τεκμηριωμένη αιτιολόγηση, που να αποδεικνύει ότι το δημόσιο συμφέρον προς όφελος του οποίου πραγματοποιείται η μεταβολή χρήσης δάσους ή δασικής έκτασης είναι ύψιστο¹⁶⁹, σπουδαίο¹⁷⁰, σοβαρό¹⁷¹, υπέρτερο¹⁷², όλως εξαιρετικό¹⁷³, ή εξυπηρετεί ζωτική ανάγκη της εθνικής οικονομίας¹⁷⁴. Η απλή επίκληση σκοπών κοινής ωφέλειας δεν αρκεί, ενώ η οικιστική αξιοποίηση έχει κριθεί ότι δεν συνιστά λόγο ικανό να δικαιολογήσει τη μεταβολή του δασικού χαρακτήρα, καθώς συνεπάγεται την ουσιώδη εξάλειψη των δασικών λειτουργιών και άρα προσκρούει απευθείας στη συνταγματική προστασία¹⁷⁵¹⁷⁶. Επιπλέον, για να είναι συνταγματικά ανεκτή η μεταβολή του προορισμού, θα πρέπει να πραγματοποιείται δυνάμει ειδικής νομοθετικής ή κανονιστικής ρύθμιση, η οποία να καθορίζει τους συναφείς όρους και διαδικασίες¹⁷⁷.

Επιπροσθέτως, η μεταβολή του χαρακτήρα των δασών επιτρέπεται μόνον εφόσον αποτελεί το μοναδικό πρόσφορο μέσο για την εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος. Πριν οδηγηθεί η Διοίκηση στην επιλογή επέμβασης σε δασική περιοχή, οφείλει να εξετάσει ενδελεχώς εναλλακτικές λύσεις, λιγότερο επιβαρυντικές για το φυσικό περιβάλλον, ώστε η μεταβολή του δασικού προορισμού να αποτελεί το έσχατο μέτρο, επιτρεπτό μόνο όταν δεν υπάρχει άλλος τρόπος να επιτευχθεί ο επιδιωκόμενος δημόσιος σκοπός, ακόμη και αν αυτός συνεπάγεται μεγαλύτερη δαπάνη ή πρακτικές δυσχέρειες¹⁷⁸.

¹⁶⁸ Άρθρο 24, παρ. 1, εδ. δ' του Συντάγματος

¹⁶⁹ Βλ. ΣτΕ 3277/1987

¹⁷⁰ Βλ. ΣτΕ 772/1992

¹⁷¹ Βλ. ΣτΕ 2435/1993

¹⁷² Βλ. ΣτΕ 1/1993

¹⁷³ Βλ. ΣτΕ 666/1994

¹⁷⁴ Βλ. ΣτΕ 951/1996

¹⁷⁵ Βλ. ΣτΕ 2855/2003

¹⁷⁶ Σιούτη Γλυκερία, βλ. ό.π., σελ. 441.

¹⁷⁷ Βλ. ΣτΕ 2569/2004

¹⁷⁸ Βλ. ΣτΕ 2569/2004

Τέλος, η δασική επέμβαση πρέπει να γίνεται με τη μέγιστη δυνατή φειδώ και να περιορίζεται στον απολύτως αναγκαίο βαθμό και έκταση, με τη μικρότερη δυνατή απώλεια δασικού πλούτου¹⁷⁹¹⁸⁰. Σημειώνεται πως η Διοίκηση φέρει το βάρος να τεκμηριώσει ότι η προτεινόμενη χρήση δεν θα μπορούσε να εγκατασταθεί σε άλλη καταλληλότερη περιοχή και ότι η επέμβαση στο δάσος δεν υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο¹⁸¹.

Συνολικά, από τη νομολογία και τη θεωρία προκύπτει ένα αυστηρό και συνεκτικό σύστημα προϋποθέσεων, οι οποίες θα πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά, για την κατ' εξαίρεση μεταβολή της χρήσης δάσους ή δασικής έκτασης¹⁸². Η συνδρομή εξαιρετικού δημοσίου συμφέροντος, η ύπαρξη ειδικής νομοθετικής πρόβλεψης, η εξέταση όλων των εναλλακτικών λύσεων και η αρχή της φειδούς στην επέμβαση, συγκροτούν έναν μηχανισμό φραγμών, που εξασφαλίζει ότι η εξαίρεση δεν θα καταστεί κανόνας και ότι η συνταγματική προστασία του δασικού περιβάλλοντος θα παραμείνει ουσιαστική και αποτελεσματική¹⁸³.

4.1.2: Το συνταγματικό πλαίσιο για την προστασία των αναδασωτέων εκτάσεων (άρθρο 117§3,4 του Συντάγματος

Το άρθρο 117§3,4 του Συντάγματος, συμπληρώνει και ενισχύει το προστατευτικό πεδίο του άρθρου 24, θεσπίζοντας ρυθμίσεις που αποβλέπουν στην προστασία των δασών που έχουν υποστεί καταστροφή και προβλέποντας τα σχετικά με την αναγκαστική απαλλοτρίωση των εν λόγω εκτάσεων. Ειδικότερα, η παράγραφος 3 του ως άνω άρθρου προβλέπει πως η καταστροφή ή απώλεια της δασικής βλάστησης, δεν μεταβάλλει τον προϋφιστάμενο δασικό χαρακτήρα της έκτασης. Αντιθέτως, οι εκτάσεις αυτές κηρύσσονται υποχρεωτικά αναδασωτέες, ενώ αποκλείεται η διάθεσή τους για οποιονδήποτε άλλο προορισμό. Με τον τρόπο αυτό, το Σύνταγμα θεσμοθετεί έναν ιδιαίτερα αυστηρό μηχανισμό επανόρθωσης της υφιστάμενης περιβαλλοντικής βλάβης, ο οποίος διασφαλίζει ότι η καταστροφή της δασικής βλάστησης δεν μπορεί να αποτελέσει μέσο για αλλοίωση του προορισμού της έκτασης.

¹⁷⁹ Δελλής Γ., «Το Σύνταγμα, το δάσος και το Συμβούλιο της Επικρατείας», Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου, 2005, σελ. 67

¹⁸⁰ Βλ. ΣτΕ 1986/2002

¹⁸¹ Βλ. ΣτΕ 951/1996

¹⁸² Σιούτη, Γλ., «Το περιβαλλοντικό Σύνταγμα μετά την αναθεώρηση του 2001», στο: Ξ. Κοντιάδης (επιμ.), «Πέντε χρόνια μετά τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001», σελ. 440

¹⁸³ Μενουδάκος Κ. (2008, Μάρτιος 12). Η προστασία των δασικών οικοσυστημάτων πριν και μετά το Σύνταγμα 1975/2001. *Νόμος + Φύση*. <https://nomosphysis.org.gr/11310/i-prostasia-ton-dasikon-oikosustimatou-prin-kai-meta-to-suntagma-19752001-martios-2008/>

Η υποχρέωση αναδάσωσης των ανωτέρω εκτάσεων, αποτελεί εφαρμογή της αρχής της κατασταλτικής δράσης του κράτους και της επανόρθωσης της βλάβης στην πηγή, οι οποίες λειτουργούν συμπληρωματικά προς την αρχή της πρόληψης: όταν η ζημία δεν κατέστη δυνατό να αποφευχθεί, το Σύνταγμα επιβάλλει την άμεση αποκατάσταση του περιβάλλοντος και την επαναφορά του σε κατάσταση κατά το δυνατόν πλησιέστερη προς την προτέρα, μέσω της επανόρθωσης κατά προτεραιότητα στην πηγή, καθώς είναι λιγότερο δαπανηρή¹⁸⁴. Η επιλογή αυτή, δικαιολογείται από την ανάγκη να αποτραπεί η εκμετάλλευση της καταστροφής μιας δασικής έκτασης ως μηχανισμού αποχαρκτηρισμού της, αλλά και από το γεγονός ότι η οικολογική βλάβη, εάν δεν αντιμετωπιστεί εγκαίρως, τείνει να εξαπλώνεται¹⁸⁵.

Για πολλά έτη, η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας υιοθετούσε μία ιδιαίτερος αυστηρή ερμηνεία της ανωτέρω διάταξης, δεχόμενη πως οι αναδασωτές εκτάσεις θεωρούνταν απολύτως απρόσβλητες έως την πλήρη αποκατάστασή τους, με αποτέλεσμα να μην επιτρέπεται οποιαδήποτε επέμβαση πριν την ολοκλήρωση της αναδάσωσης. Η τάση αυτή άλλαξε μόλις το 2012, με την απόφαση 2499/2012 της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας, η οποία -όπως θα εκτεθεί λεπτομερέστερα κατωτέρω- δέχθηκε πως είναι ανεκτή η επέμβαση και αξιοποίηση αναδασωτέων εκτάσεων πριν την ολοκλήρωση της αναδάσωσης, για λόγους εθνικού ή δημοσίου συμφέροντος, οι οποίοι δεν μπορούν με άλλο τρόπο να υλοποιηθούν¹⁸⁶¹⁸⁷¹⁸⁸.

Η παράγραφος 4 του άρθρου 117, ενισχύει περαιτέρω το καθεστώς προστασίας, επιτρέποντας την αναγκαστική απαλλοτρίωση δασών ή δασικών εκτάσεων μόνο υπέρ του Δημοσίου και μόνο για λόγους δημόσιας ωφέλειας, υπό την πρόσθετη προϋπόθεση ότι δεν μεταβάλλεται ο δασικός χαρακτήρας τους¹⁸⁹. Με τον τρόπο αυτό, το Σύνταγμα εξασφαλίζει ότι η μεταβολή της ιδιοκτησιακής σχέσης δεν μπορεί να αποτελέσει αφετηρία για αλλαγή χρήσης και συνακόλουθη απώλεια δασικού πλούτου ή υποβάθμιση των συναφών λειτουργιών.

¹⁸⁴ Κουτούπα – Ρεγκάκου Ε., «Δίκαιο του Περιβάλλοντος», 2008, σελ. 54

¹⁸⁵ Καράκωστας Ι., «Περιβάλλον και Δίκαιο -Δίκαιο διαχείρισης και προστασίας των περιβαλλοντικών αγαθών», 2006, σελ. 44

¹⁸⁶ Βλ. ΣτΕ 2499/2012

¹⁸⁷ Παπακωνσταντίνου Α. (2023). Άρθρο 117. Σύνταγμα Ερμηνεία κατ' άρθρο. *Syntagma Watch*. <https://www.syntagmawatch.gr/wp-content/uploads/2023/08/%CE%86%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF-117-me-cover.pdf>

¹⁸⁸ Μενουδάκος Κ. (2021, Αύγουστος 25). Το ΣτΕ, οι ανεμογεννήτριες και οι αναδασωτές εκτάσεις. *Το Βήμα*. <https://www.tovima.gr/2021/08/25/opinions/to-ste-oi-anemogennitries-kai-oi-anadasotees-ektaseis/>

¹⁸⁹ Σύνταγμα, άρθρο 117, παρ. 4

4.2: Το βασικό νομοθετικό πλαίσιο για την προστασία των δασών

4.2.1 Ο Νόμος 998/1979, όπως ισχύει

Ο Νόμος 998/1979 «Περί προστασίας των δασών και των δασικών εν γένει εκτάσεων της χώρας» αποτέλεσε το πρώτο ολοκληρωμένο νομοθετικό πλαίσιο που θεσπίστηκε σε άμεση εκτέλεση της συνταγματικής επιταγής του άρθρου 24 §1 του Συντάγματος του 1975 σχετικά με την προστασία των δασών και των δασικών εκτάσεων¹⁹⁰. Έκτοτε, έχει υποστεί πολλές τροποποιήσεις, ενώ σήμερα είναι σε ισχύ, όπως τροποποιήθηκε με τον Νόμο 5215/2025¹⁹¹. Με τον νόμο αυτό, επιχειρήθηκε μία συστηματική προσέγγιση της δασικής προστασίας, τόσο σε επίπεδο ορισμών, όσο και σε επίπεδο θεσμικών μηχανισμών πρόληψης, ελέγχου και διαχείρισης. Στο ανωτέρω πλαίσιο, επαναπροσδιορίστηκαν οι έννοιες του «δάσους» και της «δασικής έκτασης», με σκοπό τη διεύρυνση και ενίσχυση της συνταγματικής προστασίας, ενώ παράλληλα θεσπίστηκαν ειδικά μέτρα για τη διατήρηση, ανάπτυξη και βελτίωση του δασικού κεφαλαίου, με τελικό αποδέκτη όχι μόνο τα ίδια τα δασικά οικοσυστήματα, αλλά το φυσικό περιβάλλον συνολικά¹⁹².

Αρχικά, ο κοινός νομοθέτης, ακολουθώντας τους κανόνες της δασικής επιστήμης, ορίζει με σαφήνεια τους όρους «δάσος» και «δασική έκταση», αναγνωρίζοντας ως κριτήριο την ύπαρξη οργανικής ενότητας μεταξύ των διαφόρων στοιχείων του δασικού οικοσυστήματος και διακρίνει κατηγορίες δασών, ανάλογα με την ωφελιμότητα και τη λειτουργία τους¹⁹³¹⁹⁴. Ακόμα, προβλέπει την ύπαρξη ειδικών Συμβουλίων για τη ρύθμιση των συναφών ζητημάτων, όπως το Συμβούλιο Ιδιοκτησίας Δασών, το οποίο είναι επιφορτισμένο με την κατόπιν αίτησης αναγνώριση της

¹⁹⁰ COST European Cooperation in the field of Scientific and Technical Research. (2004). *Forests for the future*, σελ. 128. https://d1wqtxs1xzle7.cloudfront.net/81047560/ForestsForTheFuture-libre.pdf?1645316483=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DPortugal_The_forest_policy_process_since.pdf&Expires=1767658979&Signature=ff0SdD7icGgj6wBL4YfOoP6YRneDe8afuof1dyRpsP5hTqDGZ8It0Ig9CsCzrAapwvyn9u-ISYjNTXL4RO~Jjw9FGghjJem7JkmKlbK0Ydaaxfu9cKExYw3HO7~jv35vbMUp2il2BYRrKycxw~ZKhW7onvZkl1NaJub~MTF2qxdYlrOdEpnde7L3oeKaSnhlABT8P9qOLgikjTwDMBpepzw4kxRy-pOOhxx5UkEVzXA7qdiEkQlrYA8m~kYvsE2zmYAU-Bo1ja9pUAFnpN9~aBwSNiGiCGLZgc8hoceHf-cb2UIIoM3Adg5Un5f8jSwJKc0dDqeZ7U-UB2P~7vVcmg__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA#page=127

¹⁹¹ Παπακωνσταντίνου Α. (χ.χ.). *Forest protection and management*. <https://publiclaw-lawfirm.gr/wp-content/uploads/2012/02/FOREST-PROTECTION-AND-MANAGEMENT.pdf>

¹⁹² Ν. 998/1979 «Περί προστασίας των δασών και των δασικών εν γένει εκτάσεων της χώρας», όπως ισχύει, άρθρο 1

¹⁹³ Ν. 998/1979, βλ. όπ.π., άρθρα 3, 4

¹⁹⁴ Levantis E. (2001). Forest protection and illegal development of settlements in forests and forest areas. *Droit & Ville*. 51, 127-149.

κυριότητας ή άλλων εμπραγμάτων δικαιωμάτων επί των δασών και των δασικών εκτάσεων¹⁹⁵.

Κομβικό σημείο του εν λόγω Νόμου, αποτέλεσε η πρόβλεψη απογραφής του δασικού πλούτου και η κατάρτιση δασικού χάρτη¹⁹⁶ και γενικού δασολογίου, το οποίο, όπως προαναφέρθηκε, αναγνωρίστηκε ως αναγκαία προϋπόθεση για την άσκηση ολοκληρωμένης και αποτελεσματικής δασικής πολιτικής. Το δασολόγιο περιελάμβανε αναλυτικές πληροφορίες για κάθε αναγραφόμενη δασική περιοχή, όπως τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της, τον δασικό χάρτη, τις αναδασωτέες εκτάσεις κ.ά.¹⁹⁷. Ενόψει, ωστόσο, της μακράς καθυστέρησης στην κατάρτιση του δασολογίου, ο νομοθέτης του 1979, προέβλεψε μεταβατικούς μηχανισμούς προσωρινής επίλυσης των αμφισβητήσεων σχετικά με τον χαρακτήρα των εκτάσεων. Έτσι, θεσμοθετήθηκε η διαδικασία του διοικητικού χαρακτηρισμού, σύμφωνα με την οποία ο κατά τόπον αρμόδιος δασάρχης, αποφαινόταν αιτιολογημένα για το αν μία έκταση έχει δασικό ή μη χαρακτήρα. Η πράξη αυτή, υποβαλλόταν σε δημοσιότητα και ειδική διαδικασία ελέγχου, με δυνατότητα υποβολής αντιρρήσεων εκ μέρους του νομάρχη και παντός έχοντος έννομο συμφέρον ενώπιον της πρωτοβάθμιας επιτροπής επίλυσης δασικών αμφισβητήσεων και περαιτέρω προσφυγής στη δευτεροβάθμια επιτροπή, ενώ η τελική κρίση εναπόκειτο στον ακυρωτικό έλεγχο του Συμβουλίου της Επικρατείας¹⁹⁸¹⁹⁹.

Η ανωτέρω διαδικασία απέκτησε ιδιαίτερη πρακτική σημασία, καθώς, ο κατ' αυτήν χαρακτηρισμός μίας έκτασης, δεν είχε απλώς πληροφοριακό χαρακτήρα, αλλά δέσμευε τη Διοίκηση κατά τη μεταγενέστερη χαρτογράφηση και σύνταξη του δασολογίου. Επιπλέον, νομολογιακά έγινε δεκτό ότι προκειμένου να αποφευχθεί η αλλοίωση του χαρακτήρα δασικής έκτασης, καθένας νομιμοποιούταν να κινήσει την κατά τα ανωτέρω διαδικασία χαρακτηρισμού, γεγονός που ενισχύει τον προληπτικό χαρακτήρα της δασικής προστασίας²⁰⁰.

Ωστόσο, οι ανωτέρω διατάξεις, οι αφορώσες την κατάρτιση δασικού χάρτη και γενικού δασολογίου, καταργήθηκαν δυνάμει του άρθρου 28 παρ. 15 του Ν. 2664/1998, και πλέον δεν βρίσκονται σε ισχύ.

¹⁹⁵ Ν. 998/1979, βλ. όπ.π άρθρα 7,8,8^Α

¹⁹⁶ Σύμφωνα με το (καταργηθέν) άρθρο 12, παρ.1 του Ν.998/1979 «Ο δασικός χάρτης είναι η σε ορισμένη κλίμακα απεικόνιση και οριοθέτηση των επιφανειών της γης που καταλαμβάνονται από δάση και δασικές εκτάσεις»

¹⁹⁷ Ν. 998/1979, βλ. όπ.π., άρθρο 12 παρ.4 και άρθρο 13 (καταργηθέν)

¹⁹⁸ Ν. 998/1979,βλ. όπ.π άρθρο 14 (καταργηθέν)

¹⁹⁹ Βλ. ΣτΕ 2266/1984

²⁰⁰ Βλ. ΣτΕ 1984/1994

Ο Νόμος 998/1979 προβλέπει περαιτέρω μια σειρά προστατευτικών μέτρων των δασικών οικοσυστημάτων. Μεταξύ αυτών, περιλαμβάνονται έργα όπως η διάνοιξη δασικών οδών, η τοποθέτηση ενημερωτικών πινακίδων, η λήψη μέτρων επιτήρησης, η προστασία της άγριας χλωρίδας και πανίδας, καθώς και η ανάπτυξη δασικής συνείδησης μέσω της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης²⁰¹.

Επιπροσθέτως, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην αντιμετώπιση των δασικών πυρκαγιών, με την πρόβλεψη τόσο μέτρων που στοχεύουν στην αποτροπή τους, όπως η απαγόρευση επικίνδυνων για την πρόκληση πυρκαγιάς ενεργειών σε δασικές περιοχές και η λήψη πρόσθετων μέτρων προστασίας για περιοχές που χαρακτηρίζονταν ως «ευάλωτες», όσο και κατασταλτικών μέτρων, για παράδειγμα η κατά περιπτώσεις επίταξη κατασβεστικών μέσων και προσωπικών υπηρεσιών²⁰². Ακόμη, προβλέπεται η εντός τριών μηνών από την καταστροφή, υποχρεωτική κήρυξη των καμμένων εκτάσεων ως αναδασωτέων, ενώ στην περίπτωση των ιδιωτικών δασών και δασικών εκτάσεων, απαγορεύεται η μεταβίβασή τους σε τμήματα ή ιδανικά μερίδια για διάστημα 30 ετών²⁰³.

Ο κοινός νομοθέτης, μερίμνησε και για το ζήτημα των δασώσεων και αναδασώσεων, δίδοντας αρχικά τον ορισμό των εν λόγω εννοιών, αλλά και ορίζοντας τις περιπτώσεις στις οποίες η αναδάσωση είναι υποχρεωτική, έχοντας ως γνώμονα τη διαφύλαξη της ικανότητας των δασικών οικοσυστημάτων να παρέχουν τις πλείστες λειτουργίες τους²⁰⁴. Ακόμη, προβλέπεται η διοικητική διαδικασία κήρυξης της αναδάσωσης, αλλά και η υποχρέωση διενέργειάς της βάσει συγκεκριμένης μελέτης²⁰⁵.

Βασικό σημείο του Νόμου, αποτελεί η ρύθμιση των επιτρεπτών επεμβάσεων σε δάση και δασικές εκτάσεις²⁰⁶. Ο νομοθέτης, επιχειρώντας να εξισοροπήσει την ανάγκη προστασίας των δασικών οικοσυστημάτων με την εξυπηρέτηση σκοπών δημοσίου συμφέροντος, ενεργοποιεί τη συνταγματική εξαίρεση του τελευταίου εδαφίου του άρθρου 24§1 και εισάγει περιοριστικά επιτρεπτές επεμβάσεις, υπό την αυστηρή προϋπόθεση ότι έχει προηγηθεί έγκριση επέμβασης²⁰⁷ και ότι για τη συγκεκριμένη χρήση, η οποία επιδιώκεται με την επέμβαση, δεν είναι δυνατή η

²⁰¹ Ν. 998/1979, βλ. ό.π. άρθρα 15-22

²⁰² Ν. 998/1979, βλ. ό.π., άρθρα 23-33

²⁰³ Ν. 998/1979, βλ. ό.π. άρθρο 35

²⁰⁴ Ν. 998/1979, βλ. ό.π. άρθρα 37,38

²⁰⁵ Ν. 998/1979, βλ. ό.π. άρθρα 41,42

²⁰⁶ Ν. 998/1979, βλ. ό.π., Κεφάλαιο έκτο

²⁰⁷ Ν. 998/1979, βλ. ό.π., άρθρο 45 παρ. 2

διάθεση δημοσίων εκτάσεων που δεν αποτελούν δάση ή δασικές εκτάσεις²⁰⁸. Σημειώνεται, πως στην περίπτωση που απαιτείται για συγκεκριμένη δραστηριότητα ή έργο απόφαση έγκρισης περιβαλλοντικών όρων, η έγκριση επέμβασης ενσωματώνεται σε αυτήν²⁰⁹. Στις επιτρεπτές, κατ' εξαίρεση, επεμβάσεις, περιλαμβάνονται ενδεικτικά και υπό προϋποθέσεις η διάνοιξη οδών, οι εγκαταστάσεις τουριστικού χαρακτήρα, οι κατασκηνώσεις, οι βιομηχανικές εγκαταστάσεις, έργα πολιτιστικού χαρακτήρα κλπ., εφόσον τηρούνται οι προβλεπόμενες διαδικασίες και κυρίως, εφόσον έχει προηγηθεί σχετική έγκριση²¹⁰²¹¹.

Η νομολογία, κατά την ερμηνεία των σχετικών διατάξεων του Ν. 998/1979, υπό το πρίσμα των άρθρων 24§1 και 117§3,4 του Συντάγματος, έθεσε αυστηρούς όρους για την έγκριση οποιασδήποτε επέμβασης. Πριν από κάθε σχετική διοικητική πράξη, η Διοίκηση οφείλει να ερευνά εάν υφίσταται εναλλακτική λύση για το εκάστοτε έργο και επιδιωκόμενο σκοπό, εκτός δασικού οικοσυστήματος²¹², ενώ σε περίπτωση που μετά την κατά τα ανωτέρω παραχώρηση δασικής έκτασης και πριν την έναρξη των σχετικών εργασιών/επέμβασης, διαπιστωθεί απώλεια του δασικού της χαρακτήρα, αυτή κηρύσσεται αναδασωτέα²¹³.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι ο ως άνω Νόμος, εισάγει αυστηρές ποινικές κυρώσεις για την περίπτωση παραβάσεως των προστατευτικών διατάξεων που θεσπίζει²¹⁴.

Συνολικά, ο Ν. 998/1979 αποτελεί σταθμό του εθνικού δασικού δικαίου, εξειδικεύοντας σε νομοθετικό επίπεδο τη συνταγματική προστασία των δασών. Μέσω των μηχανισμών χαρακτηρισμού, των προληπτικών και κατασταλτικών μέτρων, καθώς και του αυστηρού πλαισίου επιτρεπτών επεμβάσεων, επιχειρήθηκε η θεσμική διασφάλιση της διατήρησης του δασικού πλούτου, υπό την επιφύλαξη μόνο εξαιρετικών αποκλίσεων που δικαιολογούνται από υπέρτερο δημόσιο συμφέρον. Με τον τρόπο αυτό, ο Νόμος λειτουργεί ως κρίσιμος κρίκος μεταξύ της συνταγματικής επιταγής και της πρακτικής εφαρμογής της δασικής προστασίας.

²⁰⁸ Ν. 998/1979, βλ. ό.π., άρθρο 45 παρ. 3, εδ. β

²⁰⁹ Ν. 998/1979, βλ. ό.π., άρθρο 45 παρ. 4, εδ. α

²¹⁰ Ν. 998/1979, βλ. ό.π., άρθρα 48-58

²¹¹ Ν. 998/1979, βλ. ό.π., άρθρο 45 παρ. 2

²¹² Βλ. ΣτΕ 3277/1986 Γιαννακούρου Π., Δασικός Κώδικας και Δασικοί Νόμοι, σελ.444

²¹³ Υπ' αριθμόν 260/2010 Γνωμοδότηση του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, «Δυνατότητα εκτέλεσης έργων δασικής αναμνηχής σε αναδασωτέες και δασωτέες εκτάσεις.»

²¹⁴ Ν. 998/1979, βλ. ό.π., άρθρα 68-71

4.2.2: Ο Νόμος 3208/2003

Στο σημείο αυτό, κρίνεται ενδιαφέρον να γίνει ιδιαίτερη μνεία στον Νόμο 3208/2003, ο οποίος τροποποίησε τον Νόμο 998/1979 και προκάλεσε έντονες θεωρητικές και νομολογιακές αντιδράσεις ως προς τη συμβατότητα των ρυθμίσεων που εισήγαγε, με το άρθρο 24 του Συντάγματος και τη συνταγματικά κατοχυρωμένη αυξημένη προστασία του δασικού περιβάλλοντος.

Πιο συγκεκριμένα, ο ανωτέρω νόμος εκδόθηκε στο πλαίσιο της αναμόρφωσης της δασικής νομοθεσίας μετά τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001 και τροποποίησε καίριες διατάξεις του Νόμου 998/1979 και του Δασικού Κώδικα, με βασικό στόχο την επίλυση χρόνιων προβλημάτων της δασικής νομοθεσίας, ιδίως ως προς τον ορισμό του δάσους και της δασικής έκτασης, τη διαδικασία χαρακτηρισμού αυτών και την επιτάχυνση των συναφών διοικητικών μηχανισμών.

Ειδικότερα, το άρθρο 1 του Νόμου 3208/2003, ορίζοντας εκ νέου τις έννοιες του δάσους και της δασικής έκτασης, έθεσε πρόσθετα τεχνικά και ποσοτικά κριτήρια για τη θεμελίωση του δασικού χαρακτήρα μιας έκτασης, όπως είναι το εμβαδόν αυτής, το ποσοστό συγκόμωσης, και η δυνατότητα εκμετάλλευσής της. Η επιλογή αυτή, σηματοδότησε σαφή μετατόπιση από τη μέχρι τότε οικολογική και λειτουργική προσέγγιση του δάσους που υιοθέτησε ο Ν. 998/1979, προς έναν περισσότερο αριθμητικό και τεχνικό προσδιορισμό.

Η νέα αυτή οριοθέτηση της έννοιας του δάσους επικρίθηκε εντόνως, καθώς θεωρήθηκε ότι υποβαθμίζει το στοιχείο της οργανικής ενότητας των δασικών οικοσυστημάτων και ότι τα νέα κριτήρια που θέσπισε θα μπορούσαν να οδηγήσουν στον αποκλεισμό από την προβλεπόμενη για τα δάση αυξημένη προστασία εκτάσεων με σαφή οικολογική λειτουργία και μορφή οργανικής ενότητας, αλλά περιορισμένα ποσοτικά χαρακτηριστικά. Επιπλέον, η ένταξη του παραγωγικού - οικονομικού παράγοντα στον ορισμό του δάσους, ως κριτήριο αυτού, κρίθηκε ασύμβατη με το φιλοπεριβαλλοντικό πνεύμα του σύγχρονου συντάγματος²¹⁵.

Η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας αντέδρασε άμεσα και με ιδιαίτερη αυστηρότητα στις ρυθμίσεις αυτές. Ήδη με απόφαση της Επιτροπής Αναστολών κρίθηκε ότι οι νέες προϋποθέσεις για τον δασικό χαρακτηρισμό καθιστούσαν σημαντικά δυσχερέστερη την υπαγωγή εκτάσεων στο προστατευτικό καθεστώς της δασικής νομοθεσίας, με αποτέλεσμα τη μείωση της συνολικής

²¹⁵ Βλ. ΣτΕ 32/2013

επιφάνειας των δασών και των δασικών εκτάσεων²¹⁶. Με βάση τον κίνδυνο δημιουργίας μη αναστρέψιμων βλαβών σε βάρος του δασικού πλούτου της χώρας, διατάχθηκε η αναστολή εφαρμογής των επίμαχων διατάξεων²¹⁷.

Η κορύφωση της νομολογιακής αντίδρασης επήλθε με την υπ' αριθμόν 32/2013 απόφαση της Ολομέλειας του ΣτΕ, με την οποία -μεταξύ άλλων- κρίθηκαν αντισυνταγματικές βασικές διατάξεις του επίμαχου άρθρου 1 του Ν. 3208/2003. Το Δικαστήριο έκρινε ότι οι όροι και οι πρόσθετες προϋποθέσεις που τέθηκαν για τον χαρακτηρισμό εκτάσεων ως δασικών, προσκρούουν ευθέως στο άρθρο 24 του Συντάγματος και στην ερμηνευτική του δήλωση, καθόσον μεταβάλλουν ουσιωδώς την έννοια του δάσους και περιορίζουν αντισυνταγματικά το πεδίο εφαρμογής της προστασίας που θέτει.

Συνολικά, ο Ν. 3208/2003, αν και επιδίωξε να εκσυγχρονίσει το δασικό δίκαιο, τελικώς λειτούργησε ως πεδίο έντονης δογματικής και νομολογιακής αντιπαράθεσης. Η εξέλιξη αυτή ανέδειξε για ακόμη μία φορά τον κανονιστικό πυρήνα του άρθρου 24 του Συντάγματος, ως αδιαπραγμάτευτο όριο της νομοθετικής δράσης και επιβεβαίωσε ότι ο ορισμός του δάσους δεν μπορεί να αποσυνδεθεί από την οικολογική του λειτουργία και τον προστατευτικό σκοπό της συνταγματικής ρύθμισης.

4.3: Ο Εθνικός Κλιματικός Νόμος και η σύνδεση με τον Κανονισμό (ΕΕ) 2018/841, όπως ισχύει

Το εθνικό πλαίσιο προστασίας των δασών, ενισχύεται περαιτέρω μέσω των προβλέψεων του Νόμου 4936/2022, ήτοι του Εθνικού Κλιματικού Νόμου, ο οποίος θεσπίζει μέτρα και πολιτικές που αποσκοπούν στην επίτευξη της κλιματικής ουδετερότητας έως το έτος 2050²¹⁸. Ο εν λόγω Νόμος, αναγνωρίζει την αυξημένη ευαλωτότητα του τομέα της δασοπονίας έναντι των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής και, συνακολούθως, την ανάγκη λήψης κατά προτεραιότητα μέτρων προσαρμογής σε αυτήν²¹⁹.

²¹⁶ Μενουδάκος Κ. (2008, Μάρτιος 12). Η προστασία των δασικών οικοσυστημάτων πριν και μετά το Σύνταγμα 1975/2001. *Νόμος + Φύση*. <https://nomosphysics.org.gr/11310/i-prostasia-ton-dasikon-oikosustimatou-prin-kai-meta-to-syntagma-19752001-martios-2008/>

²¹⁷ Βλ. ΣτΕ ΕΑ 202/2005

²¹⁸ Ν. 4936/2022 «Εθνικός Κλιματικός Νόμος Μετάβαση στην κλιματική ουδετερότητα και προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, επείγουσες διατάξεις για την αντιμετώπιση της ενεργειακής κρίσης και την προστασία του περιβάλλοντος» (ΦΕΚ Α 105/27.5.2022), άρθρα 1, 2

²¹⁹ Ν. 4936/2022, βλ. ό.π., άρθρο 5, παρ. 3, περ. γ

Πιο συγκεκριμένα, ο Εθνικός Κλιματικός Νόμος ενσωματώνει ρητά τον τομέα LULUCF στον εθνικό κλιματικό σχεδιασμό, μέσω της θέσπισης προϋπολογισμών άνθρακα πενταετούς διάρκειας, μεταξύ άλλων, και στον εν λόγω τομέα²²⁰. Παράλληλα, προβλέπει την αξιοποίηση εθνικών και ενωσιακών χρηματοδοτικών πόρων για την υποστήριξη δράσεων μετριασμού και προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή, δίνοντας προτεραιότητα σε έργα που αφορούν τα δασικά οικοσυστήματα. Ειδικότερα, προβλέπεται η διάθεση πόρων σε αντιπυρικά έργα καθαρισμού και διαχείρισης, ώστε να διασφαλισθούν και να αυξηθούν περαιτέρω τόσο τα δημόσια, όσο και τα ιδιωτικά δάση, αναδεικνύοντας τη σημασία της πρόληψης²²¹.

Ακόμα, προς εξασφάλιση της επιτυχίας των θεσπιζόμενων μέτρων, προβλέπεται η παρακολούθηση της προόδου, μέσω της κατάρτισης ετήσιας έκθεσης σε θέματα μετριασμού και προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή, η οποία περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, τα εθνικά στοιχεία εκπομπών και απορροφήσεων από τον τομέα LULUCF, καθώς και ανάλυση σχετικά με τα δικαιώματα εκπομπών σύμφωνα με τον Κανονισμό (ΕΕ) 2018/841²²².

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, καθίσταται σαφές ότι ο Εθνικός Κλιματικός Νόμος λειτουργεί ως εργαλείο εφαρμογής και εξειδίκευσης των υποχρεώσεων που απορρέουν από τον Κανονισμό (ΕΕ) 2018/841 σε εθνικό επίπεδο. Μέσω της ενσωμάτωσης του τομέα LULUCF στον εθνικό κλιματικό σχεδιασμό, της πρόβλεψης χρηματοδοτικών μηχανισμών και της συστηματικής παρακολούθησης των εκπομπών και απορροφήσεων, ενισχύεται η διαφάνεια των συναφών εθνικών δράσεων και διασφαλίζεται η λειτουργική διασύνδεση μεταξύ του εθνικού και του ενωσιακού πλαισίου, η οποία είναι αναγκαία προϋπόθεση για την επίτευξη των κλιματικών στόχων της Ένωσης.

4.4: Η νομολογία του ΣτΕ για την προστασία των δασών

Η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας έχει διαδραματίσει καίριο ρόλο στη διαμόρφωση και εξειδίκευση του νομικού πλαισίου προστασίας των δασών και των δασικών οικοσυστημάτων. Το ΣτΕ επιτελεί σημαντική λειτουργία, όχι μόνο ως θεματοφύλακας των σχετικών διατάξεων, αλλά και ως ερμηνευτής που αποσαφηνίζει τα όρια, το περιεχόμενο και τις πρακτικές συνέπειες αυτών. Μέσα από τη συστηματική

²²⁰ Ν. 4936/2022, βλ. ό.π., άρθρο 7, παρ.1, περ. ζ

²²¹ Ν. 4936/2022, βλ. ό.π., άρθρο 23, παρ. 1, περ. γ

²²² Ν. 4936/2022, βλ. ό.π., άρθρο 27, παρ. 1, περ. β, ε

και αυστηρή νομολογιακή του παρέμβαση, το Δικαστήριο έχει αναπτύξει ένα συνεκτικό σώμα αρχών, το οποίο καθοδηγεί τη Διοίκηση και τον κοινό νομοθέτη, και συμβάλλει αποφασιστικά στη διαμόρφωση μιας σταθερής και αποτελεσματικής προστατευτικής πολιτικής. Στο πλαίσιο αυτό, ορισμένες αποφάσεις αποτελούν σταθμό και χαρακτηριστικό παράδειγμα της καθοριστικής συμβολής της νομολογίας του ΣτΕ στην ερμηνεία και εφαρμογή των προστατευτικών για τα δάση διατάξεων.

Ως προς τον ορισμό της έννοιας του δάσους και των δασικών εκτάσεων

Όπως εκτέθηκε ανωτέρω, ο επανακαθορισμός της έννοιας του δάσους και της δασικής έκτασης με τον Ν. 3208/2003, αποτέλεσε σημείο έντονης θεωρητικής και νομολογιακής αντιπαράθεσης. Στο πλαίσιο αυτό, η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας δεν περιορίστηκε σε έναν εσωτερικό έλεγχο συνταγματικότητας, αλλά ανέδειξε και ζητήματα ευρύτερης κανονιστικής εμβέλειας, τα οποία συνδέονται με τη συμβατότητα του νέου ορισμού με ευρωπαϊκά νομικά κείμενα.

Πιο συγκεκριμένα, η ανωτέρω προβληματική αποτυπώθηκε εντονότερα στο πλαίσιο αίτησης ακυρώσεως του Δήμου Αγίου Νικολάου, που αφορούσε πράξη αναδάσωσης μικρής έκτασης, κατά την εκδίκαση της οποίας το Συμβούλιο της Επικρατείας, με την απόφαση 3559/2008, επέλεξε να αναβάλει την οριστική κρίση του, προκειμένου να απευθύνει τρία συναφή προδικαστικά ερωτήματα στο Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Τα ερωτήματα αυτά, αφορούσαν τη σχέση μεταξύ του εθνικού ορισμού του δάσους και της δασικής έκτασης και του αντίστοιχου ενωσιακού ορισμού, όπως αυτός διατυπώθηκε στο άρθρο 3 του Κανονισμού (ΕΚ) 2152/2003, οι οποίοι διέφεραν μεταξύ τους ως προς τα ποσοτικά κριτήρια που έθεταν για τον χαρακτηρισμό (εμβαδόν και ποσοστό συγκόμωσης). Τέθηκε, συνεπώς, το ζήτημα εάν θα έπρεπε να αποκλεισθεί η εφαρμογή της εθνικής διάταξης, ως ασύμβατης προς το κοινοτικό δίκαιο ή εάν υφίσταται δυνατότητα διαφοροποίησέως τους. Σχετικώς, το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων διευκρίνισε ότι οι έννοιες του Κανονισμού, εξυπηρετούν αποκλειστικά τους σκοπούς αυτού, και δεν δεσμεύουν τα κράτη μέλη ως προς τον καθορισμό διαφορετικών ορισμών στο εσωτερικό τους δίκαιο²²³.

Ωστόσο, η ανωτέρω ενωσιακή κρίση δεν ανέστειλε τον έλεγχο της συμβατότητας των επίμαχων ρυθμίσεων με το άρθρο 24 του Συντάγματος. Αντιθέτως, όπως προαναφέρθηκε, μετά από έντονες αντιδράσεις της επιστημονικής κοινότητας και περιβαλλοντικών φορέων, μέρος των ρυθμίσεων του Νόμου 3208/2003 καταργήθηκε

²²³ Υπόθεση C-82-2009 ΔΕΚ, Σκέψη 26

νομοθετικά, ενώ η τελική κρίση επήλθε με την υπ' αριθμόν 32/2013 απόφαση της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας. Με την απόφαση αυτή, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι προϋποθέσεις που εισήγαγε ο νομοθέτης με τον ως άνω Νόμο για τη θεμελίωση του δασικού χαρακτήρα, απομειώνουν το επίπεδο προστασίας που τίθεται με το άρθρο 24 του Συντάγματος²²⁴. Αυτό συνέβη αφενός, διότι - μέσω της σύνδεσης με τα «δασοπονικά είδη» και την παραγωγή δασικών προϊόντων- τέθηκε ως κρίσιμο στοιχείο για τη θεμελίωση του δασικού χαρακτήρα η δυνατότητα οικονομικής- παραγωγικής εκμετάλλευσης, στοιχείο που δεν αποτελεί αναγκαίο γνώρισμα του δασικού οικοσυστήματος κατά τη συνταγματική-οικολογική προσέγγιση και αφετέρου, διότι προσέδεσαν την ύπαρξη δάσους ή δασικής έκτασης σε άκαμπτα αριθμητικά όρια, ανεξαρτήτως των ειδικών φυσικών, εδαφολογικών και κλιματικών συνθηκών της περιοχής, ενώ το Σύνταγμα θέτει ως κεντρικό κριτήριο την οργανική ενότητα της βλάστησης. Υπό τα δεδομένα αυτά, το ΣτΕ κατέληξε ότι τα επίμαχα ποσοτικά και τεχνικά φίλτρα, περιορίζουν αντισυνταγματικά το πεδίο εφαρμογής της προστασίας του άρθρου 24 και της ερμηνευτικής του δήλωσης, επιβεβαιώνοντας εκ νέου τον ρόλο του ακυρωτικού δικαστή ως θεματοφύλακα της αυξημένης συνταγματικής προστασίας των δασικών οικοσυστημάτων.

Ως προς την αναγνώριση της συμβολής των δασών στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής

Παρ' όλο που η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας δεν συνδέει ρητώς την προστασία των δασών με την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, η σύνδεση συνάγεται εμμέσως, μέσω της πάγιας αναγνώρισης αφενός της ανάγκης προστασίας των δασών ως στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος, και αφετέρου του κρίσιμου ρόλου τους για τη διασφάλιση της οικολογικής ισορροπίας. Στο πλαίσιο αυτό, αποφάσεις όπως οι ΣτΕ 2499/2012 και ΣτΕ 805/2016, υπογραμμίζουν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα των δασών ως σπουδαίου φυσικού κεφαλαίου, το οποίο τελεί υπό καθεστώς αυξημένης συνταγματικής προστασίας²²⁵²²⁶. Επιπροσθέτως, η απόφαση ΣτΕ 1532/2023 αναγνωρίζει τα ανωτέρω και επισημαίνει τη σημασία που διαδραματίζουν - μέσω των λειτουργιών τους- τα δάση και οι δασικές εκτάσεις, στη διασφάλιση της

²²⁴ Βλ. ΣτΕ 32/2013, αιτιολογική σκέψη 13, 14

²²⁵ Βλ. ΣτΕ 2499/2012, αιτιολογική σκέψη 14

²²⁶ Βλ. ΣτΕ 805/2016, αιτιολογική σκέψη 8

οικολογικής ισορροπίας²²⁷. Υπό το πρίσμα αυτό, η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, αν και δεν αναφέρεται ρητώς στη συμβολή των δασικών οικοσυστημάτων στον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής, θέτει ένα ερμηνευτικό υπόβαθρο που επιτρέπει την ένταξη της προστασίας των δασών στον σύγχρονο προβληματισμό για την αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης.

Ως προς την εξομοίωση του καθεστώτος επιτρεπτής μεταβολής για τα δημόσια και ιδιωτικά δάση και δασικές εκτάσεις

Μέχρι την αναθεώρηση του 2001, όπως προαναφέρθηκε, το άρθρο 24§1 του Συντάγματος αναφερόταν ρητώς σε απαγόρευση μεταβολής του προορισμού μόνον των δημοσίων δασών και δασικών εκτάσεων, επιτρέποντας κατ' εξαίρεση την κάμψη της, υπό τους όρους της εθνικής οικονομίας και του δημοσίου συμφέροντος, χωρίς να περιλαμβάνει αντίστοιχη μνεία στα ιδιωτικά δάση και δασικές εκτάσεις, των οποίων η απαγόρευση της μεταβολής του προορισμού ήταν απόλυτη.

Η απόφαση 1675/1999 του ΣτΕ, αποτελεί σταθμό για τη νομολογιακή στροφή και την αντιμετώπιση του δασικού περιβάλλοντος ως ενιαίου προστατευτέου αγαθού, ανεξαρτήτως ιδιοκτησιακού καθεστώτος, προετοιμάζοντας τη μεταγενέστερη συνταγματική επιλογή της εξομοίωσης του καθεστώτος προστασίας δημοσίων και ιδιωτικών δασών.

Η υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η ανωτέρω απόφαση, αφορούσε αναγκαστική απαλλοτρίωση τμημάτων ιδιωτικής δασικής έκτασης για την κατασκευή ενός μεγάλου έργου υποδομής, δημοσίας ωφέλειας. Το Δικαστήριο προσέγγισε το ζήτημα ως πρόβλημα σταθμίσεως ανάμεσα στην ανάγκη διαφύλαξης του δασικού οικοσυστήματος και στη σημασία του επιδιωκόμενου δημόσιου σκοπού, υπό το πρίσμα των άρθρων 24§1 και 117§3,4 του Συντάγματος.

Κομβικό σημείο της κρίσης είναι ότι η απαλλοτρίωση δασών ή δασικών εκτάσεων, ακόμη και όταν συνδέεται με έργα δημόσιας ωφέλειας, δεν αντιμετωπίζεται ως «αυτονόητα επιτρεπτή». Αντιθέτως, τίθεται ένα απαιτητικό φίλτρο: η Διοίκηση οφείλει να έχει προηγουμένως εκτιμήσει τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις, να έχει συνεκτιμήσει τη βαρύτητα της προστασίας του συγκεκριμένου δασικού τμήματος σε σχέση με τη σκοπιμότητα του έργου, και –κυρίως– να έχει εξετάσει εναλλακτικές λύσεις που δεν θα απαιτούσαν θυσία του δασικού πλούτου. Η μεταβολή του

²²⁷ Βλ. ΣτΕ 1532/2023, αιτιολογική σκέψη 6

προορισμού αποτελεί λύση έσχατης ανάγκης και επιτρέπεται μόνον όταν ο δημόσιος σκοπός δεν μπορεί να επιτευχθεί διαφορετικά, ακόμη κι αν η εναλλακτική λύση είναι δυσχερέστερη ή οικονομικά βαρύτερη²²⁸.

Σχετικώς, η ανωτέρω απόφαση έκρινε ότι απόρριψη εναλλακτικής επιλογής που δεν θα συνεπαγόταν την απώλεια δασικής βλάστησης και κρινόταν τεχνικά εφικτή με επίκληση μειονεκτημάτων λειτουργικότητας ή επιπτώσεων σε άλλες περιοχές δεν ήταν επαρκής, αλλά θα έπρεπε να προηγηθεί νόμιμη και επαρκώς τεκμηριωμένη απόρριψή της, ύστερα από την απαιτούμενη περιβαλλοντική στάθμιση²²⁹.

Παράλληλα, η ύπαρξη μειοψηφικής αντίθετης γνώμης αναδεικνύει και τη διχογνωμία που επικρατούσε πριν την αναθεώρηση του 2001, ως προς το πεδίο εφαρμογής της συνταγματικής εξαίρεσης του άρθρου 24§1 του Συντάγματος, και αντικατοπτρίζει ακριβώς τη φάση της μετάβασης και της νομολογιακής στροφής που αυτή σηματοδότησε²³⁰.

Η ΣτΕ 1675/1999 διαδραμάτισε, λοιπόν, κρίσιμο ρόλο προς την κατεύθυνση μιας ενοποιημένης αντιμετώπισης, η οποία στη συνέχεια αποτυπώθηκε ρητά και στο αναθεωρημένο κείμενο του άρθρου 24 με το οποίο εδραιώθηκε ένας κοινός κανόνας προστασίας για δημόσια και ιδιωτικά δάση, με εξαιρέσεις περιοριστικά ερμηνευόμενες και αυστηρά ελεγχόμενες.

Ως προς την απαγόρευση της μεταβολής των αναδασωτέων εκτάσεων

Για μεγάλο χρονικό διάστημα, η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας ερμήνευε τη διάταξη του άρθρου 117§3 του Συντάγματος με αυστηρό και σχεδόν απόλυτο τρόπο, θεωρώντας ότι κάθε επέμβαση σε έκταση που είχε κηρυχθεί αναδασωτέα απαγορευόταν μέχρι την πλήρη αποκατάσταση της δασικής βλάστησης. Η αναδάσωση αντιμετωπιζόταν ως δεσμευτική συνταγματική επιταγή, η οποία απέκλειε τη διάθεση της έκτασης για οποιονδήποτε άλλο σκοπό, ανεξαρτήτως της σημασίας του επιδιωκόμενου δημοσίου συμφέροντος. Η προσέγγιση αυτή συνδεόταν άμεσα με τον σκοπό της διάταξης, δηλαδή την αποτροπή της οικοπεδοποίησης και της έμμεσης αλλοίωσης του δασικού πλούτου, μέσω ή επ' ευκαιρία της προηγούμενης καταστροφής του.

²²⁸ Βλ. ΣτΕ 1675/1999, αιτιολογικές σκέψεις 6,9

²²⁹ Βλ. ΣτΕ 1675/1999, αιτιολογική σκέψη 10

²³⁰ Βλ. ΣτΕ 1675/1999, αιτιολογική σκέψη 10, βλ. ό.π.

Η αυστηρή αυτή γραμμή κάμφθηκε με τη νομολογία της Ολομέλειας του ΣτΕ, και ιδίως με την απόφαση 2499/2012, στο πλαίσιο υπόθεσης που αφορούσε την εγκατάσταση έργων παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές σε αναδασωτέα έκταση. Το Δικαστήριο, ερμηνεύοντας το άρθρο 117§3 σε συνδυασμό με το άρθρο 24§1 του Συντάγματος, έκρινε ότι, παρά την απόλυτη γραμματική διατύπωση της διάταξης, ο συνταγματικός νομοθέτης δεν είχε τη βούληση να αποκλείσει ολοκληρωτικά τη δυνατότητα επέμβασης σε αναδασωτέες εκτάσεις, σε περιπτώσεις που εξυπηρετούνται υπέρτεροι δημόσιοι σκοποί ιδιαίτερης κοινωνικής, εθνικής ή οικονομικής σημασίας, οι οποίοι δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν με άλλο τρόπο.

Κρίσιμο σημείο της νομολογιακής αυτής μεταστροφής αποτελεί η διάκριση μεταξύ της άρσης της αναδάσωσης και της έγκρισης επέμβασης. Η τελευταία δεν ισοδυναμεί με απώλεια του αναδασωτέου χαρακτήρα της έκτασης, αλλά επιτρέπει κατ' εξαίρεση και προσωρινά την εκτέλεση συγκεκριμένης δραστηριότητας, με ταυτόχρονη διατήρηση της υποχρέωσης αποκατάστασης της δασικής βλάστησης μετά την παύση της. Υπό το πρίσμα αυτό, κρίθηκε ότι ρυθμίσεις που επιτρέπουν περιορισμένη επέμβαση μόνο στα απολύτως αναγκαία τμήματα της αναδασωτέας έκτασης, ενώ το υπόλοιπο τμήμα εξακολουθεί να διατίθεται για τον σκοπό της αναδάσωσης, είναι συνταγματικά ανεκτές, ιδίως όταν πρόκειται για έργα που συνδέονται άμεσα με τη βιώσιμη ανάπτυξη, την ενεργειακή επάρκεια της χώρας και την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής²³¹.

Παράλληλα, το Δικαστήριο τόνισε τον εξαιρετικό χαρακτήρα τέτοιων επεμβάσεων, επιβάλλοντας αυξημένες απαιτήσεις αιτιολογίας. Η διοικητική πράξη έγκρισης επέμβασης οφείλει να τεκμηριώνει ειδικώς τόσο τη βαρύτητα του επιδιωκόμενου δημοσίου σκοπού, όσο και την απολύτως αναγκαία επιλογή της συγκεκριμένης αναδασωτέας έκτασης, και κυρίως την αδυναμία υλοποίησης του έργου σε άλλη θέση χωρίς προσβολή του δασικού οικοσυστήματος. Επίσης, θα πρέπει να αποδεικνύεται ότι η εκτέλεση του έργου σε χρονικό σημείο προγενέστερο της πραγματοποίησης της αναδάσωσης, θα είχε ως συνέπεια τη ματαίωση του επιδιωκόμενου σκοπού, ώστε να καθίσταται επιτακτική η άμεση εκτέλεσή του, πριν δηλαδή την αποκατάσταση της δασικής βλάστησης. Η στάθμιση αυτή, πρέπει να είναι

²³¹ Βλ. ΣτΕ 2499/2012, αιτιολογική σκέψη 14

ουσιαστική και όχι προσχηματική, λαμβάνοντας σοβαρά υπόψη τον προστατευτικό σκοπό της αναδάσωσης²³².

Κατά τα ανωτέρω, η νεότερη νομολογία του ΣτΕ σηματοδοτεί μια μετατόπιση από την απόλυτη απαγόρευση προς ένα μοντέλο αυστηρά ελεγχόμενης εξαίρεσης, στο οποίο η προστασία των αναδασωτέων εκτάσεων παραμένει ο κανόνας, αλλά επιτρέπεται κατ' εξαίρεση η επέμβαση υπό προϋποθέσεις αυξημένης αναγκαιότητας, περιορισμένης έκτασης και ενισχυμένης αιτιολογίας, χωρίς να αναιρείται ο τελικός σκοπός της αναδάσωσης.

Από τη συστηματική εξέταση του εθνικού νομικού πλαισίου προστασίας των δασών, προκύπτει ότι η ελληνική έννομη τάξη έχει διαμορφώσει ένα αυστηρό και πολυεπίπεδο σύστημα προστασίας των δασικών οικοσυστημάτων, με αφετηρία το Σύνταγμα και με σταδιακή εξειδίκευση σε επίπεδο κοινής νομοθεσίας και νομολογίας. Η προστασία αυτή δεν εξαντλείται σε αποσπασματικές ρυθμίσεις, αλλά συγκροτεί έναν συνεκτικό κανονιστικό κορμό, ο οποίος αντιμετωπίζει τα δάση ως αυτοτελώς προστατευόμενα αγαθά με αυξημένη περιβαλλοντική και κοινωνική αξία. Ο πυρήνας της συνταγματικής προστασίας των δασών δεν είναι δεκτικός αποδυνάμωσης μέσω νομοθετικών παρεμβάσεων που, έστω και έμμεσα, περιορίζουν το περιεχόμενό του. Με τον τρόπο αυτό, επιβεβαιώνεται ότι η προστασία των δασικών οικοσυστημάτων δεν αποτελεί ευμετάβλητη πολιτική επιλογή, αλλά συνιστά θεμελιώδη συνταγματική δέσμευση, η οποία δεσμεύει τον νομοθέτη και διασφαλίζεται τελικώς από τον ακυρωτικό δικαστή.

²³² Βλ. ΣτΕ 2499/2012, αιτιολογική σκέψη 14, βλ. όπ.π.

Συμπεράσματα

Η προστασία των δασικών οικοσυστημάτων, ως κρίσιμου στοιχείου του φυσικού περιβάλλοντος, συνιστά μείζον διακύβευμα τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο. Μέσα από την ανάλυση του πολυλειτουργικού ρόλου των δασών και της αλληλένδετης σχέσης τους με την κλιματική αλλαγή, αναδείχθηκε ότι τα δασικά οικοσυστήματα δεν αποτελούν απλώς αντικείμενο προστασίας, αλλά ενεργό συντελεστή προσαρμογής και μετριασμού των επιπτώσεων της κλιματικής κρίσης, υπό την προϋπόθεση ότι διατηρούν τη δομή, τη λειτουργικότητα και την ανθεκτικότητά τους.

Η εξέταση της έννοιας της βιώσιμης διαχείρισης των δασών, ως εξειδίκευσης της αρχής της βιώσιμης χρήσης των φυσικών πόρων, ανέδειξε τον δυναμικό και ολιστικό χαρακτήρα της. Όπως προκύπτει από την ανάλυση, η βιώσιμη διαχείριση δεν περιορίζεται στην επίτευξη περιβαλλοντικών στόχων, αλλά ενσωματώνει κοινωνικές και οικονομικές παραμέτρους, καθώς και την ανάγκη συνεχούς προσαρμογής των διαχειριστικών πρακτικών στις μεταβαλλόμενες κλιματικές συνθήκες. Η προσαρμοστική διαχείριση των δασών αναδεικνύεται, συνεπώς, ως αναγκαία απάντηση στις σύνθετες πιέσεις που ασκεί η κλιματική κρίση στα δασικά οικοσυστήματα, ιδίως υπό το φως των αυξημένων κινδύνων δασικών πυρκαγιών, παρατεταμένων περιόδων ξηρασίας και απώλειας βιοποικιλότητας.

Σε ενωσιακό επίπεδο, η ανάλυση του ισχύοντος νομικού πλαισίου καταδεικνύει ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει προβεί σε ουσιαστική ενσωμάτωση του δασικού παράγοντα στην κλιματική πολιτική. Από τις σχετικές ρυθμίσεις προκύπτει μια συστηματική και λειτουργική προσέγγιση της προστασίας των δασών, καθώς και η αντιμετώπισή τους ως κρίσιμων φυσικών υποδομών που διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην επίτευξη των ενωσιακών κλιματικών στόχων. Παράλληλα, αναδεικνύεται ο καίριος ρόλος της αποκατάστασης και της ενίσχυσης της ανθεκτικότητας των δασικών οικοσυστημάτων ως αναπόσπαστο στοιχείο της σύγχρονης κλιματικής δράσης.

Όσον αφορά στην ελληνική έννομη τάξη, η ιδιαίτερη βαρύτητα που αποδίδεται στην προστασία των δασών αποτυπώνεται σαφώς στη συνταγματική κατοχύρωσή της στα άρθρα 24 και 117 του Συντάγματος. Οι διατάξεις αυτές εξειδικεύονται τόσο μέσω της νομοθεσίας όσο και μέσω της πάγιας νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας, η οποία διασφαλίζει τη συνεπή εφαρμογή του προστατευτικού πλαισίου και τη μη

υποβάθμιση του υφιστάμενου επιπέδου δασικής προστασίας. Το ελληνικό σύστημα χαρακτηρίζεται από υψηλό επίπεδο τυπικής προστασίας, με έμφαση στην αρχή της πρόληψης και στη διατήρηση του δασικού χαρακτήρα των εκτάσεων.

Συνολικά, από την παρούσα ανάλυση προκύπτει ότι η αποτελεσματική προστασία και διαχείριση των δασικών οικοσυστημάτων προϋποθέτει τη σύζευξη ενός ισχυρού νομικού πλαισίου με σύγχρονες, προσαρμοστικές διαχειριστικές πρακτικές. Η αντιμετώπιση των δασών ως ζωτικών στοιχείων της κλιματικής πολιτικής αναδεικνύεται ως αναγκαία συνθήκη για την ενίσχυση της περιβαλλοντικής ανθεκτικότητας και τη διασφάλιση της βιώσιμης ανάπτυξης σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Δελλής Γ. (2005). *Το Σύνταγμα, το δάσος και το Συμβούλιο της Επικρατείας*. Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου. Αντ. Ν Σάκκουλας.
- Διβάνη Χρ. (χ.χ.). *Το συνταγματικό δικαίωμα στο περιβάλλον και οι δυνατότητες δικαστικής προστασίας στα Διοικητικά, Πολιτικά και Ποινικά Δικαστήρια*. <https://www.ethemis.gr/12th-ethemis-congress/downloads/divani.pdf>
- Καράκωστας Ι. (2006). *Περιβάλλον και Δίκαιο -Δίκαιο διαχείρισης και προστασίας των περιβαλλοντικών αγαθών*. Αντ. Ν Σάκκουλας.
- Κούλια Κ. (2015). *Εθνική Νομοθεσία και Νομολογία για την Προστασία των Δασικών Οικοσυστημάτων*
- Κουτούπα – Ρεγκάκου Ε. (2008). *Δίκαιο του Περιβάλλοντος*. Σάκκουλας.
- Μενουδάκος Κ. (2008, Μάρτιος 12). Η προστασία των δασικών οικοσυστημάτων πριν και μετά το Σύνταγμα 1975/2001. *Νόμος + Φύση*. <https://nomosphysis.org.gr/11310/i-prostasia-ton-dasikon-oikosustimatou-prin-kai-meta-to-suntagma-19752001-martios-2008/>
- Μενουδάκος Κ. (2019) Το οδοιπορικό της νομολογίας για την προστασία των δασικών οικοσυστημάτων. *Δασικός χώρος και Σχεδιασμός*
- Μενουδάκος Κ. (2021, Αύγουστος 25). Το ΣτΕ, οι ανεμογεννήτριες και οι αναδασωτές εκτάσεις. *Το Βήμα*. <https://www.tovima.gr/2021/08/25/opinions/to-ste-oi-anemogennitries-kai-oi-anadasotees-ektaseis/>
- Παπαδημητρίου Γ. (1994, Οκτώβριος). Το περιβαλλοντικό Σύνταγμα, θεμελίωση, περιεχόμενο και λειτουργία. *Νόμος + Φύση*. <https://nomosphysis.org.gr/7006/to-periballontiko-suntagma-themeliosi-periexomeno-kai-leitourgia-oktobrios-1994/>
- Παπακωνσταντίνου Α. (χ.χ.). *Forest protection and management*. <https://publiclaw-lawfirm.gr/wp-content/uploads/2012/02/FORREST-PROTECTION-AND-MANAGMENT.pdf>
- Παπακωνσταντίνου Α. (2023). Άρθρο 117. Σύνταγμα Ερμηνεία κατ' άρθρο. *Syntagma Watch*. <https://www.syntagmawatch.gr/wp-content/uploads/2023/08/%CE%86%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF-117-me-cover.pdf>

Σιούτη, Γλ. (2006). Το περιβαλλοντικό Σύνταγμα μετά την αναθεώρηση του 2001. Πέντε χρόνια μετά τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001. Αντ. Ν Σάκκουλας.

Σιούτη Γλ. (2018). Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος, 3^η Έκδοση. Σάκκουλας

Ξενόγλωσση

Aerts R., Olivier H. (2011). Forest restoration, biodiversity and ecosystem functioning. *BMC Ecology*, 11:29. doi:10.1186/1472-6785-11-29

Bansard J., Schröder M. (2021, Απρίλιος). *The Sustainable Use of Natural Resources: The Governance Challenge*, IISDO. <https://www.iisd.org/system/files/2021-04/still-one-earth-natural-resources.pdf>

Bolte, A., Ammer, C., Löff, M., Nabuurs, GJ., Schall, P., Spathelf, P. (2009). Adaptive Forest Management: A Prerequisite for Sustainable Forestry in the Face of Climate Change. In: Spathelf, P. (eds) *Sustainable Forest Management in a Changing World. Managing Forest Ecosystems*, τόμος 19. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-90-481-3301-7_8

Chen, L., Msigwa, G., Yang, M. et al. (2022, Απρίλιος, 8). Strategies to achieve a carbon neutral society: a review. *Environmental Chemistry Letters*, 20, 2277–2310. <https://doi.org/10.1007/s10311-022-01435-8>

Dr. Hamilton M., Dr. Paige Fischer A., Dr. Guikemaet S.D., Dr. Keppel-Aleks G. (2018, Σεπτέμβριος 18). Behavioral adaptation to climate change in wildfire-prone forests. *WIREs Climate Change*, 9(6). <https://doi.org/10.1002/wcc.553>

Dziak M. (2022). EBSCO, *Biotic and abiotic factors*. <https://www.ebsco.com/research-starters/biology/biotic-and-abiotic-factors>

Ferrucci N. (2025, Μάιος 6). The European Union Regulation on Restoring Nature: a glance at some profiles of forestry interest. *L'Italia Forestale e Montana*, 80 (1): 45-50. <https://dx.doi.org/10.36253/ifm-1161>

Fischer R., (2024). The Role of Forest Ecosystems in Regulating Hydrological Cycles and Water Quality. *Journal of Biodiversity, Bioprospecting and Development*. 10(2024):105. <https://www.hilarispublisher.com/open->

[access/the-role-of-forest-ecosystems-in-regulating-hydrological-cycles-and-water-quality-108442.html?](https://doi.org/10.3390/forests16020256)

- Gordeeva E., Wolfslehner B., Weber N. (2025, Ιανουάριος 30). 25 Years of EU Forest Policy—An Analysis. *Forests*, 16, 256. <https://doi.org/10.3390/forests16020256>
- Griscom, B. W., et al. (2017). Natural climate solutions. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 114(44), 11645–11650. <https://doi.org/10.1073/pnas.1710465114>
- Jandl R., Bolte A., Spathelf P., Prescott C. (2019, Ιούνιος). Forest adaptation to climate change—is non-management an option? *Annals of Forest Science*, 76:48. <https://doi.org/10.1007/s13595-019-0827-x>
- Kimmins J. P. (1973, Μάιος). The Renewability of Natural Resources: Implications for Forest Management, *Journal of Forestry*, 71(5). <https://doi.org/10.1093/jof/71.5.290>
- Levantis E. (2001). Forest protection and illegal development of settlements in forests and forest areas. *Droit & Ville*. 51, 127-149.
- Lindenmayer D.B., Noss R.F. (2006, Ιούνιος 30). Salvage Logging, Ecosystem Processes, and Biodiversity Conservation, *Conservation Biology*, 20(4). <https://doi.org/10.1111/j.1523-1739.2006.00497.x>
- Mair C., Tobias S. (2017, Αύγουστος 30). Cascading Utilization of Wood: a Matter of Circular Economy? *Current Forestry Reports*, 281-295. DOI 10.1007/s40725-017-0067-y
- McDonald G.T., Lane M.B. (2004, Ιανουάριος). Converging global indicators for sustainable forest management, *ELSEVIER*, 6(1). <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1389934102001016>
- Miao C., Wang J., Wang D. (2024, Οκτώβριος 4). Research progress on urban forest ecosystem services and multifunctionality. *International Journal of Environmental Science and Technology* 22:11557–11566. <https://doi.org/10.1007/s13762-024-06045-1>
- Millar C.I., Stephenson N. L., Stephens S. L. (2007, Δεκέμβριος 1). Climate change and forests of the future: managing in the face of uncertainty. *Ecological Application*, 17(8). <https://doi.org/10.1890/06-1715.1>

- Millennium Ecosystem Assessment. (2005). *Ecosystems and Human Well-being: Synthesis*. Island Press, Washington, DC. <https://www.millenniumassessment.org/documents/document.356.aspx.pdf>
- Nabuurs, G.-J., Delacote, P., Ellison, D., Hanewinkel, M., Hetemäki, L., & Lindner, M. (2017, Δεκέμβριος 6). By 2050 the Mitigation Effects of EU Forests Could Nearly Double through Climate Smart Forestry. *Forests*, 8(12), 484. <https://doi.org/10.3390/f8120484>
- Ripple W.J., Wolf C., Newsome T.M., Barnard P., Moomaw W.R. (Ιανουάριος 2020). World Scientists' Warning of a Climate Emergency, *BioScience*, 70(1). <https://doi.org/10.1093/biosci/biz088>
- Romppanen S. (2020). The LULUCF Regulation: the new role of land and forests in the EU climate and policy framework. *Journal of Energy & Natural Resources Law*, 38(3). <https://doi.org/10.1080/02646811.2020.1756622>
- Roshani, Sajjad, H., Kumar, P., Masroor, M., Rahaman, M. H., Rehman, S., Ahmed, R., & Sahana, M. (2022). Forest Vulnerability to Climate Change: A Review for Future Research Framework. *Forests*, 13(6), 917. <https://doi.org/10.3390/f13060917>
- Rossi R. (2025, Οκτώβριος). Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, *The European Union and forests*. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/105/the-european-union-and-forests?>
- Sarre A., Sabogal C. (2013, Ιανουάριος). *Is SFM an impossible dream?* *Unasylva* 240, τόμος 64. <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/acc38ce8-20ea-4b8f-a55b-2d6a8262946e/content/i3364e04.pdf>
- Shukla R., Skea J., Calvo Buendia E., Masson-Delmotte V., Pörtner H.O., Roberts D. C., Zhai P., Slade R., Connors S., Van Diemen R., Ferrat M., Haughey E., Luz S., Neogi S., Pathak M., Petzold J., Portugal Pereira J., Vyas P., Huntley E., Kissick K., M. Belkacemi M., Malley J., (eds.). (2019). *IPCC, 2019: Climate Change and Land: an IPCC special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems*. <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2019/11/SRCCL-Full-Report-Compiled-191128.pdf>

- Spittlehouse D. L., Stewart R. B. (2003, Ιανουάριος). Adaptation to climate change in forest management. *BC Journal of Ecosystems and Management*, τόμος 4, αριθμ.1. DOI: [10.22230/jem.2004v4n1a254](https://doi.org/10.22230/jem.2004v4n1a254)
- Torkar Gr., Krašovec Ur. (2019). Students' attitudes toward forest ecosystem services, knowledge about ecology, and direct experience with forests. *Elsevier*, τόμος 37. <https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2019.100916>
- Van Hecke S. (2003, Απρίλιος, 3). The Principle of Subsidiarity: Ten Years of Application in the European Union. *Regional & Federal Studies*, 2003, 13:1, 55-80, DOI: 10.1080/714004786
- Williams B.K. (2011, Μάιος). Adaptive management of natural resources—framework and issues. *Journal of Environmental Management*. 92(5), 1346-1353. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2010.10.041>

Ενημερωτικά Κείμενα

- Έκθεση Brundtland. (1987). *Το κοινό μας μέλλον (Our Common Future)*
- Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας. (2018). *Σχέδιο Στρατηγικής Ανάπτυξης της Δασοπονίας 2018-2038 (Εθνική Στρατηγική για τα Δάση)*
- Ηνωμένα Έθνη. (1972, Ιούνιος 5-16). *Report of the United Nations conference on the human environment*
- Ηνωμένα Έθνη. (2012). *The future we want*, RIO+ United Nations Conference on Sustainable Development, σελ. 1, διαθέσιμο στο: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/733FutureWeWant.pdf>
- Ηνωμένα Έθνη. (χ.χ.). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. <https://sdgs.un.org/2030agenda>
- Ομάδα Εργασίας του Έργου LIFE+ AdaptFor. (2014). Κατευθύνσεις για την προσαρμογή της διαχείρισης των ελληνικών δασών στην κλιματική αλλαγή. *Γενική Διεύθυνση Ανάπτυξης και Προστασίας Δασών και Αγροπεριβάλλοντος - Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής και Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων - Υγροτόπων (EKBY)*. Θέρμη. https://www.life-adaptfor.gr/wp-content/uploads/2017/08/Guidelines_GR.pdf

Υπ' αριθμόν 260/2010 Γνωμοδότηση του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, *Δυνατότητα εκτέλεσης έργων δασικής αναψυχής σε αναδασωτέες και δασωτέες εκτάσεις.*

Υπουργείο Περιβάλλοντος & Ενέργειας, Γενική Διεύθυνση Περιβαλλοντικής Πολιτικής, Διεύθυνση Κλιματικής Αλλαγής & Ποιότητας της Ατμόσφαιρας. (2016). *Εθνική Στρατηγική για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή*

Canadian Council of Forest Ministers. (χ.χ.). *Forests: A stabilizing force for the climate.* <https://www.ccfm.org/climate-conscious/forests-a-stabilizing-force-for-the-climate/>?

Climate Hubs. (χ.χ.). *Alter forest structure to reduce severity or extent of extreme weather events.* <https://www.climatehubs.usda.gov/approach/alter-forest-structure-reduce-severity-or-extent-extreme-weather-events?>

Climate Impact Partners. (2025, Οκτώβριος 6). *The Causes of Deforestation.* <https://www.climateimpact.com/news-insights/insights/the-causes-of-deforestation/>

Convention on Biological Diversity. (2008, Ιανουάριος 30). *Climate Change and Forest Biological Diversity.* <https://www.cbd.int/forest/cc.shtml?>

COST European Cooperation in the field of Scientific and Technical Research. (2004). *Forests for the future.*

Ecotree. (2023, Μάιος 5). *What is sustainable forestry and what are the benefits?* <https://ecotree.green/en/companies/blog/what-is-sustainable-forestry-and-what-are-the-benefits?>

Forest Research. (χ.χ.). *Diversifying structure.* <https://www.forestresearch.gov.uk/climate-change/adaptation-measures/diversifying-structure/?>

Forest Research. (χ.χ.). *Tree species diversity.* <https://www.forestresearch.gov.uk/climate-change/adaptation-measures/tree-species-diversity/?>

Interreg Europe. (2024, Αύγουστος 27). *The Economic Importance of Forests.* <https://www.interregeurope.eu/fbi4eu/news-and-events/news/the-economic-importance-of-forests>

IPCC Sixth Assessment Report. (χ.χ.). *Chapter 2: Terrestrial and Freshwater Ecosystems and Their Services.* <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/chapter/chapter-2/?>

- IPCC Sixth Assessment Report. (χ.χ.). Προσαρμογή. Στο *Annex II: Glossary*. Ανακτήθηκε 29 Οκτωβρίου 2025, από <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/chapter/annex-ii/>
- OECD. (2008). *OECD Glossary of Statistical Terms*, OECD Publishing, Παρίσι. <https://doi.org/10.1787/9789264055087-en>
- PEFC. (χ.χ.). *Benefits of forests*. <https://www.pefc.org/what-we-do/why-forests-are-important/the-benefits-of-forests?>
- UNDP, Human Development Reports. (2011, Ιανουάριος 1). *Human Development Report 2011: Sustainability and Equity*, Νέα Υόρκη
- United Nations. (1992). *United Nations Framework Convention on Climate Change*

Κείμενα των οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

- Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2013). *Απόφαση αριθ. 529/2013/EE του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 2013, σχετικά με λογιστικούς κανόνες για τις εκπομπές και τις απορροφήσεις αερίων θερμοκηπίου από δραστηριότητες σχετιζόμενες με τις χρήσεις γης, τις αλλαγές χρήσεων γης και τη δασοπονία και πληροφόρηση για δράσεις σχετιζόμενες με τις δραστηριότητες αυτές*, L 165/80, 18.6.2013
- Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2016). *Συμφωνία του Παρισιού*, L 282/4, 19.10.2016
- Επίσημος Ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. (2022, Σεπτέμβριος 28). *Identifying future climate refugia in Mediterranean Europe*. https://environment.ec.europa.eu/news/identifying-future-climate-refugia-mediterranean-europe-2022-09-28_en?prefLang=el
- Επίσημος Ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (χ.χ.). *Κοινή Γεωργική Πολιτική*. https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy_el
- Επίσημος Ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. (χ.χ.). *EU Forest Strategy for 2030*.
- Επίσημος Ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. (χ.χ.). *Nature Restoration Regulation*. https://environment.ec.europa.eu/topics/nature-and-biodiversity/nature-restoration-regulation_en?

- Επίσημος Ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. (χ.χ.). *Nature Restoration Regulation*.
https://environment.ec.europa.eu/topics/nature-and-biodiversity/nature-restoration-regulation_en?
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. (1998). *Η δασική στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Βρυξέλλες, 18.11.1998, OOM(1998) 649 final
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2021). *Νέα δασική στρατηγική της ΕΕ για το 2030*, Βρυξέλλες 16.7.2021, COM(2021) 572 final
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2019). *COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT ASSESSMENT OF THE NATIONAL FORESTRY ACCOUNTING PLANS*», Βρυξέλλες, 18.6.2019, SWD(2019) 213 final
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2021). *COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT, Sustainable carbon cycles for a 2050 climate-neutral EU - Technical Assessment, Accompanying the Communication from the Commission to the European Parliament and the Council -Sustainable Carbon Cycles*, Βρυξέλλες, 15.12.2021, SWD(2021) 450 final
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2021). *Διαμορφώνοντας μια Ευρώπη ανθεκτική στην κλιματική αλλαγή - η νέα στρατηγική της ΕΕ για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή*. Βρυξέλλες, 24.2.2021, COM(2021) 82 final
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2019). *Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία*, Βρυξέλλες, 11.12.2019, COM(2019) 640 final,
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2013). *Μια νέα δασική στρατηγική της ΕΕ: για τα δάση και τον δασικό τομέα*, Βρυξέλλες, 20.9.2013 COM(2013) 659 final
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2013). *Forest Resource Sustainability through Bio-Based-Composite Development*. <https://cordis.europa.eu/article/id/86046-forests-a-renewable-resource-for-everyday-materials>
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2021, Ιούλιος 16). *Questions and Answers: European Green Deal: new EU Forest Strategy for 2030*, Βρυξέλλες.
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_21_3548
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. (2022). *ΕΚΘΕΣΗ σχετικά με τη νέα δασική στρατηγική της ΕΕ για το 2030 – βιώσιμη διαχείριση των δασών στην Ευρώπη (2022/2016(INI))*. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2022-0225_EL.pdf

European Environment Agency. (2025, Ιούλιος 22). *Nature protection and restoration*.

Ανακτήθηκε 4 Νοεμβρίου, από <https://www.eea.europa.eu/en/topics/in-depth/nature-protection-and-restoration>

https://environment.ec.europa.eu/strategy/forest-strategy_en?

Principles of EU Environmental Law, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, διαθέσιμο στο:

https://www.era-comm.eu/Introduction_EU_Environmental_Law/EN/module_2/module_2_9.html

Νομολογία

ΣτΕ 1518/1980

ΣτΕ 3754/1981

ΣτΕ 2196/1982

ΣτΕ 2266/1984

ΣτΕ 3277/1986

ΣτΕ 3277/1987

ΣτΕ 772/1992

ΣτΕ 1/1993

ΣτΕ 2435/1993

ΣτΕ 666/1994

ΣτΕ 1984/1994

ΣτΕ 2759/1994

ΣτΕ 2760/1994

ΣτΕ 951/1996

ΣτΕ 2537/1996

ΣτΕ 1440/1997

ΣτΕ 2731/1997

ΣτΕ 2818/1997

ΣτΕ 2937-2941/1998

ΣτΕ 576-578/1999

ΣτΕ 1675/1999

ΣτΕ 1057/2000

ΣτΕ 3478/2000

ΣτΕ 3698/2000
ΣτΕ 613/2002
ΣτΕ 1986/2002
ΣτΕ 2855/2003
ΣτΕ 2569/2004
ΣτΕ 2680/2004
ΣτΕ ΕΑ 202/2005
ΣτΕ 3559/2008
ΣτΕ 2499/2012
ΣτΕ 32/2013
ΣτΕ 805/2016
ΣτΕ 1532/2023
Υπόθεση C-82-2009 ΔΕΚ

Ιστότοποι

Food and Agriculture Organization of the United Nations,
<https://www.fao.org/forestry/sfm/forests-and-climate-change/en?>
Δασαρχείο, <https://dasarxeio.com/2022/08/02/115507/>

Νομοθεσία

- **Συνθήκες**

Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, 29.7.1992

Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

- **Κανονισμοί**

Κανονισμός (ΕΕ) 2018/841 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 30ής Μαΐου 2018 σχετικά με τη συμπερίληψη των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου και των απορροφήσεων από δραστηριότητες χρήσης γης, αλλαγής χρήσης γης και δασοπονίας στο πλαίσιο για το κλίμα και την ενέργεια έως το 2030, καθώς και για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 525/2013 και της απόφασης (ΕΕ) αριθ. 529/2013/ΕΕ, L 156/1, 19.6.2018

Κανονισμός (ΕΕ) 2021/1119 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 30ής Ιουνίου 2021 για τη θέσπιση πλαισίου με στόχο την επίτευξη κλιματικής

ουδετερότητας και για την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΚ) αριθ. 401/2009 και (ΕΕ) 2018/1999 («ευρωπαϊκό νομοθέτημα για το κλίμα»), L 243/1, 9.7.2021
Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1991 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 24ης Ιουνίου 2024 για την αποκατάσταση της φύσης και την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 2022/869, L, 29.7.2024

Κανονισμός (ΕΕ) 2023/839 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 19ης Απριλίου 2023 για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 2018/841 όσον αφορά το πεδίο εφαρμογής, την απλούστευση των κανόνων υποβολής εκθέσεων και συμμόρφωσης, και τον καθορισμό των στόχων των κρατών μελών για το 2030, και του κανονισμού (ΕΕ) 2018/1999 όσον αφορά τη βελτίωση της παρακολούθησης, της υποβολής εκθέσεων, της παρακολούθησης της προόδου και της επανεξέτασης, L 107/1, 21.4.2023

- **Νόμοι**

Σύνταγμα

Ερμηνευτική δήλωση του άρθρου 24 του Συντάγματος

Νόμος 998/1979 «Περί προστασίας των δασών και των δασικών εν γένει εκτάσεων της χώρας» (ΦΕΚ Α' 289/29.12.1979)

Νόμος 3208/2003 «Προστασία των δασικών οικοσυστημάτων, κατάρτιση δασολογίου, ρύθμιση εμπραγμάτων δικαιωμάτων επί δασών και δασικών εν γένει εκτάσεων και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ Α 303/24.12.2003)

Νόμος 4936/2022 «Εθνικός Κλιματικός Νόμος - Μετάβαση στην κλιματική ουδετερότητα και προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, επείγουσες διατάξεις για την αντιμετώπιση της ενεργειακής κρίσης και την προστασία του περιβάλλοντος» (ΦΕΚ Α' 105/27-05-2022)